

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KRİZLER VE FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ:
İNŞAAT SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Sevdenur BAŞOK

**Denetim ve Risk Yönetimi Ana Bilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı**

Ağustos 2024

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KRİZLER VE FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ:
İNŞAAT SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

**Sevdenur BAŞOK
215424002**

**Denetim ve Risk Yönetimi Ana Bilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hakan KARABACAK**

Ağustos 2024

TEŐEKKÜRLER

Tez çalışmam boyunca bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşarak, çalışmama katkıda bulunan ve bu süreçte her an yanımda olarak büyük bir özveri ve sabırla çalışmayı tamamlamama yardımcı olan tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Hakan KARABACAK'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
TABLO LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	3
1.RİSK VE FİNANSAL RİSK KAVRAMI.....	3
1.1 RİSK NEDİR?	3
1.2 RİSKLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	4
1.3 FİNANSAL RİSK NEDİR?	8
1.4 FİNANSAL RİSK ÇEŞİTLERİ	9
1.4.1 Operasyonel Risk	9
1.4.2 Kredi Riski.....	10
1.4.3 Likidite Riski	10
1.4.4 Enflasyon Riski	11
1.4.5 Hammadde / Emtia Riski	11
1.4.6 Kur Riski	11
1.4.7 Faiz Oranı Riski.....	12
1.4.8 Diğer Finansal Riskler	12
1.5 FİNANSAL YÖNETİMDEN FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNE	13

1.6 FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNİN TARİHSEL SÜRECİ.....	13
1.7 FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNİN AMAÇ VE FAYDALARI.....	15
1.8 FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNİN AŞAMALARI	16
1.8.1 Kurumun Stratejik Hedeflerinin Belirlenmesi	17
1.8.2 Risklerin Belirlenmesi	18
1.8.3 Risklerin Değerlendirilmesi	18
1.8.4 Risklere Cevap Oluşturulması.....	19
1.8.5 Raporlama İzleme ve İletişim	20
1.9 FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER.....	20
1.9.1 İşletme İçi Yöntemler	21
1.9.2 Sigorta	21
1.9.3 Türev Ürün Kullanımı.....	22
1.9.3.1 Forward.....	23
1.9.3.2 Futures	24
1.9.3.3 Swap.....	25
1.9.3.4 Opsiyon.....	26
BÖLÜM II	27
2. KRİZ VE FİNANSAL KRİZ KAVRAMI.....	27
2.1 KRİZ NEDİR?	27
2.2 FİNANSAL KRİZ NEDİR?	28
2.3 FİNANSAL KRİZ NEDENLERİ	32
2.3.1 Finansal Liberalizasyon	32
2.3.2 Sabit Döviz Kuru	32
2.3.3 Makroekonomik Nedenler	33
2.4 FİNANSAL KRİZ ÇEŞİTLERİ	33
2.4.1 Para Krizi	34

2.4.2 Bankacılık Krizi	34
2.4.3 Dış Borç Krizi.....	35
2.4.4 Sistematik Finansal Kriz	36
2.5 FİNANSAL KRİZ MODELLERİ.....	37
2.5.1 Birinci Nesil Kriz Modelleri.....	37
2.5.2 İkinci Nesil Kriz Modelleri.....	37
2.5.3 Üçüncü Nesil Kriz Modelleri (Yayılma)	38
BÖLÜM III	40
3. TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER VE 2018-2023 SÜRECİ EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ	40
3.1 TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER.....	40
3.1.1 2000-2001 Krizi	41
3.1.1.1 Kriz Öncesi Ekonomik Durum	42
3.1.1.2 Krizin Temel Nedenleri	43
3.1.1.3 Krizin Ekonomik Sonuçları	46
3.1.2 2007-2008 Küresel Krizi.....	48
3.1.2.1 Küresel Krizin Nedenleri	49
3.1.2.2 Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri	51
3.2 2018-2023 SÜRECİ EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ	55
3.2.1 Dünya Ekonomisi.....	55
3.2.1.1 Ticaret Savaşları	55
3.2.1.2 Corona Virüs Salgını	57
3.2.1.3 Rusya-Ukrayna Krizi	58
3.2.2 Türkiye Ekonomisi	59
3.2.2.1 Kurda Meydana Gelen Dalgalanma.....	60
3.2.2.2 Covid-19 Salgını	64

3.2.2.3 Rusya-Ukrayna Krizi	65
3.3.1 2018-2023 Yılları Arasında Makroekonomik Göstergeler.....	65
3.3.1.1 Büyüme Oranları.....	66
3.3.1.2 Enflasyon Oranları.....	67
3.3.1.3 İşsizlik Oranları.....	67
3.3.1.4 Döviz Kuru	68
BÖLÜM IV	69
4. İNŞAAT SEKTÖRÜ	69
4.1 İNŞAAT SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ	69
4.2 2018-2023 YILLARI ARASINDA İNŞAAT SEKTÖRÜ	70
BÖLÜM V	75
5. 2018-2023 YILLARI ARASINDA İNŞAAT İŞLETMELERİNDE FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ ARAŞTIRMASI.....	75
5.1 ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	75
5.2 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	75
5.3 ARAŞTIRMANIN BULGULARI	75
5.3.1 İşletmelerin Demografik Özellikleri Hakkında Bulgular	75
5.3.2 İşletmelerin Risk ve Finansal Risk Yönetimleri Hakkında Bulgular	78
5.4 İNŞAAT SEKTÖRÜ İÇİN FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ AÇISINDAN ÖNERİLER	86
SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	94

ÖZET

KRİZ SÜREÇLERİ VE FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ: İNŞAAT SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

2018-2023 yılları arasında meydana gelen olaylar hem dünya hem de Türkiye ekonomisinde oldukça zorlu bir süreç yaşanmasına neden olmuştur. 2018 yılında Amerika ve Çin arasında yaşanan ticaret savaşı dünya ekonomisinde güven ortamının bozulmasına ve belirsizliklerin artmasına sebebiyet vermiştir. Aynı süreçte Amerika ve Avrupa'nın bazı siyasi nedenlerden dolayı Türkiye'ye yaptırımlar uygulayacaklarını söylemesi Türkiye'de kur oranlarının aniden artmasına neden olmuştur. 2020 yılında dünya ekonomisi toparlanmaya başlamışken 2019 yılında Çin'de meydana gelen Covid-19 salgını tüm dünyaya yayılmıştır. Salgına karşı alınan önlemler Türkiye dahil tüm dünya ekonomisini olumsuz etkileyerek salgının kısa sürede küresel bir ekonomik krize dönmesine sebep olmuştur. Salgının olumsuz etkilerinden henüz tam olarak kurtulamadan 2022 yılında dünyanın en büyük enerji, emtia ve gıda tedarikçileri olan Rusya ve Ukrayna arasında kriz patlak vermiştir. Yaşanan bu kriz sonrasında dünya genelinde fiyatlar yükselmiştir. Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan savaşın etkisi diğer ülke ekonomilerine göre Türkiye ekonomisinde daha şiddetli hissedilmiştir. 2018-2023 yılları arasında yaşanan olaylar Türkiye'nin makroekonomik değişkenlerinde sürekli dalgalanmalar meydana getirmiştir. Krizlere karşı hassas bir yapıya ve Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan inşaat sektörü bu dalgalanmalardan ve beraberinde getirdiği risklerden ciddi şekilde etkilenmiştir.

Bu çalışma ile 2018-2023 yılları arasında yaşanan olayların Türkiye'de inşaat sektörüne etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle 2018-2023 yılları arasında inşaat sektöründe meydana gelen değişiklikler incelenmiştir ve 2018 ve 2022 yılları arasında geçen sürecin Türkiye'de inşaat sektörü için kriz dönemi olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu süreçte sektörde faaliyet gösteren işletmelerin karşılaştıkları finansal riskler ve finansal risk yönetimi için uyguladıkları yöntemlerin araştırılması amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Yapılan

Çalışma sonucunda inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin bu süreçten ne şekilde etkilendiği, hangi risklerle karşılaştıkları ve bu riskleri yönetmek için uyguladıkları yöntemler hakkında bilgi toplanmıştır. İşletmelerin çoğu söz konusu sürecin hem kendi işletmeleri hem de ülke ekonomisi açısından olumsuz olduğunu düşünmekedir. Ayrıca bu süreçte en fazla karşılaşılan riskin kur riski; en az karşılaşılan riskin ise kredi riski olduğu görölmektedir. 2018-2023 yılları arasında işletmeler için en büyük sorun maliyetlerdeki beklenmedik artışlar olmuştur. Ankete katılan işletmeler finansal risklerini yönetmek için genellikle kendi geliştirdikleri firma içi yöntemleri kullanmaktadır. İşletmelerin türev ürün kullanımının yeterli olmadığı görölmektedir.

Çalışmanın sonunda elde edilen bilgiler doğrultusunda işletmelere finansal risk yönetimi konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Risk, Finansal Risk, Kriz, Finansal Risk Yönetimi

ABSTRACT

**CRISIS PROCESSES AND FINANCIAL RISK MANAGEMENT:
A RESEARCH ON THE CONSTRUCTION INDUSTRY**

The events that took place between 2018 and 2023 have led to a very challenging period in both the world and Turkish economies. In 2018, the trade war between the US and China led to a deterioration in confidence and increased uncertainty in the world economy. In the same period, the US and Europe said that they would impose sanctions on Turkey for some political reasons, which led to a sudden increase in exchange rates in Turkey. In 2020, as the world economy started to recover, the Covid-19 outbreak that occurred in China in 2019 spread all over the world. The measures taken against the outbreak negatively affected the world economy, including Turkey, causing the outbreak to turn into a global economic crisis in a short time. In 2022, before we had fully recovered from the negative effects of the pandemic, a crisis erupted between Russia and Ukraine, the world's largest energy, commodity and food suppliers. After this crisis, prices increased worldwide. The impact of the war between Russia and Ukraine was felt more severely in the Turkish economy than in other economies. The events that took place between 2018 and 2023 caused continuous fluctuations in Turkey's macroeconomic variables. The construction sector, which is sensitive to crises and has an important place in the Turkish economy, has been seriously affected by these fluctuations and the risks they bring with them.

This study aims to investigate the impact of the events between 2018 and 2023 on the construction sector in Turkey. For this purpose, firstly, the changes in the construction sector between 2018 and 2023 were analyzed and it was concluded that the period between 2018 and 2022 was a crisis period for the construction sector in Turkey. In addition, a survey was conducted to investigate the financial risks faced by the enterprises operating in the sector in this process and the methods they apply for financial risk management. As a result of the study, information was collected about how the enterprises operating in the construction sector were affected by this process,

which risks they faced and the methods they applied to manage these risks. Most of the enterprises think that this process is negative for both their own businesses and the national economy. In addition, it is seen that the most common risk encountered in this process is currency risk, while the least common risk is credit risk. The biggest problem for businesses between 2018-2023 was the unexpected increases in costs. The surveyed enterprises generally use in-house methods developed by themselves to manage their financial risks. It is seen that the use of derivative products by enterprises is not sufficient.

In line with the information obtained at the end of the study, recommendations were made to enterprises on financial risk management.

Keywords: Risk, Financial Risk, Crisis, Financial Risk Management

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	Bakınız
CDS	Kredi Risk Primi
COSO	İç Kontrol Modeli
ERM	Avrupa Borç Krizi
FED	Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
İMSAD	İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKBG	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
MB	Merkez Bankası
PwC	PricewaterhouseCoopers
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMB	Türkiye Mütcaahhitler Birliği
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Risk Değerlendirmesi	19
Şekil 2. 1: Ekonomik Kriz Sınıflandırması.....	28
Şekil 2. 2: Finansal Kriz Oluşum Süreci (Gelişmekte Olan Ülkelerde)	30
Şekil 2. 3: Finansal Kriz Oluşum Süreci (Gelişmiş Ülkelerde).....	31
Şekil 3. 1: Büyüme, İşsizlik, Enflasyon (2017, 2018 ve 31.05.2019)	61
Şekil 3. 2: Ocak 2017-Temmuz 2020 ABD Doları TL Karşılığı.....	62
Şekil 3. 3: Ocak 2017-Temmuz 2020 Gösterge Faiz Oranları	62
Şekil 3. 4: Ocak 2017-Temmuz 2020 Merkez Bankası Toplam Döviz Rezervi	63
Şekil 3. 5: 2017-2023 Yılları Arasında Ekonomik Büyüme (GSYH %).....	66
Şekil 3. 6: 2017-2023 Yılları Arasında Enflasyon Oranları (TÜFE %)	67
Şekil 3. 7: 2017-2023 Yılları Arasında İşsizlik Oranları	67
Şekil 3. 8: 2017-2023 Yılları Arasında Dolar Kuru (ABD Doları-Alış Kuru).....	68
Şekil 4. 1: Yabancı Sermaye Girişleri, GSYH İnşaat Sektörü (2000-2018).....	69
Şekil 4. 2: Ekonomik Büyüme ve İnşaat Sektörü İlişkisi	70
Şekil 4. 3: İnşaat Harcamaları Çeyrek Dönem; Milyar TL.....	71
Şekil 4. 4: İnşaat Maliyet Endeksi 2015=100	72
Şekil 4. 5: İnşaat Sektöründe İstihdam	73
Şekil 5. 1: İşletmelerin Riske Bakış Açıları.....	78
Şekil 5. 2: 2018-2023 Sürecinin Ülke Ekonomisine Etkileri.....	78
Şekil 5. 3: 2018-2023 Sürecinin Rakiplere Kıyasla İşletmeye Etkisi.....	79
Şekil 5. 4: 2018-2023 Sürecinin İşletmeye Etkisi.....	79
Şekil 5. 5: 2018-2023 Sürecinin İşletmeye Faydaları.....	80
Şekil 5. 6: 2018-2023 Sürecinin İşletmenin Ekonomik Göstergelerine Etkisi	81
Şekil 5. 7: 2018-2023 Sürecinde İşletmelerin Karşılaştıkları Finansal Riskler.....	82
Şekil 5. 8: Finansal Risk Yönetimi Teknikleri Kullanımı	84
Şekil 5. 9: Türev Ürün Kullanımı	85
Şekil 5. 10: Risk Yönetimi Aşamaları	85

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 1: Risk Kavramının Geleneksel ve Yeni Bakış Açısı ile Karşılaştırması	4
Tablo 1. 2: Örnek Risk Modeli	8
Tablo 1. 3: Operasyonel Riskin Kaynakları.....	9
Tablo 3. 1: Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları (%GSYH).....	44
Tablo 3. 2: 1998-2001 İşsizlik Verileri.....	47
Tablo 3. 3: 2002-2016 Arasında Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri.....	52
Tablo 3. 4: Büyüme, İşsizlik, Enflasyon (2017, 2018 ve 31.05.2019)	61
Tablo 5. 1: Katılımcıların İşletmedeki Görevleri.....	76
Tablo 5. 2: İşletmelerin Faaliyet Yılları.....	76
Tablo 5. 3: İşletmelerin Personel Sayısı	77
Tablo 5. 4: İşletmelerin Risk Yönetiminden Sorumlu Birimi	77

GİRİŞ

Ekonomi, politika, teknoloji gibi birçok alanda yaşanan gelişmelerin ülke sınırlarını aşarak tüm dünyayı ve bütün insanları ilgilendirecek boyuta gelmesi olarak da tanımlayabileceğimiz küreselleşme kavramı ülkeler ve insanlar arasında karşılıklı etkileşimleri arttırmaktadır (Ganiev, 2014, s.118). Küreselleşme ile birlikte bir ülkenin maddi manevi değerleri; bir ülkede ortaya çıkan yenilikler ve gelişmeler başka ülkelere yayılabilmektedir (Akgönül ve Masca, 2001, s.128).

Küreselleşme sürecinde ülkeler arası sınırlar ortadan kalktığı için var olan riskler çoğalmakta ve yeni riskler ortaya çıkmaktadır. Bu riskler ülkeler için bazen fırsat bazen de tehdit olabilmektedir.

Ülkeleri birçok alanda etkilemesine rağmen küreselleşme kavramı özellikle ekonomi ile bütünleştirilmiştir. Öyle ki küreselleşmeyi, ülke ekonomilerinin dışa açılması ve dünyada ekonomik entegrasyonun derinleşmesi olarak tanımlayanlar da vardır (Ganiev, 2014, s.118). Bu nedenle küreselleşme özellikle ülke ekonomileri için risk teşkil etmektedir. Küreselleşen ekonomilerde en büyük risk ise yaşanan krizlerdir. Bir ülkede veya bir bölgede meydana gelen krizler ülke ekonomilerinin birbirine bağımlı olması nedeniyle kısa zamanda diğer ülke ekonomilerini de etkilemektedir. Bu durumun en önemli örneği 2008 yılında Amerika finans piyasalarında ortaya çıkan krizin kısa zamanda küresel krize dönüşerek tüm dünya ekonomisini etkilemesidir.

Ülkelerin ekonomileri yalnızca ekonomi veya finans piyasalarında ortaya çıkan krizlerden etkilenmemektedir. Ülkeler arasında yaşanan savaşlar veya bir ülkenin sağlık alanında ortaya çıkan sorunlar da ülke ekonomilerine olumsuz olarak yansıyabilmektedir. 2019 yılında Çin’de ortaya çıkan Covid-19 salgınının tüm dünyaya yayılması ve sonrasında küresel bir ekonomik krize dönüşmesi bu durumun en güncel örneğidir. Yaşanan krizler ve beraberinde getirdiği riskler tüm ülke ekonomilerini etkilemektedir. Bu nedenle kriz dönemlerinde risklerin yönetilmesi ülkeler ve ekonomileri için oldukça önemlidir.

Risklerin yönetilmesinin önemi doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde risk kavramı ve çeşitleri açıklanacaktır. Daha sonra finansal risk ve finansal risk yönetimi detaylı olarak ele alınacaktır. Finansal risk yönetiminin teknikleri, tarihsel süreci, aşamaları incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise kriz ve ekonomik kriz kavramlarına değinilecektir. Özellikle finansal kriz kavramı detaylıca incelenecektir.

Üçüncü bölümünde Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler incelenecektir. 2001 ve 2008 krizleri örnek teşkil etmeleri nedeniyle detaylıca ele alınacaktır. Daha sonra ise 2018-2023 yılları arasında Dünya’da ve Türkiye’de yaşanan olaylara değinilecek ve yaşanan olayların Türkiye’nin makroekonomik göstergelerinde meydana getirdiği değişiklikler incelenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde araştırma konusu olan inşaat sektörünün Türkiye ekonomisi için önemine değinilecektir. Ayrıca 2018-2023 yılları arasında Türkiye’de yaşanan olayların inşaat sektörüne etkisi incelenecektir.

Çalışmanın son bölümü ise araştırma niteliğinde olup, İç Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren inşaat işletmeleri ile yapılan anket doğrultusunda 2018-2023 yılları arasında sektörde meydana gelen değişiklikler ve bu süreçte uygulanan finansal risk yönetimleri araştırılacaktır.

BÖLÜM I

1.RİSK VE FİNANSAL RİSK KAVRAMI

1.1 RİSK NEDİR?

İlk olarak 15. yüzyılda Merkantilizm akımı ile kullanılmaya başlandığı düşünülen risk sözcüğünün etimolojik kökeni hakkında fikir birliği yoktur (Ağırman ve Akyol, 2021, s.3). Risk sözcüğünün İtalyanca bir kelime olan “risicare” kavramından geldiğini düşünenlerin yanı sıra Latince “riscus” sözcüğünden geldiğini düşünenler de vardır. Her iki sözcük de daha çok tehdit kavramı ile ilişkili olarak kullanılmıştır (Kızılboga, 2013, s.289).

Risk, bir kavram olarak gündelik hayatta istenmeyen veya tehlikeli bir durumun ortaya çıkma olasılığı olarak kullanılmaktadır. Risk kavramı tehdit, zarar gibi olumsuzlukları ifade edebileceği gibi şans, fırsat gibi olumlu kavramlarla da ilişkilidir. Öyle ki, Arapçada risk, olumlu ve tesadüfen gerçekleşen olayları çağrıştıran rızık kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır (Marna ve Al-Thani, 2005, s.9). Karen A. Horcher da finansal risk yönetimini anlattığı bir kitabında “risk fırsatlar için temel oluşturur” şeklindeki ifadesiyle riski olumlu bir kavram olarak değerlendirmiştir.

Beklenenin aksine sonuçların ortaya çıkması olarak da ifade edebileceğimiz risk kavramının etki ve olasılık olmak üzere iki bileşeni vardır. Etki faktörü riski belirsizlikten ayırır. Bir durumu risk olarak değerlendirebilmemiz için amaçlarımızı olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilemesi gerekmektedir. Amaçlarımız üzerinde etkisi olmayan belirsizlikler risk olarak adlandırılmaz (Kıral, 2018, s.7).

Son zamanlarda risk kavramı daha detaylı olarak ele alınmış ve kurumlar için yalnızca kayıp değil fırsat olarak da tanımlanmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Türk Ticaret Kanunu 378. madde değerlendirildiğinde madde kapsamında riskin, “*şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşüren sebep*” olarak tanımlandığı,

işletmeler açısından fırsat olma niteliğinin göz ardı edildiğı gör÷lmektedir (TTK m 378). PwC 2006 Raporunda risk kavramının geleneksel ve yeni bakış açılarını karşılaştırmıştır.

Tablo 1. 1: Risk Kavramının Geleneksel ve Yeni Bakış Açısı ile Karşılaştırması

GELENEKSEL BAKIş	YENİ BAKIş
-Risk kontrol edilmesi gereken olumsuz bir faktördür. -Risk organizasyonel silolarla yönetilir. -Risk yönetiminin sorumluluğı aşağı seviyelere delege edilir. -Risk ölçümü subjektiftir. -Yapılanmamış ve tutarsız risk yönetim fonksiyonları bulunur. -Yönetim kurulunun iç kontrolünü sağlayan bir denetleme komitesi bulunur.	-Risk bir fırsattır. -Risk bir bütün olarak kurum çapında yönetilir. -Risk yönetiminin sorumluluğı üst yönetim ve kısım yönetimleri tarafından kabul edilir. -Risk ölçülebilir. -Risk yönetimi bütün kurum yönetim sistemlerine kurulur. -Yönetim kurulunun, etkili risk yönetimi yapısını sağlayan bir risk komitesi vardır.

Kaynak: (PWC, 2006, s.7)

1.2 RİSKLERİN SINIFLANDIRILMASI

Risk faktörlerinin eşitliliğı ve sayısı risklerin sınıflandırılmasını oldukça zorlaştırmaktadır; bu nedenle üzerinde fikir birliğı sağlanmış bir sınıflandırma henüz yapılmamıştır.

Çalışmanın bu bölümünde işletmeler için farklı bakış açıları ile yapılmış risk sınıflandırmaları incelenmiştir. Bunlardan ilki, Mehmet Bolak'ın "Risk ve Risk Yönetimi" adlı kitabında yaptığı sınıflandırmadır. Bolak riski 4 temel başlık altında incelemiştir.

a. Firma İçi- Firma Dışı Risk

Firma içi risk faktörleri işletmelere özgü ve firmaların kendi kontrolleri altındaki risk faktörleridir. Firma tarafından kullanılan teknoloji, çalışanların eğitim düzeyleri veya işçi işveren arasındaki iletişim, firma içi risk unsurlarına örnek olarak gösterilebilir (Bolak, 2016, s.4). Firma içi risklerde risk sahipleri de organizasyonun içerisinde ve

bu durum riskin daha kolay izlenmesi ve kontrol edilmesini sağlamaktadır (Pandian, 2006, s.44). Firma dışı risk faktörleri ise işletmenin kontrolü altında olmayan çevresel unsurlardır. Bu tür risk faktörlerine örnek olarak doğa olayları, piyasa fiyatlarında yaşanan ani değişimler veya ülkeler arasındaki farklı vergi sistemleri gösterilebilir (Bolak, 2016, s.4). Firma dışı risklerin kontrol edilmesi daha zordur. Bazı durumlarda bu tür risklerin varlığını kabul etmek ve azami ölçüdeki önlemler ile yoğunluğundan mümkün olduğunca az etkilenmek gerekir. Söz konusu risklere karşı geliştirilmesi gereken risk stratejileri, müdahale hızları gibi faktörler, riskin firma içi ve firma dışı oluşuna göre farklılık göstermektedir (Pandian, 2006, s.44).

b. Yönetilebilir ve Yönetilemez Risk

Risklerin yönetilebilir olup olmadığı firma içi ve firma dışı risklerle karıştırılabilmektedir. Firma dışı risklerin yönetilemez, firma içi risklerin ise yönetilebilir olduğu düşünülmektedir. Oysa ki firma dışı faktörlerden kaynaklanmasına rağmen risklerin yönetilebileceğinin çok iyi örneklerinden birisi de doğal afet riskine karşı yaptırılan sigortalardır. Firma içi risk faktörlerinden kaynaklanmasına rağmen yönetilemeyecek riskler de mevcuttur. Her ne kadar işletme çalışanların bilgi ve tecrübelerine dikkat ediyor olsa da insan her zaman bir risk faktörüdür bu nedenle firmanın çalışanlardan kaynaklanan risklerle karşılaşma ihtimali vardır (Bolak, 2016, s.5).

Bir riskin yönetilememesinin en büyük nedeni o riskin tahmin edilebilir olmamasıdır. Öngörülemeyen bir riskin yönetilebilmesi de oldukça zordur (Dalgıç, 2011: 21).

c. Sistemik- Sistemik ve Sistemik Olmayan Risk

Sistemik risk, piyasanın bir bölümü ya da bir firmada ortaya çıkarak finans sektörünün tamamını etkileyen risklerdir. Örneğin bir ülkede çıkan ekonomik krizin diğer ülkelere de yayılması sistemik bir risktir (Bolak, 2016, s.8). Sistemik riskler tüm mali piyasalara yayılarak sermaye hareketlerini ve ödeme sistemlerini tehlikeye atar, bu nedenle finansal felaketler olarak ifade edilirler (Kishali ve Pehlivan, 2006, s.77).

Sistemantik ve sistemantik olmayan risk genellikle menkul kıymet yatırımlarının barındırdığı riskler için kullanılmaktadır (Bolak, 2016, s.5). Sistemantik olmayan riskler tek bir firmayı veya firmanın içinde bulunduğu sektörü etkileyen risklerdir. Faaliyet riski ve yönetim riski sistemantik olmayan risk kaynaklarıdır. Bu tür riskler her firma için farklılık gösterir ve bağımsızdırlar, bu nedenle firmalar kendi faaliyetlerini düzenleyerek bu tür riskleri azaltabilirler. Sistemantik riskler, tüm firmaları etkileyen sosyal, politik ve ekonomik koşullardan kaynaklanır. Firmalar bu tür riskleri tek başına engelleyemezler, sadece daha az etkilenmek için önlem alabilirler. Sistemantik riskin başlıca kaynakları faiz, enflasyon, pazar ve kur riskidir (Tanrıöven ve Aksoy, 2011, s.120).

Sistemantik olmayan riskler portföy çeşitlendirmesi ile azaltılabilirken sistemantik riskler açısından bu geçerli olmaz, çünkü sistemantik risk tüm menkul kıymet türlerini aynı doğrultuda etkiler. Tüm menkul kıymetlerin fiyatlarını ya yükseltir ya da düşürür, bu sebeptir ki, portföy çeşitlendirmesi ile sistemantik risklerin ortadan kaldırılması mümkün değildir (Yıldırım ve Çolakyan, 2014, s.6).

d. Finansal Risk-Finansal Olmayan Risk

Finansal olmayan riskler, firmaların kendi ticari faaliyet alanları içerisinde, işgücü, üretim teknolojisi gibi faktörlerden kaynaklanan risklerdir. Mal ve hizmet üretiminin bir sonucu olan bu riskleri sayısal olarak ölçmek oldukça zordur. İşletmenin kullandığı üretim teknolojisinin eski olması, firma içinde çalışanlar arasında yaşanan anlaşmazlıklar bir firma için finansal olmayan risklere örnek verilebilir. Finansal riskler firmanın kontrolü dışındaki nedenlerden kaynaklanan finansal piyasalara ve finansal faaliyetlere bağlı olan risklerdir. Bu risklerin sayısallaştırılması kolaydır ve risklerle baş etmek için kullanılan yöntemler birbiri ile benzerdir (Bolak, 2016, s.8-9).

Finansal risklerin etkileri finansal olmayan risklere göre daha somuttur ve risklerin üstesinden gelmek için kullanılabilecek yöntemler firmadan firmaya farklılık göstermez. Oysaki finansal olmayan riskleri yönetmek tamamen o işletmenin yönetim gücüne bağlıdır. O işletmenin yöneticisinin sektörel bilgi ve becerisine göre birbirinden farklı risk yönetimi teknikleri kullanılabilmektedir (Çağdaş ve Gürsoy, 2003, s.2).

Finansal risk kavramı çalışmanın ilerleyen bölümünde daha detaylı olarak incelenmiştir.

İşletmelerin karşılaştıkları riskler ile ilgili yapılan bir diğer sınıflandırma ise Mustafa Yıldırım ve Mustafa Kısakürek tarafından hazırlanmıştır. Söz konusu sınıflandırmaya göre riskler; politik, ekonomik, tabii ve sosyal riskler olmak üzere 4 temel başlığa ayrılmaktadır (Yıldırım ve Kısakürek, 2011, s.36-37).

Politik riskler bir ülke hükümetinin siyasi faaliyetlerinin çokuluslu şirketlerin yabancı yatırımları üzerindeki etkisini ifade eder. Örneğin bir ülkenin iç karışıklığa aday olması, hükümetin mülkiyetlere el koyması, ithalat engellerinin olması o ülkenin yerli veya yabancı yatırımcılar tarafından talep görmemesine neden olur (Shim ve Constas, 2001, s.224).

Toplumsal karışıklık, devrim gibi genel istikrarsızlık riskleri; kamulaştırma, sözleşme ihlali gibi mülkiyet-kontrol riskleri; döviz ve kârın ana ülkeye transferinde uygulanan kısıtlamalar gibi transfer riskleri; vergilendirme, ithalat kısıtlamaları gibi işlem riskleri ve ülkelerin hukuk sistemindeki farklılıklardan kaynaklanan hukuk riskleri politik risklerin temel bileşenleridir (Özbozkurt, 2020, s.416).

Sosyal-kültürel riskler ülkelerin din, dil gibi sahip oldukları farklı kültürel yapılarından kaynaklanan riskleri ifade eder. Örneğin uluslararası işletmelerin yerli halk ile uyum sağlayamaması, aynı dili konuşamaması gibi etkenlerden dolayı ortaya çıkabilecek zararlar sosyal risklerden kaynaklanır.

Ülkelerin iklim, mevsim, doğa olayları gibi tabii olaylarından kaynaklanan riskler ve çevre için oluşturulan karbon ölçümü, çevre standartları gibi mevzuatlarından kaynaklanan stratejik riskler genel olarak tabii riskler olarak ele alınmıştır (Yıldırım ve Kısakürek, 2011, s.36).

Ekonomik risk, ülkenin ekonomik çevresindeki belirsizliklerin ve makroekonomik koşulların işletmelerin beklentilerinde ve yatırımlarında neden olabileceği değişiklikleri ifade eder. Ekonomik riskler ülkelerin ekonomilerinin zayıf ve güçlü yanlarını yansıttığı için yatırımcılar açısından oldukça önemlidir (Kalkan ve Sönmez, 2023). Finansal ve ticari riskler bir bütün olarak ekonomik riskleri ifade

etmektedir. Ticari riskler ihracatçıların dış ticaretlerinde karşılaştıkları malın niteliğinde, taşıma şartlarında, ödeme koşullarında ortaya çıkabilecek risklerdir. Finansal riskler ise faiz riski, enflasyon riski, kur riski gibi fiyat dalgalanmaları ile ilgili risklerdir (Yıldıran ve Kısakürek, 2011, s.36).

Son olarak TUSİAD tarafından 2008 yılında yayınladığı Kurumsal Risk Yönetimi isimli raporunda işletmelerin karşılaşılabileceği riskleri 4 temel başlık altında incelemiştir.

Tablo 1. 2: Örnek Risk Modeli

RİSK MODELİ			
Finansal Riskler	Operasyonel Riskler	Stratejik Riskler	Dış Çevre Riskleri
Piyasa Kredi ve Likidite Sermaye Yapısı Finansal Raporlama	İş Operasyonları Teknoloji Varlık Kurum Kültürü	Piyasa Şartları Yönetim İlgili Şartlarla İlişki	Hukuksal Politik Düzenleme Felaket

Kaynak: (TUSİAD, 2008:21)

Bu sınıflandırmada ise riskler finansal, operasyonel, stratejik ve dış çevre riskleri olmak üzere dört temel başlık altında incelenmiştir (Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği [TUSİAD], 2008: 21).

Yukarıda bahsedilen 3 ayrı risk sınıflandırılması karşılaştırıldığında oldukça farklı bakış açıları ile yapıldıkları ve herhangi bir fikir birliği sağlanamadığı görülmektedir.

1.3 FİNANSAL RİSK NEDİR?

Piyasaların küreselleşmesi ve işletmelerin dışa açık hale gelmesi ile birlikte finansal piyasalardaki dalgalanmalar da artmıştır. Faiz oranları, döviz kurları, mal fiyatları ve menkul kıymetlerdeki bu dalgalanmalar işletmelerin finansal risklerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır (Yücel, Mandacı ve Kurt, 2007, s.2).

Kur, faiz, finansal varlık fiyatlarındaki değişimler sonucu işletmelerin nakit akışlarının, finansal anlamda sahip oldukları sorumlulukları karşılayamayacak duruma gelmesi söz konusu işletmeler için finansal risktir (Nurcan, 2005: 7).

Finansal piyasalarda söz konusu olan ve işletmeler tarafından kontrol edilemeyen dalgalanmalar piyasa aktörlerinin aktif ve pasifleri arasında dengesizliklere yol açmaktadır. Döviz cinsinden borçlanan ve Türkiye’de faaliyet gösteren bir işletmenin kurdaki artış ile bilançosunda ortaya çıkan dengesizlik bu duruma bir örnektir (Saltoğlu, 2019, s.10).

1.4 FİNASAL RİSK ÇEŞİTLERİ

1.4.1 Operasyonel Risk

Operasyonel risk veya diğer adıyla faaliyet riski iç süreçlerin başarısız veya eksik olmasından, insan veya sistemlerden kaynaklanan hatalardan ve yangın deprem gibi dış olaylardan kaynaklanan doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkabilecek kayıpları ifade etmektedir (Kühn ve Neu, 2003, s.651).

Mehmet Ali Candoğan ve Mikail Altan “*Basel Kriterleri Çerçevesinde Operasyonel Risk Ölçüm Yöntemlerinin Karşılaştırılması: Örnek Bir Uygulama*” isimli çalışmalarında operasyonel riskin kaynaklarını 8 kategoriye ayırmışlardır (Altan, Candoğan, 2014, s.286).

Tablo 1. 3: Operasyonel Riskin Kaynakları

İÇSEL YA DA KRİMİNAL NEDENLER	İŞLEM SÜRECİ NEDENLERİ	YÖNETİM SÜREÇLERİ
-Hırsızlık, dolandırıcılık -Banka çalışanları ile müşteri arasında gizli hileli anlaşmalar -Para aklama	-Hatalı işlem -Zayıf dokümantasyon -Verilerin yanlış kaydedilmesi	-İç denetimin engellenmesi -Yöneticilere eksik rapor sunulması -Deneyimli kredi biriminin dağıtılması
İNSAN KAYNAKLARI	TEKNOLOJİK NEDENLER	SATIŞ UYGULAMALARI
-Yetenek, psikolojik ve etik değer kusurlarının belirlenmesine yönelik testlerin başarısızlığı -Kayırmacılık -Beyin avcıları ile insan kaynakları çalışanları arasındaki muvazaalı işlemler	-Yazılım programlarına yapılan yatırım riskleri -Teknolojik donanımın eskimesi -İhtiyaca uygun teknolojinin bulunamaması	-Yanlış yanıltıcı raporlar, demeçler
YETKİSİZ İŞLEMLER	DIŞSAL KOŞULLAR	FELAKETLER
	-İktisadi daralma eğilimleri	

-Döviz ticareti -Uygun teminat olmaksızın verilen kredi	çalışanları olumsuz etkiler	-Sel, grev, terörist saldırılar
--	-----------------------------	---------------------------------

Kaynak: (Altan, Candoğan, 2014:286)

1.4.2 Kredi Riski

Karşı taraf riski olarak da ifade edilen kredi riski finansal faaliyetlerde bulunan kişi veya kuruluşun belirli bir anlaşma dahilinde vadettiği borç ve yükümlülüklerini yerine getirememesidir (Budak ve Erpolat, 2012, s.24).

Karşı tarafın yükümlülüklerini yerine getirecek güce ve imkana sahip olmaması gibi borcunu ödeme niyetinde olmaması da kredi riskine neden olmaktadır. Kredi riski ile en çok karşılaşan finansal kuruluşlar bankalardır. Bu nedenle son zamanlarda risklerin ölçülmesi için bankalarda kredi derecelendirme modelleri kullanılmaya başlanmıştır (Bolak, 2016, s.11).

Borçlu tarafın krediyi geciktirmesi veya geri ödeyememesi; krediye karşılık müşteriden alınan teminatların kalitesi; uluslararası kredi işlemlerinde karşılaşılan ülkelere özgü yasal ve politik riskler; kredilerin belirli bölge veya sektörlerde yoğun olarak kullanılması ve çeşitlendirilmemesi kredi riskinin temel faktörleridir (Horcheri, 2005, s.40-42).

1.4.3 Likidite Riski

Likidite riski, gereken fonun ihtiyaç duyulduğu anda ve gereken maliyette bulunamaması; elde var olan bir finansal varlığın gereken zamanda ve ihtiyaç duyulan fiyatta elden çıkarılamamasını ifade eder (Bolak, 2016, s.11).

Likidite riski, fonlama ve piyasa likiditesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Fonlamaya ilişkin likidite bir firmanın yetersiz kaynakları sebebiyle fon ihtiyacını karşılayacak likiditeyi zamanında karşılayamamasıdır. Piyasa likiditesi ise piyasa şartlarından kaynaklanır. İşletmelerin, piyasaların bozulması, yeterli likiditenin piyasada mevcut olmaması gibi nedenlerle ihtiyacı olan likiditeyi bulamamasıdır (Alkan, 2008, s.68).

1.4.4 Enflasyon Riski

Yatırımcıların ve tüketicilerin karşılaştığı en önemli finansal risklerden birisi de enflasyon riskidir (Bekaert, 2010, s.757).

Özellikle yüksek enflasyon ortamı bulunan ülkeler için enflasyon önemli bir risk türüdür. Enflasyon oranlarının belirsiz olması yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir. Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış yani enflasyon, paranın satın alma gücünü azaltır bu azalış finansal yatırımların verimliliğine yansır. Eğer bir yatırımın getirisi enflasyon oranından az ise gerçek bir kazanç söz konusu değildir. Bu nedenle yatırımcılar karar verirken enflasyon oranlarını göz ardı etmemelidir (Usta ve Demireli, 2010, s.27).

1.4.5 Hammadde / Emtia Riski

Finansal olmayan varlıkların fiyatlarındaki değişimlerden kaynaklanan risk çeşidi emtia riskidir. Şirketlerin üretimde kullandıkları hammaddelerin fiyatlarındaki değişiklikler firmaların mali yapılarını olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin hammadde stoğu yapan bir şirketin söz konusu hammaddenin fiyatı yükseldiğinde zarar edeceği gibi stok yapmayan bir şirket de hammadde fiyatının artması ile zarar edecektir (Saltoğlu, 2019, s.15).

Hammaddelerin zamanla tükendiği ve yüksek maliyetli hale geldiği günümüz ekonomisinde sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma için yalnızca işletmeler değil ülkeler çapında güvenli hammadde tedariki oldukça önemlidir (Glöser, Espinoza ve Faulstich, 2015, s.35).

1.4.6 Kur Riski

Küreselleşme ve ticaret hacminin artması ile birlikte kur değişimlerinin ekonomik performansa etkisi oldukça önemli hale gelmiştir (Akalin ve Uzgören, 2016, s.450).

Döviz kurlarında meydana gelen beklenmedik artış ve azalışların işletmelerin finansal durumları üzerinde yaptığı etki kur riski olarak tanımlanmaktadır. Bir işletmenin belirli bir dönemde yabancı para cinsinden beklenen nakit girişleri ile yabancı para cinsinden beklenen nakit çıkışları arasındaki fark net döviz pozisyonu

olarak adlandırılır. Bir işletme üç çeşit döviz pozisyonuna sahip olabilir. Eğer işletme nakit çıkışından daha fazla nakit girişine sahipse fazla (uzun) pozisyon, tam tersi durumda yani nakit girişleri nakit çıkışlarından az ise eksiz (az) pozisyonudur. Bir işletmenin tam pozisyonda olabilmesi için söz konusu dönemde nakit giriş ve çıkışlarının eşit olması gerekmektedir. Eğer bir işletme uzun pozisyonda ise döviz kurunda yaşanan azalışlardan, az pozisyonda ise de döviz kurunun artışından olumsuz etkilenecektir. İşletmelerin kur değişimlerinden etkilenmemeleri için tam pozisyon almaları gerekmektedir (Aksu, 2016, s.151).

1.4.7 Faiz Oranı Riski

Faiz oranlarındaki değişimlerin finansal varlıkların değeri üzerindeki etkisine faiz oranı riski denir. Bu risk çeşidi hem borçlanan hem de yatırım yapan işletmeleri etkilemektedir (Merna ve Al-Thani, 2008, s.127).

Faiz oranlarının artacağını düşünen yatırımcılar sermayelerini faize yatırmak için hisse senetlerini satacaktır çünkü hisse senetlerinden ileride elde edecekleri temettü gelirinin bugünkü değerinde azalma olacaktır. Anlaşılacağı gibi hisse senetleri fiyatları ve faiz oranları arasında ters bir ilişki söz konusudur (Özün ve Çiftler, 2006, s.4).

1.4.8 Diğer Finansal Riskler

- a. Hukuki Risk: Ticaret, vergi kanunlarında yapılan ani değişiklikler gibi yasa ve mevzuat değişimi sonucu ortaya çıkan risklerdir (Saltoğlu, 2019, s.15).
- b. İşletme Riski: İşletme yönetimlerinin ürün, müşteri, strateji seçimleri gibi kararları sonucu karşılaşılabilecekleri risklerdir risklerdir (Saltoğlu, 2019, s.15).
- c. Piyasa Riski: Sistemik risk olarak adlandırılan piyasa riski; faiz oranı, döviz kuru ve emtia fiyatı risklerinin tamamı olarak ifade edilebilir (Bolak, 2019, s.9).

1.5 FİNANSAL YÖNETİMDEN FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNE

İşletmelerin onları hedef ve amaçlarına ulaştıracak doğru finansman ve yatırım kararlarını alması ve bu kararları etkin bir şekilde uygulaması finansal yönetim olarak adlandırılmaktadır (Kılıç ve Alp, 2021, s.4).

İşletmelerin iki temel amacı vardır. Birincisi şirket ortaklarının kâr elde ederek veya hisse değerini yükselterek servetlerini arttırmasıdır. İkincisi ise bu durumun sürekliliğini sağlamaktır (Kılıç ve Alp, 2021, s.12-14).

Küreselleşme ile birlikte finansal piyasalar daha riskli hale gelmiştir. Finansal piyasalarda ortaya çıkabilecek ve işletmelerin söz konusu amaçları üzerinde etkisi olabilecek risklerin yönetilmesi finansal risk yönetimini zorunlu kılmıştır. Artan ve çeşitlenen bu riskler ile karşı karşıya kalan işletmeler finansal risklerini etkin bir şekilde yönetemedikleri sürece iflasa kadar sürüklenebilmektedirler (Sayılğan, 1995, 323).

İşletmelerin, finansal krizleri etkili bir şekilde yönetebilmesi de işletmenin finansal yönetiminin etkinliğine bağlıdır. Krizler ortaya çıkmadan önce alınması gereken önlemlerin belirlenmesi ve krizler sırasında uygulanması gereken yöntemlerin belirli olması, işletmelerin bu süreçlerden en az hasarla çıkmasını sağlayacaktır. Etkin ve etkili bir şekilde yapılan risk yönetimi işletmelerin karşı karşıya kaldıkları krizleri de iyi yönetmesini sağlayacaktır (Uluyol, 2013, s.88).

1.6 FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNİN TARİHSEL SÜRECİ

İnsanlık, var olduğundan beri yaşama iç güdüsü ile bir şekilde karşılaştıkları riskleri yönetmeye çalışmaktadır. Yüzyıllar önce insanların vahşi hayvanlardan korunmak için geceleri ateş yakması bile risk yönetimine örnek teşkil etmektedir. Fakat risk yönetimi kavramının resmi olarak adlandırılması ve ilkelerinin belirlenmesi 1960 yıllarına dayanmaktadır. Risk yönetiminin ilk ortaya çıktığı dönemlerde enflasyon, faiz oranı gibi finansal kavramlar işletmeler için sorun olmamaktaydı. Daha çok yangın, fırtına gibi tehlike riskleri önem arz etmekteydi (D'Arcy ve Brogan, 2001, s.4-7). Bu nedenle risk yönetimi ilk olarak sigorta alanında kullanılmaya başlanmıştır. Londra'da 1666 yılında meydana gelen yangından sonra sigorta alanında önemli gelişmeler meydana gelmiştir (Taş, 2015, s.135).

Finansal risk alanındaki ilk analizler 16. Yüzyılın başlarında Amsterdam’da açılan borsa ile yapılmaya başlanmıştır. Modern anlamda finansal risk ölçümü için yapılan ilk çalışma ise 1952 yılında Harry Markowitz’in yatırım portföyü risklerinin hesaplanması ile ilgili çalışmasıdır (Saltoğlu, 2019, s.5).

1970’li yıllarda finansal risk, firmalar için önemli bir hale gelmeye başlamıştır. 1972 yılında gelişmiş ülkelerin Bretton Woods anlaşmasını sona erdirmesi ile 30 yıl boyunca sabit tutulan döviz kurlarında hareketlenmeler meydana gelmiştir. Bu hareketlenmeler özellikle uluslararası ticaret yapan işletmelerde istikrarsızlığa yol açmıştır. Aynı dönemlerde Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü tarafından petrol fiyatlarını arttırılmıştır. Yine 1970’li yıllarda ABD Merkez Bankasının enflasyonla mücadele politikası, faiz oranlarında dalgalanmalara ve hızlı artışlara neden olmuştur. Tüm bu değişikliklerin neden olduğu fiyat, döviz kuru ve faizlerde meydana gelen hareketlilikler finansal riskin işletmeler için önemli bir konu haline gelmesine neden olmuştur. Bu süreçte finansal riskin önemi anlaşılmış olsa da risk yönetim araçları henüz uygulanmaya başlanmamıştır (D’Arcy ve Brogan, 2001, s.7-8).

Finansal risklerin yönetiminin gerekli bir hale gelmesi ve finansal risk araç ve tekniklerinin kullanılması, 1980’li yıllarda küreselleşme ve ticarete elektronik sistemlerin yaygınlaşması ile başlamıştır. Risklerin sınıflandırılması ile ilgili çalışmalar ilk olarak Basel komitesi tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda kredi riski, piyasa riski gibi riskler tanımlanarak riskler için ayrılması gereken sermaye tutarı belirlenmiştir. Söz konusu süreçte bankalar ve diğer işletmeler risk yönetimini iş akışlarının bir parçası haline getirmiştir. 2008 krizine kadar hazırlanan BASEL II kriterlerinin krizlere karşı yeterli olacağı düşünülmüş fakat bu kriterler 2008 krizinin ortaya çıkmasını engelleyememiştir. Söz konusu krizin ortaya çıkması ile risk modellerinde ve bankacılık düzenlemelerinde farklılıklara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Merkez Bankasının yalnızca fiyat istikrarını değil finansal istikrarı da sağlayacak bir rol üstlenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Ayrıca krizin ortaya çıkmasında büyük etkisi olan likidite riskine ilişkin düzenlemeler BASEL III kriterlerine eklenmiştir. Sonuç olarak, 2008 krizinden sonra risk yönetimi ve risk ölçüm tekniklerinde önemli değişiklikler yapılmıştır (Saltoğlu, 2019, s.5-6).

1.7 FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNİN AMAÇ VE FAYDALARI

İşletmelerin karşı karşıya oldukları riskleri tespit edebilmeleri, oluşabilecek tehlike veya fırsatlara karşı yapılması gerekenleri belirleyebilmeleri, günümüz iş dünyasında rekabet edebilmeleri ve varlıklarını sürdürebilmeleri etkin bir risk yönetiminin varlığı ile mümkün olabilecektir (Ertan, Arsoy ve Kılınçarslan, 2017, s.150).

İşletmeleri finansal risk yönetimine yönlendiren temel sebep risk yönetiminin işletmenin rekabet gücünü yükselterek firma değerini arttıracak beklenisidir (Uğur, 2011:7).

Paul Sarımas, işletmelerin risk yönetimine yönlendiren faktörleri beş başlıkta incelemiştir (Sarımas, 2004, s.2-4):

- a. Yönetmel Dürtüler: Genel olarak firma yöneticilerinin riske yönelik tutumları kurumun riskten korunma politikasını doğrudan etkiler. Yönettikleri işletmelerin hisselerine sahip olan yöneticilerin riskten daha fazla kaçındığı gözlemlenmektedir.
- b. Kurumsal Vergiler: Artan oranlı bir vergi ortamında risk yönetimi işletmelerin elde ettikleri gelirdeki değişimi azaltacağı için vergi yükümlülüğünü de azaltacaktır.
- c. Finansal Sıkıntı Maliyeti: Yüksek miktarda değişken maliyeti ve borcu olan işletmeler daha fazla riske maruz kalırlar ve finansal sıkıntıya düşme ihtimalleri artar. Finansal sıkıntı yaşayan işletmeler yeni maliyetlerle yani finansal sıkıntı maliyetleri ile karşı karşıya kalırlar.
- d. Sermaye Piyasası Kusurları: Firmaların hedefi sermaye maliyetini azaltarak kârlılığını arttırmak olmalıdır. Dış sermayeye bağımlı olan işletmelerin sermaye maliyeti de daha yüksektir. Risk yönetimi sayesinde iç kaynak değişkenliğini azaltan işletmelerin dış kaynak ihtiyaçları azalacak böylece sermaye maliyetleri düşecektir.
- e. Sözleşme Maliyeti: Sözleşme maliyeti işletmenin hissedarları ile borç verenlerin çatışması sonucu işletmenin katlandığı maliyettir. Riskten

korunma ne kadar yüksek olursa dış kaynaklara duyulan ihtiyaç o kadar azalacağı için sözleşme maliyeti de o kadar düşük olacaktır.

Sonuç olarak Sarmas'a göre etkin bir risk yönetimi hissedarların da risk yönetimini kolaylaştırır. Etkin risk yönetimi, finansal tehlike maliyetinin, sözleşme maliyetinin ve vergi yükümlülüklerinin azalmasını sağlamaktadır. İç finansman ihtiyacını karşılayarak dış finansmana olan ihtiyacı azaltır ve firma değerinin artmasına katkı sağlar (Meulbroek, 2002, s. 5-15).

Risk yönetimi sayesinde işletme daha etkin ve verimli kaynak kullanımı ve sermaye tahsisi yapar (Institute of Risk Mangement [IRM], 2002:4). Etkin bir risk yönetimi, finansal yönetim ve finansal planlamayı geliştirir. Yatırım kararlarının daha güvenilir bir şekilde alınmasını sağlar. İşletmenin muhtemel tehditleri erkenden tespit ederek gerekli önlemleri almasını ve muhtemel zararları minimize etmesini sağlar. İşletmenin, çevresinde, sektörde ve pazarda meydana gelen değişikliklere karşı önceden cevap oluşturmaya katkıda bulunur. Bu nedenlerle risk yönetimi işletmeler için son derece önemlidir. İyi bir risk yönetimi işletmeler için iyi bir yönetiminde temelini oluşturur (Ağırman ve Akyol, 2021, s.23-24).

1.8 FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNİN AŞAMALARI

Kurumsal risk yönetimi, işletmelerin risklerini bütünlük ve merkezi bir şekilde kontrol etmektedir, bu nedenle finansal risk yönetimi de kurumsal risk yönetimi bünyesinde gerçekleştirilebilmektedir (Yıldıran ve Kısakürek, 2011, s.67).

2004 COSO Kurumsal Risk Yönetimi-Bütünlük Çerçevesi'ne göre "Kurumsal risk yönetimi, kurum genelinde uygulanan ve işletmenin yönetim kurulu, yöneticileri ve diğer personellerinden etkilenen; kurumu etkileyebilecek potansiyel olayları belirleyerek ve belirlenen riskleri risk iştahı dahilinde yöneterek, işletmenin amaçlarına ulaşması için makul güvence sağlamak amacıyla tasarlanmış bir süreçtir" (Committee of Sponsoring Organizations [COSO], 2004:4).

Kurumsal risk yönetimi (Usman ve Kaygusuz, 2019, s.110-111);

- Kurumda sürekli devam eden
- İşletmede çalışan tüm personellerden etkilenen

- İşletmenin her biriminde ve seviyesinde kullanılan
- Kurumun stratejilerini belirlemesini sağlayan
- İşletmeyi etkileyebilecek potansiyel olayların belirlenmesini sağlayan
- İşletme için makul güvence sağlayan
- Kurumun hedeflerine ulaşmasını sağlayan
- İşletmenin risk iştahı doğrultusunda yönetilen bir süreçtir.

Risk yönetimi aşamalarına geçmeden önce risk iştahının kısaca tanımlanması gerekmektedir. Risk iştahı, bir işletmenin hedeflerine ulaşırken üstlenmeye istekli olduğu risk miktarını ifade etmektedir. Bir işletmenin risk iştahının düşük olması o işletmenin yüksek riskten korunma oranına sahip olduğunu, yüksek risk iştahı ise işletmenin düşük riskten korunma oranına sahip olduğunu göstermektedir (Usman ve Kaygusuz, 2019, s.119).

Bir işletmenin hedefleri üzerinde etkisi olmayan belirsizlikler o işletme için risk unsuru değildir. Bu nedenle kurumlar için risk yönetimin ilk aşaması hedef ve stratejilerini doğru belirlemektir. Daha sonraki aşamalarda bu hedefler doğrultusunda risklerin belirlenmeli ve belirlenen riskler değerlendirilmelidir. Sonrasında ise risk stratejileri belirlenmeli ve risklere karşı cevap oluşturulmalıdır. Tüm bu süreç boyunca işletme içerisinde sürekli izleme ve gözden geçirme devam etmeli ve çalışanlar arasında iletişim sağlanmalıdır (Kamu İç Denetim, 2016).

1.8.1 Kurumun Stratejik Hedeflerinin Belirlenmesi

Hedef ve stratejilerin belirlenmesi, bir işletmenin risk yönetimi sürecinin zeminini oluşturmaktadır. Bu nedenle işletmeler, amaçlarına ulaşmak için uygulamaları gereken adımları tanımladıkları işletme politika ve stratejilerini oluşturmadan önce mevcut konumlarını ve amaçlarını belirlemelidir (Usman ve Kaygusuz, 2019, s.116-117).

COSO işletme hedeflerini dört kategoriye ayırmıştır (COSO, 2004:35-36);

- a. Stratejik Hedefler: Stratejik hedefler kurumun misyon ve vizyonu ile uyumlu üst düzey amaçlarıdır ve işletme yönetiminin seçimlerini belirler.

- b. Operasyonel Hedefler: İşletme faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliği ile ilgili hedeflerdir. İşletmenin kaynak kullanımı, kârlılık ve performans ile ilgili hedefleridir.
- c. Raporlama Hedefleri: İç veya dış, finansal veya finansal olmayan her türlü bilgilendirmenin güvenilirliği ile ilgilidir.
- d. Uygunluk Hedefleri: İşletme faaliyetlerinin yasa ve düzenlemelere uygunluğunun sağlanması ile ilgili hedeflerdir.

1.8.2 Risklerin Belirlenmesi

Risklerin belirlenmesi risk yönetimi sürecinin en önemli aşaması olup, işletmenin hedeflerine ulaşmasını etkileyebilecek her türlü riskin önceden belirlenmiş yöntemler ile tespit edilmesi ve gruplandırılması sürecidir (Acar, 2013:12)

İşletmelerin karşılaşılabilecekleri riskler, teknolojik gelişmeler, doğal afetler, yeni yasa ve düzenlemeler, ekonomik ve politik değişiklikler gibi dışsal faktörlerden kaynaklanabileceği gibi çalışan sayısı, muhasebe ilkeleri, bilgi teknolojileri uygulamaları gibi içsel faktörlerden de kaynaklanabilmektedir. Bu nedenle kurumlar riskleri belirlerken içsel ve dışsal faktörleri doğru tespit etmelidir (Akçakanat, 2016, s.32).

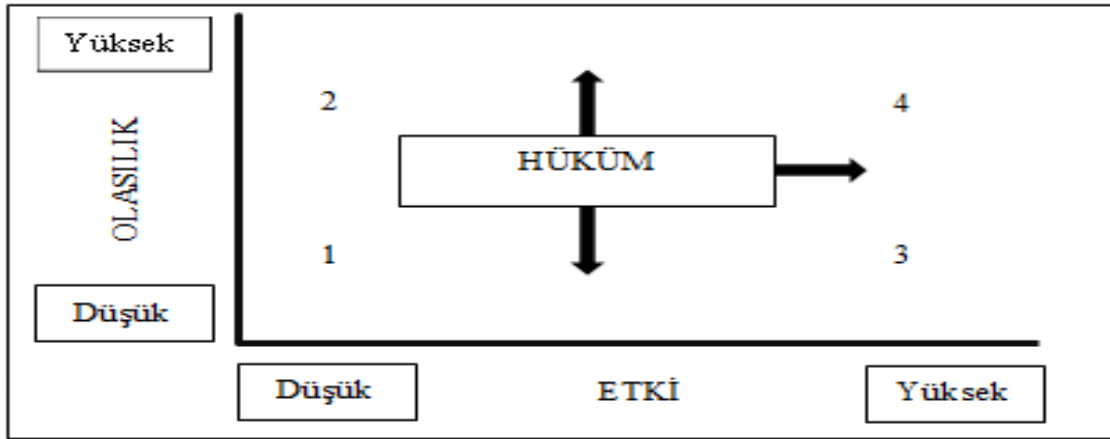
Riskler belirlenirken dikkat edilmesi gereken hususlar (Acar, 2013, s.12);

- Belirlenen riskler, işletmenin hedefleri ile ilgili olmalıdır
- Riskler tespit edilirken önceden belirlenen teknikler kullanılmalıdır
- Riskler iç ve dış riskler olmak üzere sınıflandırılmalıdır
- Risk sorumluları belirlenmelidir
- Risk yönetiminin dinamik bir süreç olduğu ve her zaman yeni risklerle karşı karşıya kalınabileceği unutulmamalıdır.

1.8.3 Risklerin Değerlendirilmesi

Risklerin işletme için önemlilik derecesini belirlemek amacıyla risklerin ölçüldüğü aşamadır. Bu aşamada risklerin etki ve olasılıkları hesaplanır. Etki bir riskin meydana gelmesi durumunda işletmenin amaçlarını ne ölçüde etkileyebileceğini, olasılık ise işletmenin o riskin gerçekleşme ihtimalini ifade etmektedir. İşletme yönetimi

etki ve olasılık faktörlerinin birleşimi sayesinde riskleri derecelendirir ve cevap oluşturmak için sıralar. Etki ve olasılık çarpımını en yüksek olandan en düşük olana doğru bir sıralama yapılır (State of New York Comptroller, 2016, s.18-19).

Şekil 1.1: Risk Değerlendirmesi (Dinapoli, 2007, s.19)

Yukarıdaki şekilde dört numara ile gösterilen bölgede yer alan risklerin etki ve olasılıkları en yüksektir bu nedenle işletmenin ilk sıraya koyması gereken riskler bu bölgedeki risklerdir. En düşük etki ve olasılığa sahip olan bir numaralı bölgede yer alan riskler ise en az öneme sahip olan riskleridir.

1.8.4 Risklere Cevap Oluşturulması

Bu aşamada hesaplanan ve sıralanan risklere cevap vermek için hangi stratejilerin uygulanacağına karar verilir. Dört temel risk yönetim stratejisi vardır.

- Kaçınma:** Bu strateji riske neden olan veya riski arttıran faaliyetten kaçınmayı ifade eder. Örneğin işletmenin riski artıran bir ürününü piyasadan çekmesi veya riske neden olacak yeni bir pazara açılmaktan kaçınması.
- Azaltma:** Risk yönetiminde en çok kullanılan yöntemdir. Bazı riskler önlenemez fakat riskin meydana gelme ihtimali, etkisi veya her iki faktör birden azaltılabilir. Örneğin bir işletmenin üstlendiği bir projeyi yetiştirememeye riskine karşı iş gücünü arttırması projenin yetiştirmeme olasılığını azaltır (PricewaterhouseCoopers [PWC], 2006:55).
- Transfer Etme:** Risklerin tamamının veya bir kısmının başka kişi veya kurumlarla paylaşılmasıdır. Bir işletmenin güvenlik sistemini başka bir işletmeye yaptırması riski transfer etmeye örnektir. En yaygın risk transfer

yöntemi sigorta uygulamasıdır. Bu uygulama sayesinde riskin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkabilecek zararların başka bir kurum ile paylaşılmaktadır.

- d. Kabul Etme: İşletmeler için bazı riskler göze alınabilir düzeydedir ve bu riskler için cevap oluşturulmasına gerek olmaz. Ayrıca bazı durumlarda oluşturulacak kontrol faaliyetinin maliyeti faydasından daha fazla olacağı için herhangi bir cevap oluşturulmaz ve risk kabul edilir (Yazıcı, 2019, s.12-16).

Karar verilen stratejiler doğrultusunda riskleri azaltmak, ortadan kaldırmak veya transfer etmek için gerekli yöntemler seçilir ve uygulanır (IRM, 2006:10).

1.8.5 Raporlama İzleme ve İletişim

Etkin bir risk yönetimi sürecinden bahsedilebilmesi için risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi ve risklere karşı uygulanacak stratejiler doğrultusunda risk cevaplarının oluşturulması gereklidir. Bu sürecin doğru bir şekilde ilerlemesi için sürekli izleme ve raporlama son derece önemlidir. Risk yönetimi sürekli ve dinamik bir süreçtir, bu nedenle daima gözden geçirilmeli ve denetlenmelidir. Ortaya çıkabilecek yeni fırsatlar veya değişen politikalar gözden kaçırılmamalı, işletmede ya da bulunduğu çevredeki değişiklikler raporlanmalı ve bu doğrultuda strateji ve sistemlerde gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Riskleri ortadan kaldırmak veya transfer etmek için gerekli yöntemler seçilir ve uygulanır (IRM, 2006:11).

Bilgi ve iletişim sağlanması yalnızca bilginin tanımlanması ve iletilmesini değil, aynı zamanda bilginin işletme içinde her seviyede tanımlandığı ve işletme içinde ortak bir risk dili oluşturulduğu anlamına gelir. Bu sayede kurumlar yalnızca riskleri tanımlamaz aynı zamanda bu ortak dil ile riskleri değerlendirir ve gerekli cevapları oluştururlar (Gates, Nikolas ve Walker, 2012, s.32-33).

1.9 FİNANSAL RİSK YÖNETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Finansal risk yönetiminde kullanılan teknikler işletme içi yöntemler, sigorta ve finansal türevler olmak üzere üç temel başlık altında incelenmiştir. Çalışmanın ilerleyen

bölümlerinde ihtiyaç duyulacağı için söz konusu kavramlar hakkında temel bilgiler verilmiş; detaylı bir şekilde ele alınmamıştır.

1.9.1 İşletme İçi Yöntemler

İşletmeler, risk yönetim birimi, finans ve muhasebe birimleri birlikte hareket ederek işletme içi finansal risk yönetimi tekniklerini geliştirmelidir. Portföy oluşturma, borç alacak yönetimi, projeler ile ilgili kararlar işletme içi risk yönetimi tekniklerine örnektir (Yıldırav ve Kısakürek, 2011, s.69). Ayrıca kur riskine karşı döviz cinsinden ödeme yapılması, döviz kuru riskinin alıcı ve satıcı arasında paylaştırılmasına yönelik anlaşmaların yapılması, ödemelerin belirli bir para biriminde sabitlenmesi gibi yöntemler de kullanılmaktadır. İşletmenin ürün çeşitlendirmesi, piyasa seçimi ve fiyatlandırma politikaları gibi stratejileri de risk yönetiminde kullanılan işletme içi yöntemlere örnek verilebilir (Doğanay, 2016, 153).

Aktif-pasif yönetimi de işletme içi yöntemlerden birisidir. Bu yöntemin amacı likidite ve risk ilkeleri doğrultusunda bilançonun iki tarafını oluşturan aktif ve pasifleri kâr maksimizasyonu sağlayacak şekilde düzenlemektir. Aktif (varlık) ve pasif (kaynak) uyumunda yüksek getiriye en az risk ile elde etmek ve en uygun fonların en az maliyetle elde edilmesi amaçlanır. Firmaların risklerini azaltarak kârlarını arttırmayı sağlayan bu yöntem ile bir nevi yöneticilerin performansları da değerlendirilir. İşletmeler her yıl dönem başında fonların karşılanacağı kaynakları, aktiflere yapılacak yatırım oranını, ne kadar kâr hedeflediklerini ve piyasada ne kadar bir paya sahip olmak istediklerini belirler. Firmalar amaçlarına ulaşmak için gerekli stratejileri belirlemeden önce mevcut durumlarını belirlemelidir. Bunun için de öncelikle bilançolarını analiz etmeli ve aktif-pasif yönetimi ile uygun pozisyon almalılar (Tan, 2003, s.218-219).

1.9.2 Sigorta

Sigorta en yaygın kullanılan risk transfer yöntemidir. Sigorta, benzer veya aynı riske maruz kalacak kişi veya işletmelerin belli bir ücret karşılığında ve belirli bir süre zarfında risklerin ortaya çıkması halinde zararın karşılanması için bu işi meslek edinmiş bir organizasyon ile yaptığı sözleşmedir (Yazıcı, 2019, s.13).

İşletmeler yalnızca yangın, deprem gibi doğal risklerini değil finansal risklerini de güvence altına almalıdır. Finansal riskleri güvence altına almak için finansal risk

sigortası yapılmaktadır. Diğer sigorta çeşitlerinde olduğu gibi belirli bir maliyet karşılığında işletmeler finansal risklerini bertaraf edebilmektedir. Finansal risklerini güvence altına almış bir şirketin uğrayacağı zararlar düşerken kredibilitesi de artacaktır. Ayrıca finansal risk sigortası ekonomik refah ve gelişim için oldukça önemli bir yere sahiptir (Bulut, 2008, s.42-49).

1.9.3 Türev Ürün Kullanımı

Finansal riskten korunmak amacıyla kullanılan başlıca finansal araçlar forward, swap, future ve opsiyondur. Türev ürünler veya hending enstrümanları denilen bu araçlar vadeli işlem piyasalarında veya türev piyasalarda işlem görürler (Çonkar ve Ata, 2002, s.3-5).

Türev piyasalar; belirli bir miktarda mal, menkul kıymet veya dövizin gelecekte belirlenen bir tarihte, önceden belirlenmiş bir fiyata satılacağına dair anlaşmaların yapıldığı piyasalardır (Kandemir ve Bakar, 2016, s.10-11).

Faiz, hisse senedi, döviz, emtia gibi asıl finansal araçlara dayanak varlık denir. Türev ürünlerin değeri bu dayanak varlıklara bağlıdır. Türev ürünler dayanak varlıklardan türetilir ve asıl finansal varlıkların risklerini devretmek için kullanılırlar. Hending enstrümanları, iki taraf arasında önceden belirlenmiş finansal varlıkların gelecekte belirli bir tarihteki değerine göre bugünden tesliminin yapılması için düzenlenen sözleşmelerdir (Yılmaz ve Aslan, 2016, s.664-665).

TMS-39 Finansal Araçlar Standardı Madde 9'a göre türev ürünün aşağıdaki üç özelliğe sahip olması gerekmektedir (Kamu Gözetleme Kurumu [KGK], 2006:8):

“(a) Belirli bir faiz oranında, finansal araç fiyatında, mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat veya oran endeksinde, kredi derecesi veya kredi endeksinde ya da başka bir değişkende veya sözleşmenin taraflarından birine özgü olmayan finansal olmayan bir değişkende (bazen “sözleşmeye konu olan” olarak da adlandırılır) meydana gelen bir değişiklik karşısında değeri değişmektedir;

(b) Net bir başlangıç yatırımı gerektirmemekte veya piyasa koşullarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer türden sözleşmelere göre daha az bir net başlangıç yatırımı gerektirmektedir ve

(c) Gelecek bir tarihte ödenecektir.”

1.9.3.1 Forward

Forward, iki taraf arasında bir mal, para, altın veya döviz gibi finansal ürünlerin gelecekte bir tarihte daha önceden belirlenen bir fiyat karşılığında tesliminin yapılmasına dair bir sözleşmedir. Bu işlemde bir taraf malı teslim edeceğini diğer taraf ise fiyatı ödeyeceğini taahhüt eder. Forward işlemi ile söz konusu kıymetin gelecekteki fiyat değişimi riski en aza indirilmiş olmaktadır. Forward işleminin bazı özellikleri vardır (Kaygusuzoğlu, 2011, s.140-141):

- Söz konusu kıymetin teslimi fiziki olarak yapılmak zorundadır.
- Forward sözleşmelerinde finansal varlığın ne olduğu, teslim tarihi, teslim fiyatı ve miktarı bulunmak zorundadır.
- Sözleşmenin vade tarihi sona ermeden ödeme yapılamaz
- Sözleşmenin sona ermesi malın sözleşme şartlarına göre teslimine bağlıdır.
- Forward sözleşmelerinde vade sınırlaması bulunmamaktadır.
- Taraflardan yalnızca birinin isteği üzerine sözleşmeden cayılması mümkün değildir.
- Sözleşme değeri piyasa değerine göre değiştirilemez.

Forward sözleşmeleri çeşitli finansal araçlar ile yapılabilmektedir fakat piyasada üç çeşit forward işlemi mevcuttur.

- a. Döviz Forward İşlemi: Özellikle ithalat ve ihracat ile ilgilenen kişilerin gelecekteki fiyat değişimlerinden korunmak için belirli bir dövizin önceden belirlenmiş bir kurdan gelecek bir tarihte alım satımı için yaptığı vadeli işlemidir.
- b. Faiz Forward İşlemi: Gelecekte karşılaşılabilecek bir faiz riskinden korunmak için kredi alıcı ile kredi verici arasında bir anaparanın belirli bir süre belirli bir faiz oranı üzerinden verilmesidir. Bu işlem sayesinde kredi kullanan taraf faiz artış, kredi veren taraf ise faiz azalış riskinden korunmaktadır.

- c. Emtia veya Mal Forward İşlemi: Fiyat değişimlerine karşı korunmak için belli miktarda bir malın, önceden belirlenen bir fiyattan, vade tarihinde teslimini zorunlu hale getiren sözleşmelerdir. Söz konusu malın satıcısı olan taraf fiyat düşüşlerine karşı, alıcısı olan taraf ise fiyat artışlarına karşı korunmak için emtia forward işlemine gerek duymaktadır. Sözleşme vadesi dolduğunda malın teslimi gerçekleştiğinde piyasa fiyatına göre taraflardan birisi kâr ederken diğeri zarar edecektir (Kırlioğlu ve Altınkaynak, 2016, s.606).

1.9.3.2 Futures

Forward işlemine genel olarak benzerlik gösteren futures işleminde alıcı ve satıcı arasında belirli bir kalitedeki ve miktardaki varlığın, daha önce belirlenmiş bir fiyattan gelecekteki bir tarihte alım satımının gerçekleşmesi üzerine anlaşma yapılmasıdır. Futures sözleşmeleri forward sözleşmelerinin standart bir şekle sahip olan şeklidir. Futures sözleşmelerinde iki tarafı da garanti altına almak için kurulan bir takas kurumu vardır. Tarafların birbirlerine karşı değil bu kuruma karşı sorumlulukları vardır, bu nedenle futures sözleşmelerine karşı güven yüksek ve işlem hacmi büyüktür. Fiyat değişikliği riskine karşı alıcı ve satıcıları korumayı amaçlayan futures sözleşmeleri pamuk patates gibi tarım ürünleri, altın gümüş gibi değerli metaller, döviz faiz gibi finansal araçlar ve petrol doğalgaz gibi enerji ürünleri üzerine yapılabilmektedir (Kurar ve Çetin, 2016, s.408).

Futures sözleşmelerinin genel özellikleri aşağıda sıralanmıştır (Birgili, Akyel ve Karaca, 2005, s.110-112):

- Fiyat değişikliği riskine karşı alıcı ve satıcıları korur.
- Standart bir sözleşme şekli vardır. Varlığın fiyatı dışındaki tüm sözleşme unsurları daha önce tanımlanmıştır.
- Futures sözleşmeleri kolayca devredilebilir.
- Organize olmuş bir borsada işlem yapılır.
- Takas kurumu mevcuttur. Teslim işlemleri bu kurum tarafından yapılır. Tarafların bu kuruma karşı sorumlulukları vardır.

- Muhtemel kayıp ve kazançlar için teminat sistemi oluşturulmuştur. Sözleşme tarafları başlangıçta belli bir teminatı aracı kuruma yatırırlar.
- Tarafları aşırı fiyat değişimlerinden korumak amacıyla fiyat hareketleri için bir sınırlandırma mekanizması oluşturulmuştur.
- Finansal araçlardan, değerli madenlere, tarım ürünlerinden, enerji maddelerine kadar birçok varlık için sözleşme düzenlenebilmektedir.

1.9.3.3 Swap

Değiştirme, takas, değiş-tokuş anlamlarına gelen swap İngilizce kökenli bir kelimedir. Fiyat değişikliği riskine karşı korunma için geliştirilen swap işleminde belirli nitelikteki varlık ve yükümlülüklerin organize olmuş piyasalarda takası gerçekleştirilir. Swap işleminde taraflar ve aracı kurumlar yer alır. Değiş-tokuşu yapan taraflar faiz ve kur riskinden korunurken, aracı kurumlar komisyon olarak kazanç elde ederler. Swap işleminde yer alan aracı kurum sayesinde anlaşmalar düzenlenir ve tarafların sorumlulukları garanti altına alınır (Yılmaz ve Şahin, 2009, s.395-396).

Temelde iki çeşit swap işlemi vardır (Koçyiğit, Bal ve Bal, 2009, s.114);

- a. Para (Döviz) Swapı: Belirli miktardaki bir para cinsinin başka bir para cinsi ile değiştirilmesi işlemidir. Farklı para birimlerine ihtiyaç duyan iki taraf arasında ve banka aracılığı ile yapılan bu işlemde tarafların ihtiyaçları olan para birimine ulaşması amaçlamaktadır. Taraflar önceden belirledikleri bir kur üzerinden bu işlemi yaparlar; bu sayede kur riskinden korunmuş olurlar. Para swapı üç aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak, taraflar farklı para biriminden anaparaları takas ederler, daha sonra karşılıklı olarak faiz ödemelerini gerçekleştirirler ve son olarak anaparaları birbirlerine iade ederler.
- b. Faiz Swapı: İki tarafın faiz ödeme yükümlülüklerini birbirleri ile değişmesi işlemidir. Bu işlemde taraflar aynı miktarda anapara borcuna sahiptir fakat farklı kaynaklardan ve farklı türde faiz ödemelerine sahiptirler. Faiz swap işlemi ile taraflar faiz riskinden korunmayı amaçlamaktadır. Bu işlem türünde anapara el değiştirmez sadece faiz ödemelerinin yapısı taraflar arasında değiş-tokuş edilir. Örneğin bir

işletme değişken faizli bir borca fakat sabit faiz gelirine sahiptir, bu işletme karşılaşılabileceği faiz riskini azaltmak için faiz swap işlemine başvurarak gelir ve giderini aynı tür faize dönüştürebilir.

1.9.3.4 Opsiyon

Belirli bir malı, daha önce belirlenmiş bir fiyat karşılığında gelecekte belirlenmiş bir zamanda ve belirli bir prim karşılığında satın alma veya satma hakkı tanıyan sözleşme türüne opsiyon denilmektedir. Opsiyon sözleşmelerinde belirli bir miktar prim, opsiyon alıcısı tarafından opsiyon satıcısına ödenir. Opsiyon alıcısı belli bir tarihe kadar opsiyona konu olan malı belirli bir fiyattan alma ya da satma hakkı kazanır. Opsiyon işleminde yalnızca opsiyon satıcısı yükümlülük altına; girer opsiyon alıcısının herhangi bir yükümlülüğü yoktur. Aksine opsiyon alıcısı hak elde etmektedir (Hacıoğlu, 2010, s.47-48).

Diğer finansal türevlerde her iki taraf da karşılıklı olarak yükümlülük üstlenirken opsiyonlarda bir taraf yükümlülük altına girer, diğer taraf ise olumlu durumlardan yararlanma hakkı elde eder. Diğer finansal araçlar riskleri bertaraf etmek için kullanılırken opsiyonlar sayesinde opsiyon alıcısı olan taraf risklerini yönetme ve olumlu gelişmelerden yararlanma hakkına sahip olmaktadır. Bu nedenle opsiyon alıcı olan taraf, opsiyon satıcısına yani yükümlülük altına giren tarafa belirli bir miktar prim ödemektedir (Bolak, 2016, s.163-164).

Opsiyonlar alım opsiyonu ve satım opsiyonu olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Alım opsiyonu yani call option ile opsiyon alıcısı bir malı belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar belirli bir fiyattan alma hakkına sahip olur. Karşı taraf malı teslim etme yükümlülüğüne sahiptir. Satım opsiyonu yani put option ile opsiyon alıcı malı belirli bir tarihte veya tarihe kadar belirlenen fiyattan satma hakkına sahiptir. Bu opsiyon çeşidinde ise karşı taraf malı belirlenen fiyattan almak zorundadır (Kandemir ve Bakar, 2016, s.12).

BÖLÜM II

2. KRİZ VE FİNANSAL KRİZ KAVRAMI

2.1 KRİZ NEDİR?

Kriz kelimesinin etimolojik kökeni Yunanca karar vermek anlamına gelen “krisis” sözcüğüne dayanmaktadır. Çeşitli bilim dallarında kullanılan kriz sözcüğünün ortak bir tanımı yapılamamıştır (Darıcan, 2013, s.39-40). Sosyal bilimciler krizi “buhran”, “bunalım”, “sıkıntı” ve “birdenbire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme” gibi durumlar için kullanmaktadır (Turan, 2011, s.56).

Kriz, bir toplum veya bir örgütün varlığını ve üst düzey amaçlarını etkileyen ve çabucak önlem alınması gereken bir durumdur. Kriz durumları aniden gelişmekte ve örgütün normal gidişatında derin değişikliklere neden olmaktadır, bu nedenle gerilim ve panik ortamı oluşturmaktadır. Devletlerin en geniş örgütler olduğu düşünülürse bir devletin kriz önleme mekanizmasının yetersiz olması halinde krizlerle karşılaşılacak ve devletlerin varlıkları veya hedefleri tehlikeye düşebilecektir (Göksu, 2011, s.1).

Krizler, ekonomi için de normal olmayan durumları ifade eder. Ekonominin istikrarını bozan ve ekonomileri dengesiz hale getiren durumlar şeklinde özetlenebilir. Büyüklük ve etkileri önceden tahmin edilemeyen krizler makro düzeyde devletlerin veya mikro düzeyde işletmelerin ekonomik yapılarını tehdit etmekte ve olağandışı kararlar almalarını gerekli kılmaktadır (Akbulak, 2020, s.103).

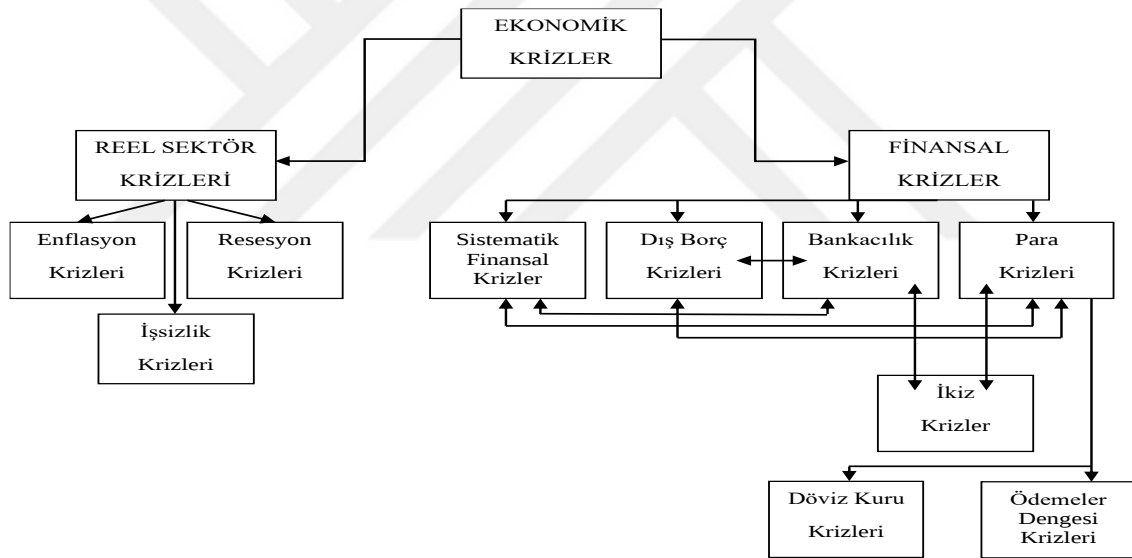
Kriz kelimesi farklı bilim dallarında farklı şekillerde tanımlanmaktadır, bu nedenle genel bir tanım yapmak oldukça zordur. Fakat bir durumun kriz olarak nitelendirilebilmesi için sahip olması gereken bazı temel özellikler vardır. Bunlar (Aktan ve Şen, 2001, s.1-2);

- Krizler önceden tahmin edilemezler ve beklenmedik bir anda gelişirler.

- Krizlerin etki ve büyüklükleri öngörülemez
- Krizlerin organizasyonlara etkisi uzun veya kısa süreli olabilir.
- Krizler genellikle negatif durumlar için kullanılır fakat organizasyonlar veya bireyler için tehdit oluşturabileceği gibi fırsat da yaratabilmektedir.
- Krizlerin bulaşma özelliği vardır. Bir sektörde veya bir organizasyonda ortaya çıkan bir kriz diğer organizasyon veya sektörleri de etkileyebilir.

2.2 FİNANSAL KRİZ NEDİR?

Ekonomik göstergelerde beklenmedik bir şekilde oluşan değişimlerin mikro açıdan işletmelerin makro açıdan ise devletlerin ekonomisi üzerinde ciddi sonuçlara neden olması olarak tanımlayabileceğimiz ekonomik krizden etkilenen sektörler reel ve finansal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Yücel ve Kalyoncu, 2010, s.54).

Şekil 2. 1: Ekonomik Kriz Sınıflandırması (Yücel ve Kalyoncu, 2010, s.55)

Reel sektörde meydana gelen krizler, mal ve hizmet piyasalarının üretim ve tüketiminde, işgücü piyasalarının ise istihdamında önemli daralmalara neden olmaktadır (Uruş, 2019, s.34-35).

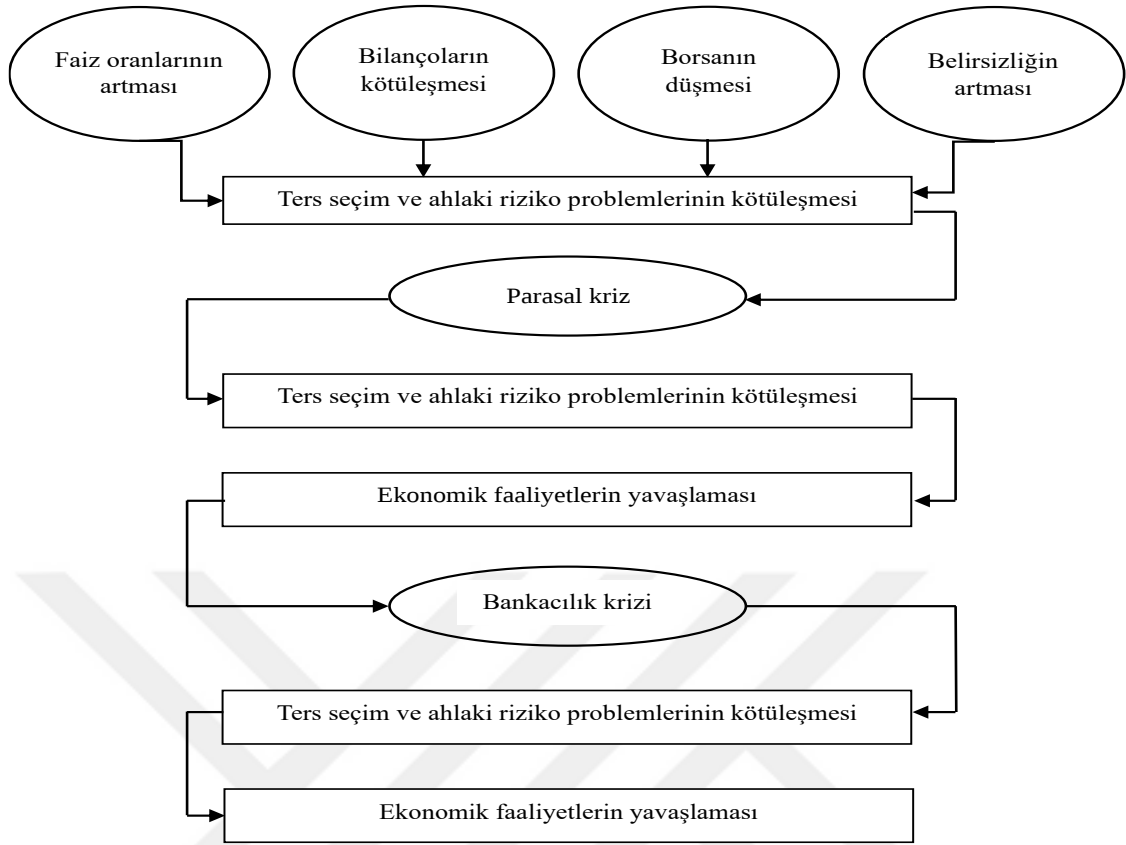
Reel sektör krizleri enflasyon, durgunluk ve işsizlik krizleri olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Enflasyon, mal ve hizmet piyasalarındaki fiyatların sürekli olarak artış göstermesidir. Enflasyon krizi ise piyasadaki bu artışların belirli bir seviyenin üzerine çıkmasıdır (Kibritçioğlu, 2001, s.2). Diğer yandan durgunluk krizi, mal ve hizmet

piyasalarındaki fiyat artışlarının, mal ve hizmet üretimini teşvik edecek seviyenin altında kalması ile oluşur. Durgunluk krizi yaşandığında yeterli yatırım yapılamaz bu nedenle de GSMH artış hızı düşer. İşsizlik krizinde ise, işsizlik oranları alışılmışın üzerinde bir seviyeye çıkar (Özkan, 2005, s.169).

Finansal krizler ise reel sektör üzerinde olumsuz etkileri olan ve piyasa etkinliklerini bozan finansal sektör çöküşleridir. Finansal krizler, finansal piyasaların etkin işleyişini bozarak reel sektör hacminin de daralmasına neden olur. Mishkin, finansal krizi “Finansal bir kriz, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının kötüleşmesi ve finansal piyasaların, fonları en verimli yatırım fırsatlarına sahip olanlara verimli bir şekilde yönlendirememesi nedeniyle finansal piyasaların bozulmasıdır” şeklinde tanımlamıştır. Finansal krizlerde, varlık fiyatlarında keskin düşüşler, firma başarısızlıkları ve piyasalarda aksaklıkların yaşandığı görülmektedir. Mishkin’e göre finansal piyasalarda ters seçim ve ahlaki tehlikenin bozulmasına ekonomik ortamdaki beş faktör neden olmaktadır. Bu faktörler; faiz oranlarındaki artışlar, borsadaki düşüşler, artan belirsizlik, bankalarda panikler ve enflasyondaki beklenmedik değişimlerdir (Mishkin, 1994, s.9).

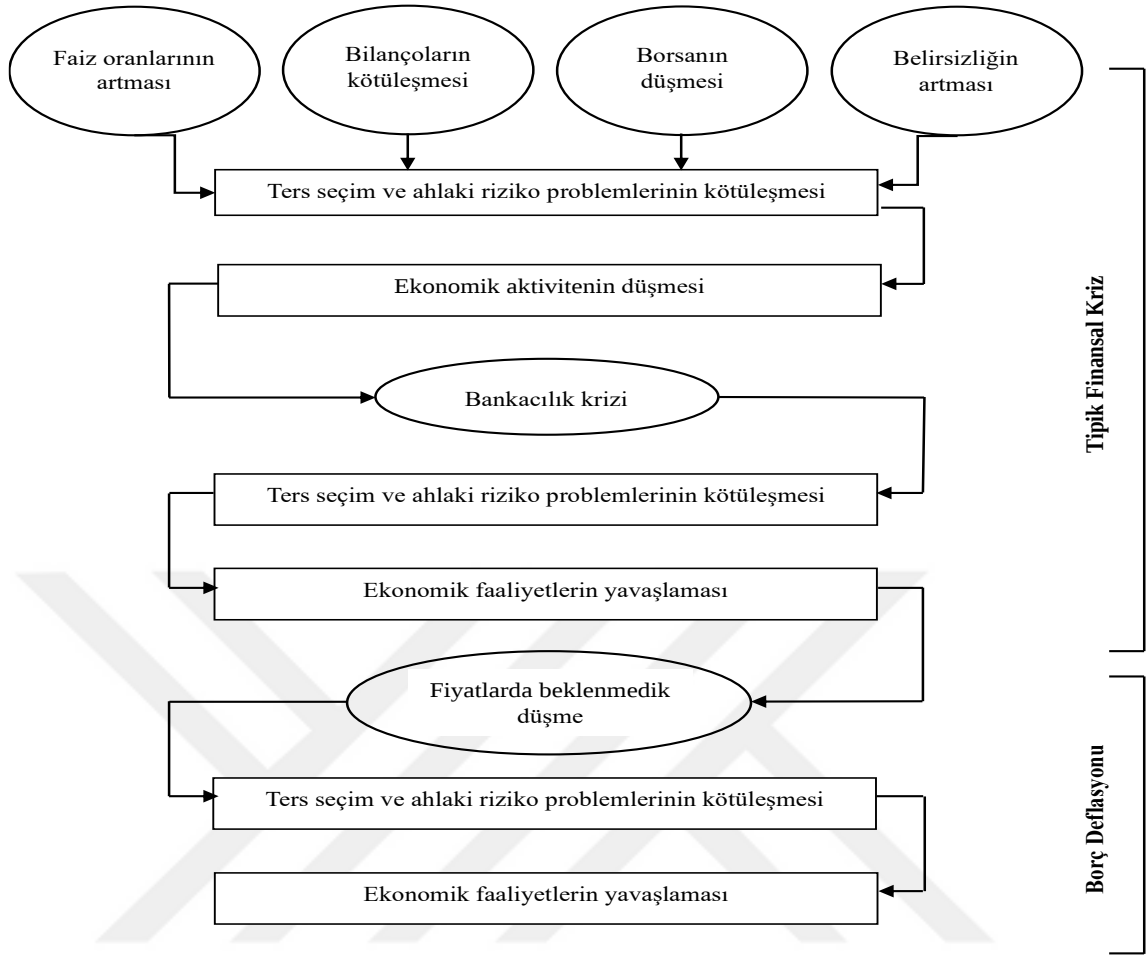
Finansal piyasalarda kredi alan ve kredi veren iki tarafı ele alırsak, borç veren taraf, borç alan tarafın, borcunu ödemeye ne kadar istekli olduğundan haberdar değildir. Borç ödeme konusunda isteksiz olan taraf yüksek faizle borç almaya gönüllü olur. Bu şekilde kredilerin riskli kişilere verilmesi ters seçim (adverse selection) olarak adlandırılmaktadır. Ters seçim, gizli bilgi nedeniyle ve finansal işlem gerçekleşmeden ortaya çıkmaktadır. Ahlaki tehlike/risk (moral hazard) ise gizli eylem sonucunda ve finansal işlem gerçekleştikten sonra ortaya çıkmaktadır. Ahlaki tehlike, borç alanın krediyi kullanırken yeterince tedbirli davranmamasıdır. Borç alan taraf riskli projelere yatırım yapar ve proje başarısız olursa borç veren taraf daha fazla zararla karşı karşıya kalacaktır (Coşkun, 2001, s.40).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finansal kriz faktörleri ortak olmasına rağmen finansal krizlerin oluşum süreçleri farklı şekillerde meydana gelmektedir.

Şekil 2. 2: Finansal Kriz Oluşum Süreci (Gelişmekte Olan Ülkelerde) (Şen,2006, s.15)

Gelişmekte olan ülkelerde finansal krize neden olan faktörler para krizine neden olabilmektedir. Devalüasyon riskinin söz konusu olduğu ortamlarda ülkenin para otoritesi faiz oranlarını arttırarak yerel para değerini korumaya çalışacaktır. Bunun sonucunda ise bankacılık sisteminde zayıflama ve bilançolarda bozulma meydana gelmektedir.

Şekil 2. 3: Finansal Kriz Oluşum Süreci (Gelişmiş Ülkelerde) (Şen, 2006, s.14)

Gelişmiş ülkelerde borçlanmalar uzun vadeli ve yerel para birimi üzerinden yapılmaktadır, bu nedenle devalüasyonun işletme bilançolarına etkisi oldukça zayıftır. Birçok gelişmekte olan ülkede devalüasyon, ekonominin daralmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise durum tam tersidir. Gelişmiş ülkede ihraç edilen mallar daha rekabetçi duruma geldiği için ekonominin gelişmesini sağlamaktadır.

Bankacılık krizi, hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde görülen ortak bir krizdir. Ekonomik faaliyetlerin düşmesi ile yavaşlayan nakit akışı, bilançoların bozulmasına neden olmakta ve bu durumun sonucu olarak bankalar önemli zararlarla karşı karşıya gelmektedirler (Şen, 2015, s.13-14).

2.3 FİNANSAL KRİZ NEDENLERİ

Birbirinden farklı krizlerin nedenleri de birbirinden farklıdır, ancak şimdiye kadar dünya ekonomisinde ortaya çıkan krizler incelendiğinde krizlerin ortak bazı nedenleri olduğu görülmektedir (Biber, 2020, s.14).

Başarısız makroekonomik politikalar; zayıf finansal yapı; küresel finansal durum; tasarruf veya harcamalarda aşırıya gidilmesi; istikrarsız siyaset ortamı; likidite yetersizliği veya bolluğu; denetim eksiklikleri; sermaye hareketlerinde hızlı dalgalanma; hızlı gelişen teknoloji; vergi sistemlerinin başarısızlığı gibi nedenlerle ülkeler finansal istikrarsızlığa açık hale gelmektedir (Akbulak, 2020, s.103).

Aşağıda finansal krizlerin genel nedenleri üç başlık altında incelenmiştir.

2.3.1 Finansal Liberalizasyon

1980’li yıllarda, finansal piyasalardaki müdahaleleri azaltmak ve finansal piyasaların etkinliğini arttırmak amacıyla küresel boyutta harekete geçilmiştir. Bu serbestleşme hareketleri finansal piyasaların karşılaşılabilecekleri yeni riskleri de beraberinde getirmiştir. Yerli ve yabancı bankaların piyasaya girişleri kolaylaştırılmış; faiz kontrolleri ortadan kaldırılmış; sermaye hareketlerinde serbestleşmeye gidilmiş; zorunlu rezerv miktarları azaltılmıştır. Tüm bu hareketler döviz, faiz, likidite gibi finansal sistemin sahip olduğu riskleri de artmıştır. Makroekonomik koşulları uygun olmayan ülkeler finansal liberalizasyonun taşıdığı risklerle karşı karşıya kaldığında finansal krizlere de açık hale gelmektedir.

2.3.2 Sabit Döviz Kuru

Sabit döviz kuruna dayalı istikrar programları, finansal ve finansal olmayan kuruluşların döviz cinsinden borçlanmasına neden olmaktadır. Bu durumda işletmelerin döviz kurundaki değişimlerden olumsuz yönde etkilenme riski oluşmaktadır. Ayrıca reel döviz kurunun aşırı artması yani yerel para biriminin değerinin artması, ithalatı artırırken ihracatın azalmasına neden olur. Bu durumda cari açık artacak ve reel sektörde daralma; rekabet gücünde azalma meydana gelecektir. Neticede ekonomilerin daralma sürecine girmesi ve parasal krizlerin yaşanması kaçınılmaz hale gelecektir.

Sabit kur sisteminin taşıdığı bu riskler ülkeleri ve işletmeleri finansal krize sürükleyen nedenlerdendir.

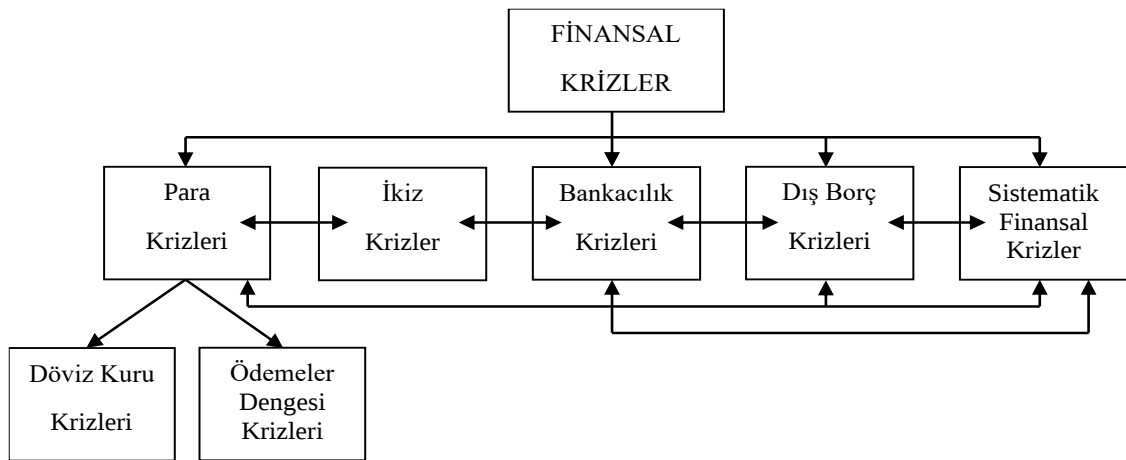
2.3.3 Makroekonomik Nedenler

Makroekonomik istikrarsızlık finansal krizlere neden olan önemli etkenlerdendir. Maliye ve para politikalarında aşırı genişlemeci uygulamaların kullanılması, kredi hacminin ve borç miktarının artması, varlık fiyatlarının yükselmesi ve enflasyonda artış ile sonuçlanmaktadır. Genişleyici politikaların ortaya çıkardığı makroekonomik sorunları çözmek için uygulanan sıkı maliye ve para politikaları borç ödemelerinin zorlaşmasına, kredilerin etkinliğini yitirmesine ve ekonominin daralmasına neden olmaktadır.

Makroekonomik istikrarsızlık ve finansal krizler arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Uygulanan istikrarsız politikalar finans sisteminin zayıflatarak banka krizlerinin oluşmasına neden olur. Krizler nedeni ile büyüme oranları, GSMH gibi makroekonomik göstergeler olumsuz etkilenir (Turgut, 2007, s.39-42).

2.4 FİNANSAL KRİZ ÇEŞİTLERİ

Finansal krizler oluşum sebepleri ve sektörde ortaya çıkış şekillerine göre sınıflandırılmaktadır. En yaygın kullanılan ise IMF'nin 1998 yılında ortaya koyduğu sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmaya göre finansal krizler; para krizi, bankacılık krizi, dış borç krizi, sistematik finansal kriz ve döviz kuru krizi olmak üzere dört çeşittir (Akar, 2023, s.659).

Şekil 2. 4: Finansal Krizlerin Sınıflandırılması (Akar ve Karavardar, 2023, s.659)

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi söz konusu kriz çeşitleri karşılıklı etkileşim halindedir ve bir kriz başka bir krizin oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, kısa dönemde para ve bankacılık krizlerinin birbirlerini etkileyerek aynı zamanda ortaya çıktığı kriz çeşidi “ikiz krizler” olarak adlandırılmaktadır. İkiz krizler yukarıdaki sınıflandırmada yer almamaktadır fakat farklı kaynaklarda adı zikredilmektedir (Yücel ve Kalyoncu, 2010, s.55).

2.4.1 Para Krizi

Spekülatif saldırılar, faiz oranlarındaki artışlar, yabancı sermaye yatırımlarında kayıplar sonucunda rezervlerdeki ani düşüşler, para otoritesinin kur üzerindeki kontrolünü yitirmesi ve para biriminin belirli oranlarda değer kaybetmesi, para krizi veya kur krizi olarak adlandırılmaktadır (Frankel ve Rose, 1996, s.352).

Para krizleri, ülkenin gerçek para birimi değeri üzerinde meydana gelen büyük değişikliklerdir. Para krizleri sonucunda finansal kuruluşların ve işletmelerin bilançolarında bozulmalar meydana gelmektedir. Bozulan bilançolar nedeniyle kredi arzında ve sermaye girişlerinde yaşanan düşüşler ekonomik daralmaya sebep olmaktadır. Para krizinin genel nedenleri aşağıda sıralanmıştır (Akar ve Karavardar, 2023, s.660):

- Gelişmemiş finansal altyapı
- İstikrarsız veya yanlış makroekonomik politikaların uygulanması
- Finans kuruluşları tarafından yapılan spekülatif hareketler
- Ülkedeki döviz kuru üzerinde oluşan baskı
- Para otoritesinin kur üzerindeki kontrolünü kaybetmesi

Para biriminde meydana gelen devalüasyon, yüksek faiz oranları, ulusal rezervlerin aşırı kullanılması gibi makroekonomik nedenlerin yanı sıra asimetrik bilgi, ahlaki risk, terör saldırıları, siyasi suikastlar gibi beklenmedik olaylar da para krizine yol açmaktadır (Biber, 2020, s.20).

2.4.2 Bankacılık Krizi

Bankacılık krizi ve döviz krizi finansal krizin en önemli bileşenleridir. Bankacılık krizi, bankaların borçlarını ve yükümlülüklerini yerine getiremez olması

nedeniyle birleşmeye gidilmesi, kapatılması veya el konulması halinde ortaya çıkar. Ayrıca devletin bir veya daha fazla önemli kuruluşa büyük ölçekli yardım yapması halinde de bankacılık krizinden bahsetmek mümkündür.

Bankacılık krizlerinin nedenleri, temel ekonomik göstergelerdeki istikrarsızlıktan veya bankacılık sektörünün yapısından kaynaklanmasına göre makroekonomik ve mikroekonomik olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir.

Varlık fiyatlarındaki ani değişiklikler; faiz oranlarındaki artışlar; sübvansiyonların kaldırılması ve döviz kurunda yaşanan aşağı yönlü hareketlenmeler bankacılık krizinin makroekonomik nedenleridir. Diğer taraftan, banka yönetiminde yapılan hatalar; bankaların yeterli altyapıya sahip olmaması; etkin olmayan denetimler; başarısız muhasebe sistemleri; finans sisteminde görülen serbestleşme hareketleri; devlet müdahaleleri ve yasal düzenlemelerin yetersiz olması, bankacılık krizinin mikroekonomik nedenleridir (Coşkun, 2001, s.42-43).

Bankacılık krizinin temel göstergeleri (Coşkun, 2001, s.44):

- Yerel para biriminde meydana gelen artışın ithalatı arttırıcı, ihracatı azaltıcı etkisi nedeniyle döviz pozisyonlarının açık vermesi
- Hisse senedi fiyatlarındaki düşüşün firma değerlerindeki negatif etkisi
- Faiz oranlarındaki artış nedeniyle üretim ve ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesi

2.4.3 Dış Borç Krizi

Bir ülkenin kamu ve/veya özel kesimine ait vadesi gelmiş borçlarının bir bölümü veya tamamını ödeyemeyeceğini duyurmasına dış borç krizi denmektedir. Dış borç krizi yaşayan bir ülkenin borçları ertelenmekte veya yeniden yapılandırılmaktadır. Dış borç krizi için bir ülkenin geçerli nedenlere sahip olup olmadığına bakılmaksızın, vadesi gelen borcunu ödeyemeyeceğini bildirmesi yeterli kabul edilmektedir (Akbulak, 2020, s.104).

Para ve bankacılık krizleri, diğer ekonomik yükümlülükler gibi dış borç ödemelerinin de yerine getirilmesini engellediği için dış borç krizlerinin yaşanmasına neden olmaktadır.

Para ve bankacılık krizlerinde olduğu gibi bir ülkenin dış borç krizine düşmesi, küresel finansal sisteme zarar vermemekte; yalnızca alacaklı ülke veya ülkeler bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca dış borç krizleri süreklilik arz etmeyip sadece bir döneme aittir (Turgut, 2007, s.38).

Ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre değerlendirme yaptığımızda, dış borç krizlerinin gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde meydana geldiği görülmektedir. Öyle ki, ekonomik büyüme için finansmana ihtiyaç duyan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, yeterli iç tasarruf bulunmaması nedeniyle dış kaynaklardan borçlanmaktadır. Söz konusu ülkelerin siyasal ve ekonomik zayıflıklara sahip olması, yanlış yatırımlar yapılmasına ve borcun etkin ve verimli kullanılmamasına neden olarak dış borç krizine zemin hazırlamaktadır (Biber, 2020, s.27-28).

2.4.4 Sistemik Finansal Kriz

Ekonomik ve politik zayıflıklar sonucu ortaya çıkan kur ve bankacılık risklerine, sürekli olarak maruz kalan finansal piyasalarda ciddi bozulmalar meydana gelmesine, sistemik finansal kriz denilmektedir (Delice, 2003, s.62).

Finansal piyasalarda yaşanan bozulmalar nedeniyle finans sektörü işlevini yerine getiremez hale gelmekte, kredilerin tahsis edilmesinde; varlık fiyatlarının belirlenmesinde ve ödemelerde aksaklıklara neden olarak tüm ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.

Sistemik kriz merkez bankalarının işlevlerini yerine getirememesi, likidite temin edilememesi, finansal veya finansal olmayan kuruluşların iflas etmesi gibi oldukça ciddi sorunlara neden olmaktadır.

Finansal piyasalarda ortaya çıkan krizler yayılarak tüm ekonomik sistemi etkilemektedir. Bankaların özellikle krediler konusunda yükümlülüklerini yerine getirememesi, işletmelerin kredi bulamamasına; üretimin ve milli gelirin azalmasına ve ekonomik daralmaya neden olmaktadır. Ortaya çıktığında ekonomik sistemin tamamını ciddi boyutta etkileyen sistemik krizlerin atlatılabilmesi için politik müdahalelere ihtiyaç vardır (Tekinşen, 2015, s.79).

2.5 FİNANSAL KRİZ MODELLERİ

2.5.1 Birinci Nesil Kriz Modelleri

Kanonik modeller olarak da isimlendirilen Birinci Nesil Kriz Modelleri, 1979 yılında Paul Krugman tarafından para krizlerini açıklamak için ortaya konulan ilk modellere verilen isimdir. Bu modelde krizlerin, kur sistemi ile uygulanan ekonomik politikaların uyumsuzluğundan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Finansal krizlerin ortaya çıkmasında ana neden olarak ülkenin uyguladığı zayıf ve tutarsız iktisadi politikalar gösterilmektedir (Yılmaz, Kızıltan ve Kaya, 2005, s.89).

Sabit döviz kuru rejimini uygulayan bir ülke genişleyici para politikaları sebebiyle para basarak bütçe açıklarını kapatmaya çalışır ve gereğinden fazla parayı ekonomiye sürer ise enflasyonun yükselmesine, yerli paraya olan talebin azalmasına ve dolar talebinin artmasına neden olacaktır. Dolara talebin artması, dolar değerinin artma eğilimi göstermesine sebep olmaktadır. Dolar kurunu sabit tutma çalışmaları, merkez bankası döviz rezervlerinin erimesine neden olacaktır. Uygulanan ekonomi politikaları arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan Birinci Nesil Kriz Modellerinde rezervler azalmakta, faizler artmakta, iç ve dış faiz oranları arasındaki fark artmakta ve neticede sabit kur sistemi çökmektedir (Özatay, 2020, s.41-46).

Uygulanan para ve maliye politikaları arasındaki uyumsuzluk ve maliye politikalarının para politikaları üzerindeki baskısı, Merkez Bankasının kur politikalarını sürdürebileceğine olan inancı zayıflatmakta ve ulusal para talebini azaltırken dolar talebini arttırmakta ve devalüasyona yol açmaktadır (Yılmaz vd., 2005, 90-91).

Özetle, Birinci Nesil Kriz Modellerine göre; genişleyici para politikaları uygulayan, sabit döviz kuru rejimi olan ve kamu açıkları yüksek olan bir ülkenin açıklarını finanse etmek amacıyla para basması durumunda finansal bir krizin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

2.5.2 İkinci Nesil Kriz Modelleri

Birinci nesil kriz modellerinin, 1990'lı yıllarda Avrupa'da bütçe açığı, para basma gibi makroekonomik bozulmalar olmamasına rağmen ortaya çıkan Avrupa borç krizini (ERM) açıklamakta yeterli olmaması, İkinci Nesil Kriz Modellerinin

geliştirilmesine neden olmuştur. Ayrıca ilk kriz modelleri, gelişmekte olan ülkelerde görülen krizi açıklarken ERM krizi gelişmiş ülkelerde yaşanmıştır (Özatay, 2020, s.49).

Birinci Nesil Modellerde, iktisadi politikalardaki uyumsuzluklar üzerinde durulurken; ekonomik aktörlerin etkileşim ve beklentileri göz ardı edilmiştir. İkinci Nesil Kriz Modeli, politikaların ve beklentilerin birbirleri ile etkileşim içinde olduğunu ve beklentilerin ekonomik politikaları yönlendirebileceğini savunmaktadır.

Ekonomik gruplar ve hükümet arasındaki karşılıklı etkileşim, bu kriz modelinin üzerinde durduğu önemli bir konudur. Uygulanan politikalar piyasa aktörlerinin beklentilerini; oluşan beklentiler ise hükümet davranış ve politikalarını etkiler. Ayrıca bu modele göre ‘belirsizlik’, ekonomik grupların beklentileri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Ülkenin ekonomik yapısında mevcut bir bozulma olmamasına rağmen beklentilerin oluşturduğu spekülasyon bir saldırı, kriz oluşmasına neden olmaktadır (Gür ve Tosuner, 2002, s.14-16).

Bu kriz modeli, hükümetin, piyasa beklentileri doğrultusunda döviz kuru politikası ve maliye politikaları arasında tercih yapmak zorunda kalması halinde nasıl bir yol izleyeceğini açıklamaya çalışmaktadır. Nitekim hükümetin beklentiler sonucunda politikalarında yapacağı değişiklikler, ekonomide kendi kendini besleyen bir kriz oluşmasına neden olabilecektir (Küçükkaya, 2011:50).

Söz konusu modelde birden fazla ekonomik denge mevcuttur. İlk olarak beklentiler sonucunda oluşan spekülasyon saldırıları kur sisteminin çökmesine neden olmaktadır. İkinci durumda ise spekülasyon hareketler oluşmayacak ve kur sistemi sorunsuzca işlemeye devam edecektir (Özatay, 2020, s.55).

2.5.3 Üçüncü Nesil Kriz Modelleri (Yayılma)

1997 yılında Tayland’da başlayan ve Uzak Doğu ülkelerine yayılan kriz, birinci ve ikinci kriz modelleri ile açıklanamamıştır. Bu nedenle Krugman tarafından Üçüncü Nesil Modeller geliştirilmiştir. Bu modele göre, özel sektör ve finansal sektör arasındaki ilişkiler spekülasyon ataklara sebep olmaktadır Doğanlar, Bal ve Özmen, 2007, s.266).

Finansal piyasalardaki asimetrik bilgi ve uygulanan yanlış politikalar, kriz nedenleri olarak gösterilmektedir. Hükümetlerin finansal kurumların yükümlülüklerini

üstlenmesi sonucu ortaya çıkan ahlaki risk, bankaların yüksek riskli projelere kredi sağlamasına neden olmaktadır. Verimsiz yatırımlara kaynak aktarılması ekonominin daralmasına neden olmaktadır. Piyasaya sunulan riskli krediler sonucunda finansal sistem büyümekte ve spekülâtif bir atak sonucunda sistemde bozulmalar meydana gelmektedir. Finansal sistemde meydana gelen bu bozulmalar bankacılık krizi ile sonuçlanmaktadır.

Bu model, finansal sistemde meydana gelen bozulmaların, bankacılık ve para krizlerine neden olarak diğer ülkelere yayılabileceğini ifade etmektedir (Akar ve Karavardar, 2023, s.662).

BÖLÜM III

3. TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER VE 2018-2023 SÜRECİ EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ

3.1 TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER

1970’li yıllardan günümüze kadar Türkiye ve diğer birçok gelişmekte olan ülke ekonomik krizlerle mücadele etmiştir. Türkiye’de serbestleşme hareketinin yaşandığı süreçte Dünya’da Birinci Petrol Krizi (1973) patlak vermiştir. Yaşanan petrol krizi ile birlikte üretim maliyetleri artmış ve bu nedenle ithal malların fiyatları yükselmiştir. İhracat oranlarının düşük olması ve ithalat maliyetinin artması ile Türkiye’nin dış borçları yükselmiştir. 1973 ve 1980 yılları arasında enflasyon oranları %100’ün üzerine çıkmış, döviz rezervleri azalmış ve Türkiye’nin kredibilitesi düşmüştür. Tüm bunlar ülkenin refah düzeyinin azalmasına, gelir dağılımında adaletsizliğin artmasına ve ekonomik daralmaya neden olmuştur (Altaşlı ve Işık, 2017, s.569-570).

24 Ocak 1980 tarihine gelindiğinde Türkiye’de, İstikrar Sağlama Programı, diğer adıyla 1980 Kararları yayınlanmıştır. 1980 Kararları ile ilk olarak enflasyonu düşürmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sıkı para politikaları uygulanmış ve sanayinin dışa açılması için çalışmalar yapılmıştır. 1980-88 yılları arasında ihracatı artırmaya yönelik faiz, kur ve teşvik politikaları uygulanmıştır. Bu politikalar doğrultusunda ücretler düşürülmüş, kur yüksek tutulmuş ve dış borç azaltılmıştır. Fakat artan enflasyonun yerli paranın devalüe edilmesine neden olması ile kur sistemi değiştirilmiş, ithalat serbestleştirilmiş ve yabancı sermaye girişleri kolaylaştırılmıştır. 1980 İstikrar Sağlama Programı ilk yıllarında kısmen başarılı olsa da ilerleyen zamanlarda krizlerin ortaya çıkmasını engelleyememiştir (Fırat, 2009, s.503-504).

1990-94 yılları arasında meydana gelen Körfez Krizi’nin de etkisi ile Türkiye’de, talebi artırmak için genişleyici maliye politikaları uygulanmıştır. Bu süreçte

meydana gelen ücret artışları, Kamu İktisadi Teşekküllerinin yüksek düzeyde açık vermesi ve döviz kurunun baskılanması, kamu harcamalarının ciddi boyutlara gelmesine neden olmuştur. Ülkedeki siyasi ortam, enflasyon düzeyinde yaşanan belirsizlikler ve yüksek kamu açıkları nedeniyle yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişinde tereddütler yaşanmıştır. Yabancı sermayeyi ülkeye çekmek isteyen hükümetin uyguladığı politikalar sonucunda ülkeye kısa vadeli yabancı sermaye girişleri artmıştır. Kısa vadeli yabancı sermayenin ülkeye girişi, ekonominin bir süre canlanmasını sağlamışsa da bu yatırımların kısa zamanda ülkeyi terk etmesi krize zemin hazırlamıştır.

1993 yılında yüksek likidite, faiz oranlarındaki artış ve devalüasyon beklentisi döviz talebinin artmasına neden olmuştur. Artan döviz talebi ile kur yükselmiş ve yüksek oranda açık vermiştir. 1994 yılında iki kere yerli para devalüe edilmiştir. Yerli paranın değer kaybetmesi, bankaların dövizle yönelmesine ve MB döviz rezervlerinin erimesine neden olmuştur. 1994 yılında sermaye çıkışları artmış, enflasyon %106 gibi ciddi bir orana yükselmiş, hazine bonusu faizleri ise %400'lere çıkmıştır. Ekonomide yaşanan tüm bu olumsuzluklar, Türkiye'yi yabancı yatırımlar için riskli bir ülke haline getirmiş ve borç bulmasını oldukça zorlaştırmıştır (Danışoğlu, 2013, s.6-7).

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında 1994 krizi sonrası Türkiye'de yaşanan 2000-2001, 2007-2008 krizleri detaylıca ele alınmıştır. Daha sonra ise 2028-2023 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik görünümünde yaşanan değişiklikler incelenmiştir.

3.1.1 2000-2001 Krizi

Küreselleşme ve beraberinde getirdiği yenilikler ülkeler için risk teşkil etmekteydi. Bu riskleri iyi yönetemeyen ülkeler küreselleşmenin negatif etkileri ile karşı karşıya kalmıştır. 1990'lı yıllarda Türkiye'de mevcut olan finansal altyapının yetersiz olması, finansal serbestleşme hareketlerinin fırsata dönüştürülmesini engelleyerek ülkeyi 2000-2001 krizlerine sürüklemiştir (Karaçor, 2006, s.386).

2000 ve 2001 yılında art arda oluşan krizlere “ikiz kriz” denilmektedir çünkü 2000 yılında bankacılık sektöründe ortaya çıkan kriz, 2001 yılında döviz krizine dönüşmüştür (Karaçor, 2006, s.388).

3.1.1.1 Kriz Öncesi Ekonomik Durum

Kriz öncesi döneme baktığımızda, Türkiye ekonomisinin uzun zamandır devam eden yapısal problemler nedeniyle istikrara kavuşmadığını ve son derece karamsar bir durumda olduğunu söylemek mümkündür.

1999 yılının sonuna doğru ekonomik büyüme %6,1 küçülmüş, enflasyon oranı %70, hazine faizleri yıllık %106'ya çıkmıştır (Eğilmez ve Kumcu 2018, s.273). 1999 yılında gelir ve giderler arasındaki fark genişleyerek bütçe açıklarının artmasına sebep olmuştur. 1998 yılında KKBG /GSMH oranı %7,3 iken 1999 yılında %11,9 yükselmiştir. 1998 yılında %22 olan DİBS/GSMH oranı, 1999 yılında %29 olmuştur. Ayrıca 1998 yılında dış borç stokunun GSMH'ye oranı %46,9, 1999 yılında %55,7, 2000 yılında ise %57,7 seviyesine çıkmıştır.

Borçların ve bütçe açıklarının giderek artmasının nedeni olarak, yüksek faiz oranları; KİT ve sosyal güvenlik kuruluşlarının zararları; artan personel harcamaları; verimli olmayan yatırımlar; zayıf vergi sistemi gibi ekonominin sahip olduğu yapısal problemler gösterilmiştir (Yiğitoğlu, 2005, s.120).

Bu süreçte IMF'nin desteklediği üç yıllık istikrar programı hazırlanmıştır. Hükümetin istikrar programını açıklaması sonucunda 1999 yılında %106 olan bileşik faiz oranı 2000 yılında %37'ye düşmüştür. Programın birinci amacı kamu açıklarının azaltılması olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda KİT açıklarının kapatılması ve tarım sektörünün desteklenmesi için sıkı bir bütçe programı hazırlanmıştır. İkinci olarak finansman açıklarında yapılacak düzeltmelerin devamlılığını sağlamak amacıyla siyasetin elinde olan finansman kaynaklarında düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Bütçe dışı fonların bütçeye aktarımı, elektrik üretim ve dağıtımının özelleştirilmesi, özel emeklilik sisteminin kurulması ve kamu bankalarına yeni düzenlemelerin getirilmesi kararlaştırılmıştır. Son olarak, enflasyonu azaltma gayesiyle, yeni bir kur politikası benimsenmiştir. Bu politikaya göre MB, döviz kurunu önceden belirleyerek kuru kontrol altına alacak ve faizler serbest bırakılacaktır. Bu sayede %70'e çıkan enflasyon oranı %30'lara kadar düşmüştür. Hükümet yılın ilk yarısında kararlı bir tavır sergilemiş fakat ikinci yarısında bu kararlılığını yitirmiştir. Meclis içindeki anlaşmazlıklar, yeniliklerin getirdiği yorgunluklar, alınan kararların zamanında uygulanmaması, istikrar

programının devamlılığını yitirmesine neden olmuştur (Eğilmez ve Kumcu 2018, s.273-275).

3.1.1.2 Krizin Temel Nedenleri

1990'lı yıllardan sonra Türkiye siyasetinde istikrar sağlanamaması, ekonomik yapıyı olumsuz etkileyerek kısa süreli ve yapay büyüme politikalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zayıf finansal yapı, istikrarsız makroekonomik politikalar, güvensizlik ortamı, bilginin doğru kullanılamaması, mali piyasalardaki belirsizlik, küreselleşmenin getirdiği riskler ve etkin olmayan politikalar kriz ortamını hazırlamıştır (Karaçor, 2006, s.386).

2000 ve 2001 yıllarında Türkiye’de meydana gelen ikiz krizlerin temel nedenleri 7 başlık altında incelenmiştir.

a) Bankacılık Sektörünün Yapısı

Bankacılık sisteminin sahip olduğu yapısal problemler, denetim eksikliği ve finans sektörünün sahip olduğu yüksek riskler krizin ortaya çıkmasında önemli etkiye sahiptir. 2000’li yılların başında Türkiye’de bulunan bankalar siyasi müdahaleye açık ve öz kaynak bakımından yetersizdi (Kesebir, 2018, s.8).

Bazı bankalar ellerinde yüksek miktarda Hazine bonosu bulundurmaktaydı. Faiz oranlarının artması bankaların ellerinde bulundurduğu hazine bonolarının değerini düşürerek bankaların borç bulmasını zorlaştırmış ve bankaların zarar etmesine neden olmuştur. Ayrıca hazine bonosuna yatırım yapan yabancılar, sahip oldukları bonoları satamayacakları endişesi ile piyasadan çekilmeye başlamıştır. Yabancı yatırımcıların piyasadan çekilmesi, faiz oranlarının ve döviz taleplerinin artmasına sebep olmuştur. Faiz oranlarının yükselmesi ile hazine bonoları teminat olma özelliğini yitirmiştir. Hazine bonolarını teminat olarak gösteren bankaların dış borçlarını ödemek zorunda kalması ile döviz talepleri daha da artmış ve “döviz hücumu” başlamıştır. Tüm bu yaşananlar faiz oranlarının %1000'lere kadar ulaşmasına neden olmuştur (Eğilmez ve Kumcu, 2018, s.276-277).

b) Kamunun Borç Yükünün Artması

Türkiye’de nüfusun hızla artması sonucunda kamu harcamalarında artışların meydana gelmesi, vergi gelirlerinin kamu harcamalarının finansmanı için yeterli olmaması, bütçe açıklarının artmasına neden olmuştur. Sürekli açık veren Kamu İktisadi Teşebbüslerinin finansmanının kamu bütçesinden karşılanması ise bütçe açıklarının artmasının bir başka nedenidir. Ayrıca o süreçte zarar eden kurumlar yerine kâr eden kurumların özelleştirilmesi, devletin finansman yükünü azaltmak yerine arttırmıştır (Özbilen, 2001, s.3-4).

Tablo 3. 1: Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları (% GSYH)

Yıllar	Toplam Gelirler	Toplam Harcama	Borçlanma Gereği
2000	28,81	35,92	7,11
2001	30,05	41,51	11,45
2002	29,97	40,39	10,43
2003	30,39	38,00	7,61
2004	30,21	34,11	3,90
2005	31,42	31,48	0,06
2006	33,13	31,85	-1,28
2007	31,93	32,12	0,19
2008	31,22	32,78	1,56
2009	32,79	37,96	5,17
2010	33,38	36,20	2,83
2011	33,63	33,96	0,33
2012	33,88	34,80	0,92
2013	34,30	34,94	0,64
2014	33,64	34,16	0,52
2015	33,99	34,09	0,10
2016	34,43	35,81	1,38
2017	32,81	34,64	1,83
2018	32,95	35,31	2,36
2019	33,10	36,14	3,04

2020	32,53	38,59	6,06
------	-------	-------	------

Kaynak: (Yurdadoğ, Akça ve Albayrak, 2021, s.92)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 2000 yılında devletin toplam gelirinin GSYH'ye oranı %28,81, toplam giderinin GSYH'ye oranı %35,92 ve KKGB %7,11 olarak hesaplanmıştır. 2001 yılında ise toplam gelirlerin GSYH'ye oranı 30,05, toplam harcamaların GSYH'ye oranı 41,51 ve KKGB %11,45 olarak hesaplanmıştır. Kamu giderlerinin kamu gelirlerinden fazla olması sebebiyle devlet kamu açıklarını iç ve dış borçlanma yoluyla kapatmaya çalışmıştır ve 2001 krizinin patlak vermesi sonucunda borçlanmada gereğinden önemli bir oranda artış yaşanmıştır (Yurdadoğ vd., 2021, s.91-92).

c) Sermaye Hareketleri

Türkiye gibi yükselen finansal piyasalara sahip ülkelerde, ani sermaye çıkışları likidite sorununa neden olmaktadır. 2000-2001 krizinin başlıca sebeplerinden birisi Türkiye'ye yapılan kısa vadeli yatırımlardır. Kısa vadeli yatırımlar başlangıçta ülke ekonomisine katkıda bulursa da sermayenin çıkışı ekonomileri krize sürükleyebilmektedir.

Yabancı yatırımcıların, uygulanan istikrar programına olan güvensizliği ve dış ticaret açıklarındaki artışlar, yatırımlarını geri çekmelerine neden olmuştur. Sermayenin çıkışı döviz talebini arttırarak döviz rezervlerinin azalmasına imkân vermiş ve krize zemin hazırlamıştır (Keskin, Kiriş ve Şentürk, 2001, s.58).

d) Merkez Bankasının Durumu

TCMB, 1999 yılında IMF ile yapılan anlaşma ve istikrar programı gereği hazine ve bankalara verdiği kredi miktarını azaltmış ve iç varlıklarını daraltmıştır. MB'nin pasif kalması piyasalarda likidite sorununa yol açmıştır. Ortaya çıkan likidite krizi ile faizler yükselmiş; hem finans sektörü hem de reel sektör, makroekonomide oluşan kötü koşullar nedeniyle zor durumda kalmıştır.

Finansal istikrarın sağlanması, ödemeler sisteminin sağlıklı işleyişi için MB "son borç veren banka prensibi" ile hareket etmektedir. Bu anlayış ile MB borcunu ödeyemeyen bankalara kredi sağlamaktadır. Fakat 21 Şubat 2001 tarihinde yapılması gereken hazine ihalesi yapılamamıştır ve MB görevini yerine getirememiştir. Bunun

sonucunda sistem tıkanmış ve faizler %7500'e kadar çıkmıştır (Mangır, 2006, s.468-469).

e) Dış Ticaret

Türk lirasının aşırı değer kazanması ithalatın artmasına, ihracatın ise gerilemesine neden olmuştur ve dış ticaret açığı giderek büyümüştür (Uygur, 2014, s.47-48).

1999 yılında 26.59 milyar dolar olan ihracat 2000 yılında 27.77 milyar dolara yükselirken, ithalat 40.69 milyar dolardan 54.5 milyar dolara yükselmiştir. 1994 krizinde 5.4 milyar dolar olan dış ticaret açığı 2000 yılında 26.8 milyar dolara kadar yükselmiştir (Altıntaş, 2009, s.5-6).

f) Siyasi İstikrarsızlık

1999 seçimleri sonrasında üçlü koalisyon hükümeti kurulmuştur. Hem meclisteki çalkantılar hem de 3 partinin birbiri ile uyum içinde hareket edememesi istikrar programının uygulanmasında sorunlara yol açmıştır. Kamu kurumlarının özelleştirilmesi konusundaki fikir ayrılıkları başta olmak üzere hükümet içindeki anlaşmazlıklar ve istikrarsızlık, halkın ve yatırımcıların güvenini yıkmıştır. Oluşan bu güvensiz ortam krize zemin hazırlamıştır (Bağcı, 2016, s.48).

g) 1999 Depremi

1999 yılında Marmara'da yaşanan deprem yeni maliyetlere neden olarak ekonomiyi doğrudan etkilemiştir. GSYH'nin bir kısmı deprem için ayrılmış, ek vergiler getirilmiş, personel ve cari harcamalar azaltılmıştır. Tüm bu ek maliyetler ve hâkim olan negatif ortam 2000 krizini tetiklemiştir (Keskin vd., 2001, s.60).

3.1.1.3 Krizin Ekonomik Sonuçları

2001 krizi, Türkiye'nin ekonomisini birçok yönden olumsuz etkilemiştir. Kriz ile birlikte GSMH küçülmüş, milli gelir azalmış, işsizlik oranı artmış ve ekonomi ciddi anlamda daralmıştır. 2001 krizi ile makroekonomik göstergelerde meydana gelen değişiklikler aşağıda sıralanmıştır (Aşıkoğlu ve Ögel, 2006, s.3-4):

- GSMH 2000 yılında 200 milyar dolar iken, 2001 yılında 145 milyar dolara düşmüştür. GSMH'de meydana gelen bu düşüş nedeniyle ekonomi %9,5 oranında daralmıştır.

- 2000 yılında 2965 dolar olan kişi başı milli gelir 842 dolar azalarak 2123 dolara düşmüştür.
- 2000 yılında %33,47 olan enflasyon oranı, 2001 yılında %53,64'e yükselmiştir.
- İstihdam oranları azalmış ve 1999 yılından 2001 yılına kadar 1.363.000 kişi işsiz kalmıştır.
- 2000 yılında 2.9 milyar dolar açık veren ödemeler dengesi 2001 yılında 12.9 milyar dolar açık vermiştir.
- Kriz ile birlikte 12 bankanın devir veya tasfiyesi gerçekleşmiş ve 2001 yılında 61 olan banka sayısı 49'a düşmüştür.

2001 yılında meydana gelen kriz ilk olarak kamu sektöründe ortaya çıkmıştır fakat daha sonra finans sektörünü ve reel sektörü ciddi derecede olumsuz etkilemiştir. Çoğunluğu küçük ölçekli olmak üzere birçok işletme öz sermayesini kaybetme riski ile karşılaşmıştır. 2001 krizi nedeniyle talepte yaşanan daralmalar üretim oranlarının azalmasına neden olmuştur. Firmalar maliyetlerini düşürmek için personel ücretlerini ve sayılarını azaltmak zorunda kalmıştır. Krizin özel sektör üzerindeki olumsuz etkileri 2001 yılında firma sayısında yaşanan değişimlerden de anlaşılmaktadır. 2001 yılında açılan firma sayısı %10,5 oranında azalırken kapanan firma sayısı %13,7 oranında artmıştır (Ataman, 2003, s.39-40).

Kapanan firma sayısındaki artış; ihracat ve yatırım oranlarındaki düşüş; işletmelerin maliyetlerini azaltmak amacı ile personel çıkarmaları sonucunda işsizlik oranlarında artışlar meydana gelmiştir.

Tablo 3. 2: 1998-2001 İşsizlik Verileri

	1998	1999	2000	2001
Nüfus	65.145	66.304	66.187	67.296
İşgücü	23.385	23.878	23.078	23.491
İstihdam Edilenler	21.779	22.048	21.581	21.524
Eksik İstihdam	1.449	2.164	1.591	1.404
İşsiz	1.607	1.830	1.497	1.967
İşsizlik Oranı (%)	6.9	7.7	6.5	8.4

Eksik İstihdam Oranı (%)	6.2	9.1	6.9	6.0
---------------------------------	-----	-----	-----	-----

Kaynak: (Kol ve Karaçor, 2012 s.386)

Tabloda görüldüğü üzere, 1999 yılında yapılan düzenlemeler sayesinde 2000 yılında işgücünde kısmi düzelme yaşanmış fakat 2001 yılına gelindiğinde istihdam yeniden azalmış ve işsizlik oranı %8,4'e çıkmıştır (Kol, 2007:385-386).

Faiz oranlarında yaşanan artışlar nedeniyle işletmelere kaynak aktarımları azalmış ve yatırımlar durma noktasına gelmiştir. Kurda meydana gelen dalgalanmalar, döviz cinsinden borçlanan firmaların borçlarının Türk lirası cinsinden artmasına ve iflasa kadar sürüklenmelerine neden olmuştur. Kurda meydana gelen dalgalanmalar ile yüksek enflasyon ve faiz oranları nedeniyle talep ve üretimlerde meydana gelen azalışlar reel ekonominin daralmasına ve GSMH'nin azalmasına neden olmuştur. 2001 yılında GSMH %9,5 oranında küçülmüştür (Seyidoğlu, 2003, s.149).

3.1.2 2007-2008 Küresel Krizi

21. yüzyılın küresel boyutlu ilk finansal krizi olan 2008 küresel krizi, ABD konut piyasasında kendini göstermiştir. Kriz, 2007 yılında ABD'de gelir düzeyi düşük gruplara verilen ve yüksek geri ödeyememe riskine sahip olan subprime mortgage kredilerinde ortaya çıkmıştır. Konut piyasalarında ortaya çıkan kriz, tüm finans sektörünü etkisi altına alarak finansal krize neden olmuştur. Finansal sektörde oluşan istikrarsızlık, likidite krizini tetiklemiş ve 2007 yılında ABD'de başlayan kriz 2008 yılında yayılarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Hatipler, 2011, s.192).

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de meydana gelen terör saldırısı, ekonomide durgunluğa neden olmuştur. Ekonomiye yeniden canlandırmak için ABD'de faiz oranları düşürülmüştür. Düşük faiz oranları kredi maliyetlerinin azalmasını sağlayarak düşük ve orta gelirli bireylerin konut kredilerine olan taleplerini artırmıştır (Şeker ve Demirel, 2019, s.3-4). Artan talep ile konut fiyatlarında spekülasyon artışları meydana gelmiştir ve ekonomide fiyat balonları oluşmuştur. Denetimsiz bir ortamda düşük gelirli ve yüksek ödeyememe riskine sahip bireylere sağlanan subprime mortgage kredilerinin ödenememesi ile ekonomide oluşan konut balonu patlamış ve ABD'yi krize sürüklemiştir (Işık ve Tünen, 2011, s.9).

Küresel kriz 2007 yılında ABD konut piyasasında başlayarak 2008 yılının Eylül ayında ABD'nin en büyük yatırım bankalarından birisi olan Lehman Brothers'ın iflası ile tüm dünyaya yayılmıştır.

2008 küresel krizi özellikle etkilediği ülkeler bakımından kendisinden önceki krizlerden ayrılmaktadır. Küresel kriz gelişmiş ülke ekonomileri üzerinde daha yıkıcı etkilere neden olurken, önceki krizler az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini etkilemiştir. Krizin gelişmiş ülke ekonomilerini daha fazla etkilemesinin nedeni, finansal türev ve ipotekli konut piyasalarının bu ülkelerde daha yaygın ve gelişmiş olmasıdır. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler daha önce yaşadıkları krizlerden kazandıkları tecrübeler sayesinde bankacılık ve finans sektörlerinde yaptıkları düzenlemeler ile daha sağlam bir finansal yapıya sahip olmuşlardır. ABD'de başlayarak küreselleşmenin etkisi ile Avrupa ve Asya ülkelerine yayılan söz konusu kriz, Türkiye ekonomisini de etkilemiştir (Ertuğrul, İpek ve Çolak, 2010, s.60).

3.1.2.1 Küresel Krizin Nedenleri

2000-2006 yıllarında ABD'de tüm vatandaşların ev sahibi olabilmesini sağlamak için bankalar kredi risklerine bakmaksızın herkese kredi sağlamıştır (Kesebir, 2018, s.533). Ayrıca ABD'nin faiz oranlarını uzun süre çok düşük tutması tüketim harcamalarını arttırmış ve aşırı likidite oluşmasına yol açmıştır (Engin ve Göllüce, 2016, s.29). Artan likidite, konut ve türev ürün piyasalarının denetimindeki yetersizlik ile birleşerek finansal krize neden olmuştur (Çabuk ve Özkan, 2010, s.3).

ABD'de 2007 yılında konut piyasasında başlayan ve giderek büyüyen problemler, küreselleşmenin bir sonucu olarak diğer ülkelere yayılmıştır. Kriz öncelikle gelişmiş ülkelere, daha sonrada gelişmekte olan ülkelere sıçramıştır. Krizin temel nedenleri olarak; aşırı likidite, özensiz verilen krediler, menkul kıymetleştirme, artan konut fiyatları, denetleyici düzenleyici kuruluşların yetersizliği gösterilebilir (Kesgingöz, 2016, s.128).

Küresel krizin sebepleri aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır.

a) Faiz Oranları

ABD’de 2001 yılında yaşanan terör saldırısı 1990’lı yıllardan beri düşük tutulan faizlerin daha da düşürülmesine neden olmuştur. Deflasyon yaşanması korkusu ile faiz oranları indirilerek aşırı tasarruf engellenmeye çalışılmıştır. Faiz oranlarının düşüklüğü, uzun bir süre parasal genişleme, düşük enflasyon oranları ve istikrarlı bir ekonomi sağlamıştır. Ekonomide görülen bu istikrarlı ortam Amerikan halkının Merkez Bankasına olan güvenini arttırmıştır. Yatırımcılar bu güven ve ülkede hâkim olan ekonomik durum sayesinde risklerin ortadan kalkacağını düşünmüştür. 2007 yılında krizin ortaya çıkmasının nedenlerinden birisi de yatırımcıların karar verirken riskleri hesaba katmamasıdır (Güzel, 2009, s.58).

b) Aşırı Likidite ve Konut Kredilerinin Bozulması

2002-2006 yılları arasında küresel boyutta olumlu bir finansal ortam mevcuttur. Bu süreçte enflasyon ve faiz oranları düşerken, hisse senetlerinin fiyatları artmış; ekonomide istikrarlı büyüme oranları elde edilmiş ve bu nedenle finansal piyasalarda likidite bollaşmıştır. Bankalar ellerindeki likiditeyi konut kredisi olarak değerlendirmişlerdir. Faiz oranlarının düşük olduğu süreçte değişken faizli ipotekli konut kredisi alan kişiler, faiz oranlarının artması ile kredilerini geri ödeyemez duruma gelmiştir. Kredileri ödenemeyen konutlar bankalar tarafından haczedilmiş ve piyasaya arz edilmiştir. Bu durum ev fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Ev fiyatlarında meydana gelen düşüş ile kredilerini ödemeye devam eden borçluların, kredi borçları konutlarının değerinden fazla olmuştur. Bu nedenle borçlular evlerini bankaya iade ederek kredi borçlarını ödemekten vazgeçmişlerdir. Bankaların kredi geri ödemelerini başka finansal kuruluşlara satması ile konutlar ile ilgili finansal türevler yaygınlaşmıştır. Bu şekilde zararlar bütün finansal kuruluşları etkilemiş ve kuruluşların iflaslarına yol açmıştır (Narin ve Özer, 2010:1095).

c) Menkul Kıymetleştirme

“Menkul kıymetleştirme, likit olmayan aktiflerin ihraç edilebilecek ve sermaye piyasalarında alım satımı yapılabilecek menkul kıymete dönüştürülmesidir” (Erdönmez, 2006, s.75)

Menkul kıymetleştirme küresel krizin sebeplerinden birisi olarak gösterilmektedir. Nitekim bankanın, ipotekli konut kredisinin geri ödemelerini menkul kıymetlestirmesi

ile kredinin ödenmesinde yaşanacak bir aksaklık konut kredisi veren banka ve menkul değeri satan diğer finansal kuruluşun zarar görmesine neden olacaktır. Bu şekilde menkul kıymetleştirme ile risk, bir kurumdan diğerine aktarılmaktadır (Güzel, 2010:1095). Riski dağıtmaya çalışan finansal kuruluşlar konut kredilerinin geri ödenememesi sonucunda zarar etmeye başlamışlardır. Piyasada güvensizliğe neden olan bu durum, müşterilerin bankalardan paralarını çekmesine neden olarak sermaye hareketlerini yavaşlatmıştır (Demir, Karabıyık, Ermişoğlu ve Küçük, 2008:53).

d) Derecelendirme Kuruluşları

Derecelendirme kuruluşları, değerlendirme yaptıkları bankalar ve diğer finansal kuruluşlar tarafından finanse edildiği için bu kuruluşların objektif derecelendirme yapmaları mümkün olmamıştır. Ayrıca derecelendirme kuruluşlarının likidite riskini derecelendirmemesi de sorunlara yol açmıştır. Derecelendirme kuruluşlarının etkin olamaması ve sıkıntıya girmiş kuruluşların kredini notlarını düşürmemesi de krizin ortaya çıkmasının nedenleri arasındadır (Hatipler, 2011, s.200).

e) Denetleyici Düzenleyici Kuruluşlar

Finansal kriz sürecinde FED risk ortamına karşı önlem almakta geciktiği için krizin reel sektöre sıçramasına engel olamamıştır.

Aşırı riskli mortgage borçlarının menkul değerlendirmesine birçok eyalet karşı çıkmıştır fakat ABD Hazinesi bazı bankaların istekleri doğrultusunda eyaletlerin talebini görmezden gelmiştir. Ayrıca bazı politikacıları subprime sektöründeki firmalar ile yasadışı ilişki kurmuş ve düzenleyici kuruluşlar bu ilişkilere göz yummuştur. Denetleyici ve düzenleyici kuruluşların görevlerini yerine getirmemesi finansal sistemde oluşan sorunların tespit edilmesini engellemiştir (Işık ve Tünen, 2011, s.18).

3.1.2.2 Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri

Krizin finansal piyasalarda ortaya çıkması ile finansal sisteme duyulan güven azalmıştır. Oluşan bu güvensizlik nedeniyle bankalar birbirlerine kredi vermekten kaçınır olmuş, kredi maliyetleri ve kredi faizleri yükselmiştir. Kredilerde meydana gelen kısıtlamalar ve güvensizlik ortamı hane halkı ve yatırımcıların kararlarını olumsuz etkilemiştir. Tasarruflar finansal sistemin dışında saklanmaya başlanmıştır. Taleplerin

düşmesi ile küresel ticaret yavaşlamış ve finansal sektörde başlayan kriz reel sektörü de etkisi altına alarak tüm dünya ekonomisini etkilemiştir.

Reel sektörde meydana gelen kriz, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomik göstergelerini olumsuz etkilemiştir. Dünya genelinde istihdam azalmış; enflasyon yükselmiş; üretim düşmüş; dış ticaret daralmış; sermaye yatırımları azalmış ve güven endeksi düşmüştür (Kılıç, Savrul, Tokaya ve Özekicioğlu, 2013, s.96).

Türkiye'nin 1994 ve 2001 yıllarında yaşadığı krizlerden elde ettiği tecrübeler sonucu finansal sistemde yaptığı iyileştirmeler sayesinde, küresel krizin etkileri Türkiye'nin reel sistemi ile sınırlı kalmış ve finansal sistem üzerinde ciddi zararlar oluşmamıştır. Fakat küresel kriz ile birlikte Türkiye'de bulunan bankaların yurtdışından sağladıkları krediler azalmıştır. Kredi hacminde ortaya çıkan daralma Türkiye'nin ekonomik göstergelerini olumsuz etkilemiştir (Kesebir, 2018, s.534-535).

Tablo 3. 3: 2002-2016 Arasında Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri

Yıllar	GSYH (Milyar USD)	Kişi Başı Gelir (USD)	Büyüme (%)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Bütçe Dengesi (%)	Cari Denge (%)
2006	526	7.597	6,9	9,6	9,5	-0,5	-6,1
2007	649	9.247	4,7	8,4	9,9	-1,6	-5,9
2008	742	10.444	0,7	10,1	12,7	-1,8	-5,7
2009	617	8.561	-4,8	6,8	12,6	-5,5	-2,2
2010	732	10.079	9,2	6,4	10,6	-3,6	-6,2
2011	774	10.444	8,8	10,5	9,0	-1,3	-9,7
2012	786	10.497	2,2	6,2	9,3	-2,2	-6,1
2013	823	10.822	4,2	7,4	9,6	-1,2	-7,4
2014	800	10.404	2,9	8,2	10,9	-1,3	-5,8
2015	856	10.877	6,1	8,8	10,8	-1,0	-4,5
2016	852	10.800	1,8	8,5	12,1	-1,1	-4,0

Kaynak:(Eğilmez, 2017)

Küresel kriz ile Türkiye'de dış ticaret, büyüme oranı, iç ve dış kredilerde azalma meydana gelirken; enflasyon ve işsizlik oranları artmıştır. Ayrıca kriz ile birlikte

ekonomiye duyulan güven düşmüştür. Aşağıda krizin Türkiye ekonomisinde etkileri ayrı ayrı incelenmiştir.

a) Dış Ticaret

Türkiye’de ihracat oranları, 2001 krizinden sonra uygulanan politikalar ve küresel ortamın sağladığı avantajlar sayesinde 2002 yılından 2008 yılına kadar artış göstermiştir. Küresel kriz, Türkiye’nin ihracat pazarı olan ülkelerin ekonomilerinin daralmasına neden olarak Türkiye’nin dış talebini düşürmüştür (Ata ve Terzi, 2017 s.4).

2008 yılında 132 milyar dolar olan ihracat değeri 2009 yılında 109,6 milyar dolara; ithalat değeri ise 202 milyar dolardan 134,4 milyar dolara gerilemiştir. Küresel krizden özellikle Avrupa Birliği ülkelerinin etkilendiği ve Türkiye’nin dış ticaretinin büyük bir kısmını AB pazarı ile yaptığı göz önüne alındığında, dış ticaret değerlerindeki bu düşüş kaçınılmazdır. Ayrıca ithalat değerindeki değişim ihracat değerindeki değişimden fazla olduğu için ihracatın ithalatı karşılama oranı 2008 yılında %65 iken 2009 yılında bu oran %82’e çıkmıştır (Işık ve Duman, 2012, s.92).

b) Uluslararası Krediler

Krizin finansal sistem üzerindeki olumsuz etkisi, küresel çaplı birçok kredi kurumunun iflasına veya zarar etmesine neden olmuştur. Kurumların zor duruma düşmesi ile finansal piyasalarda belirsizlik armış ve güven azalmıştır. Kriz yaşayan ülkeler dış ülkelerdeki sermayelerini ülkelere geri çekmiş ve dış sermaye akımları azalmıştır. Bu süreçte Türkiye’nin de uluslararası kredi kaynakları azalmıştır. 2007 yılında Türkiye’nin de içinde bulunduğu yükselen piyasa ekonomilerine net sermaye girişi 888 milyar dolar iken 2008 yılında 392 milyar dolara gerilemiştir. 2009 yılında ise net sermaye girişi son derece azalmış ve 141 milyar dolara düşmüştür (Selçuk, 2010, s.22).

c) İç Krediler

Kriz ile birlikte bankaların kredi arzı azalmıştır. Kredi arzının azalmasının nedenleri:

- Krizin beraberinde getirdiği belirsizlik ortamında bankaların daha fazla nakit tutmak istemesi
- Bankaların dış kaynaklarının azalması

- İşletmelerin risklerinin artması nedeniyle bankaların kredi verme isteğinin azalması

Ayrıca iç talebin azalması ile şirketlerin kredi taleplerinde de azalma meydana gelmiştir. İşletmeler mal ve hizmet satmakta zorlanırken ve çalışanlar işini kaybetme endişesi duyarken, borçlanma istekleri azalmıştır ve kredi talepleri düşmüştür.

2008 yılına kadar Türkiye'nin artan kredi stoku 2008 yılının son çeyreğinde azalmaya başlamış ve 2009 yılının ikinci çeyreğinde durmuştur (Özatay, 2020, s.174-174).

d) Büyüme Oranları

Türkiye 2001 yılında yaşadığı kriz sonrası uyguladığı programlar sayesinde 2003 yılından itibaren ekonomik göstergelerini iyileştirmeye başlamıştır. 2001 yılında %5,7'lik bir küçülme yaşayan Türkiye ekonomisi uygulanan programlar sayesinde toparlanmış ve 2002-2007 yılları arasında yıllık ortalama %6,8'lik büyüme hızına ulaşmıştır (Aydın ve Aksoy, 2016, s.1-22).

2007 yılında %4,7'ye ulaşan büyüme hızı, 2008 yılında %0,7'ye düşmüştür. Küresel krizin etkilerinin en fazla hissedildiği 2009 yılında ise Türkiye ekonomisinde %4,8'lik bir küçülme meydana gelmiştir (bkz. Tablo 3.3).

e) Enflasyon Oranları

2007 ve 2008 yılının ilk yarısında, petrol ve emtia fiyatlarındaki yükseliş nedeni ile enflasyon oranları artış göstermiştir. 2008 yılının son çeyreğinde krizin etkisi ile mal fiyatlarında ve toplam talepte meydana gelen düşüş tüm dünyada enflasyon oranlarının azalmasına neden olmuştur. Türkiye'de de 2009 yılının ilk çeyreğinde ekonomik faaliyetlerin daralması ile enflasyon düşmeye başlamıştır (Ertuğrul vd., 2010, s.67).

Dünya genelinde mal ve petrol fiyatlarındaki artışın etkisi ile Türkiye'de 2007 yılında %8,4 olarak kaydedilen enflasyon oranı 2008 yılında %10,1'e yükselmiştir. Küresel krizin iktisadi faaliyetleri yavaşlatması ve emtia fiyatlarında meydana gelen düşüş ile 2009 yılında enflasyon oranı %6,8'e düşmüştür (bkz. Tablo 3.3).

f) İşsizlik Oranları

Küresel kriz Türkiye’de genellikle küçük işletmeleri etkilemiş, ABD’de olduğu gibi büyük finansal kuruluşların iflas etmesine neden olmamıştır. Bu sebeple kriz Türkiye’de de işsizlik oranlarını artmasına sebep olmuşsa da ABD ve Avrupa’da olduğu gibi büyük bir yükseliş söz konusu değildir (Kesebir, 2018, s.536).

Türkiye’de 2007 yılında %9,9 olan işsizlik oranı 2008 yılında %12,7’ye, 2009 yılında ise %12,6’ya ulaşmıştır. 2009 yılından sonra istihdam anlamında toparlanma meydana gelmiş ve işsizlik oranı düşmeye başlamıştır (bkz. Tablo 3.3).

3.2 2018-2023 SÜRECİ EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ

2008 krizinden sonra uluslararası ticarete korumacı politikalar artmaya başlamıştır. Liberal dış ticarete karşı ilk hareketler, Amerika’nın faiz oranlarını azaltması; bazı gelişmiş ülkelerin tarife dışı önlemler uygulaması ve kur savaşlarının yaşanmasıdır. 2017 yılı itibari ile Çin ve Amerika arasında ticaret savaşları başlamıştır (Şanlı, 2020, s.601). 2018 yılında Çin ve ABD arasında yaşanan ticaret savaşları şiddetlenmiş ve dünya ekonomisi için bir tehdit haline gelmiştir. Ayrıca bu süreçte 2019 yılında Çin’de Covid-19 salgını patlak vermiş ve 2020 yılına geldiğimizde salgın tüm dünyayı etkisi altına alarak ekonomik istikrarı tehdit etmiştir (Sezer, 2023, s.45). Covid-19 salgınına karşı alınan önlemlerin ekonomide yol açtığı problemler onarılmadan, Rusya-Ukrayna arasında meydana gelen askeri savaş küresel ekonomiye ciddi zararlar vermiştir (Dzarasov, 2023:163).

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle 2018 ve 2023 yılları arasında meydana gelen ticaret savaşları, korona virüs salgını ve Rusya-Ukrayna savaşının dünya ekonomisine etkilerine kısaca değinilecektir. Daha sonra ise bu altı yıllık süreçte yaşanan problemlerin Türkiye ekonomisine etkileri detaylı olarak ele alınacaktır.

3.2.1 Dünya Ekonomisi

3.2.1.1 Ticaret Savaşları

2017 yılında ABD başkanı olan Donald Trump seçim kampanyaları sırasında bile Çin’in ticaret uygulamalarını eleştirerek, Çin’e karşı tarifeler uygulayacağını ve yerli sanayinin korunması gerektiğini ifade etmiştir. 2018 yılının başında ABD

tarafından Çin'e karşı tarifeler uygulanmaya başlanmıştır (Sezer, 2023, s.49). ABD, kıyılarına sevk edilen Çin mallarına uyguladığı ithalat vergisini %10'dan %25'e yükseltmiştir. Çin'in ABD'ye karşılık vermesi ile 2018 yılında ticaret çatışması başlamıştır (Rabobank, 2019). 2018 yılı sonunda ABD'nin Çin ile olan ticaret açığı 420 milyar dolara yükselmiştir (Hedge Fund Alfa, 2019). Dış ticaret açığı sürekli artan Amerika ithalatı azaltmak, yerli üretim ve istihdamı arttırmak için AB, Japonya, Meksika, Kanada ve Güney Amerika ülkelerine karşı da ticaret savaşı başlatmıştır (Şanlı, 2020, s.604). 2019 yılında ticaret savaşlarının yanı sıra teknoloji savaşları da yaşanmaya başlamıştır. Bu süreçte ABD tarafından Huawei şirketine ek yasal önlemler getirilmiştir. 2018 ve 2020 yıllarında ABD ve Çin arasında yaşanan çatışmalar küresel ekonomide belirsizliklerin artmasına neden olmuştur. 2020 yılında Çin ve ABD'nin ticaret savaşlarını bitirmek için anlaşma yapması ile ekonomide politika belirsizliği azalmaya başlamıştır (Şanlı ve Ateş, 2020, s.86).

İki ülke arasında yaşanan ticaret savaşlarının etkisi Çin ve ABD ekonomisi ile sınırlı kalmamıştır ve dünya ekonomisinde belirsizliklerin artmasına neden olmuştur. Ticaret savaşı ile birlikte tedarik zincirinde yeni sorunlar ortaya çıkmış, maliyetler yükselmiş, korumacılık artmış ve küresel ölçekte ekonomik büyüme olumsuz etkilenmiştir (Sezer, 2023, s.51-52) Ticaret savaşı nedeniyle artan belirsizlik tüm dünyada ticareti etkilemiş ve 2018'in 1. çeyreğinden sonra küresel ticaretin öncü bölgelerinde ihracat azalmasına neden olmuştur. 2018 yılının ortasına gelindiğinde ise birçok bölgede ithalat oranlarında da düşüş gözlenmiştir. 2017 yılında dünya genelinde mal ticareti yıllık büyüme oranı %4,6 iken 2018 yılında bu oran %3'e düşmüştür. 2019 yılında şiddetlenen ticaret savaşları nedeniyle yılın ilk 3. çeyreğinde mal ticareti büyüme oranı ortalama %0,8'e kadar düşmüştür (Şanlı ve Ateş, 2020, s.87-89).

2018-2020 yılları arasında ticaret savaşları küresel ticareti olumsuz etkilemiştir. 2018 ve 2019 yıllarında ticaret yavaşlamış, küresel ekonomik büyüme oranları azalmıştır. ABD ve Çin arasında 2020 yılında anlaşma sağlanması ile belirsizlikler azalmış ve küresel ekonominin toparlanacağı öngörülmeğe başlamıştır. Fakat 2020 yılında koronavirüs salgının tüm dünyayı etkisi altına alması ile ekonomide tehditler yeniden artmıştır (Şanlı ve Ateş, 2020, s.90).

3.2.1.2 Koronavirüs Salgını

2019 yılının aralık ayında, Çin'in Wuhan Bölgesinde ortaya çıkan korana virüsü kısa zamanda tüm dünyaya yayılmıştır. 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü, virüsün küresel bir salgın olduğunu duyurmuştur. Kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını yalnızca sağlığı tehdit etmekle kalmamış ülkelerin ekonomilerine de ciddi zararlar vermiştir. Ülkeler salgının yayılmasını engellemek ve olumsuz etkilerini azaltabilmek için kapanmalar, kısıtlamalar gibi birçok önlem getirmiştir. Alınan önlemler, ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına; işsizliğin artmasına; büyüme oranlarının düşmesine; kamu harcamalarının artmasına ve kamu gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca bu süreçte küresel ölçekte fiyat artışları ve ticaret hacminde azalmalar meydana gelmiştir (Eyler, 2023:41-42).

Pandemi ile birlikte uluslararası insan, sermaye ve emtia hareketliliği engellenmiş, ülkeler birbirlerine kapılarını kapatmıştır. Mobilitenin azalması ile uluslararası hizmet ve mal ticareti büyük oranda düşmüştür. Salgın ile birlikte arz ve talep azalmış, uluslararası lojistik faaliyetleri düşmüş ve dünya genelinde ithalat ve ihracat oranları azalmıştır (Kılıç, Tığtepe ve Ersungur, 2022, s.67). Salgın ekonominin hem talep hem de arz yönünü olumsuz etkileyerek dünya ticaretinin daralmasına neden olmuştur. Birçok hükümet zorunlu kapanmaları getirirken bazı işletmeler kendi tercihleri ile üretimlerini azaltmıştır. Üretimlerin düşmesi ile işsizlik oranları artmıştır (Gruszczynski, 2020, s.338).

Covid-19 krizi ile birlikte küresel sistemin sahip olduğu zayıflıklar gün yüzüne çıkmıştır. Salgın ile birlikte üretim, tüketim, ticaret ve yatırımlarda meydana gelen düşüşler dünya ekonomisinin birbirine ne kadar bağlı olduğunu gözler önüne sermiştir. Salgına karşı yalnızca hükümetler önlem almamış; aynı zamanda Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi birçok uluslararası kuruluş salgına yönelik yeni politikalar geliştirmiştir. Ancak alınan önlemler ve uygulanan politikalar yeterli olmamış ve küresel ekonomik faaliyetler azalırken işsizlik, yoksulluk, enflasyon gibi göstergelerde artışlar yaşanmıştır (Harunoğulları, 2023, s.254).

2019 yılında Çin'de ortaya çıkan korona virüsü küreselleşmenin etkisi ile kısa zamanda bütün dünyaya yayılmış ve sağlık krizinden küresel bir ekonomik krize dönüşmüştür. Salgının neden olduğu ekonomik durgunluk tam olarak son bulmamışken

2022 yılında Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan problemler ile dünya ekonomisi yeni bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır (Uzun, 2023:197).

3.2.1.3 Rusya-Ukrayna Krizi

Ülkeler arasındaki siyasi anlaşmazlıklar ve savaşlar, ekonomide belirsizliklerin artmasına yol açarak dünya ekonomisi üzerinde ciddi etkilere sebep olabilmektedir. Öyle ki savaş ihtimali ve söylemleri bile finansal piyasaların ve ülke ekonomilerinin alarm vermesine neden olmaktadır.

Henüz Covid-19 salgının etkilerinden tam olarak kurtulamayan küresel ekonomi, 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gerilim sonucunda yeniden sıkıntılı bir süreç ile karşı karşıya kalmıştır (Bakan, 2022, s.60).

Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan kriz enflasyonu, emtia fiyatlarını, hisse senedi fiyatlarını, altın ve döviz fiyatlarını etkileyerek dünya ekonomisine ve finansal piyasalara zarar vermiştir(Bakan, 2022, s.61). Hem Rusya'nın hem de Ukrayna'nın enerji, gıda ve emtia sektörlerinde dünyanın en önemli tedarikçilerinden olmaları sebebiyle iki ülke arasında yaşanan kriz dünya genelinde tüm varlık fiyatlarının yukarı yönlü hareket etmesine neden olmuştur (Uzun, 2023:198-199).

21 Şubat 2022 tarihinde Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan krizin resmîyet kazanması ile savaşın dünya ekonomisi üzerindeki etkileri görülmeye başlamıştır. Savaşın başlaması ile enerji piyasalarında arz kesintisi korkusunun yaşanması, 2014 yılından sonra ilk defa varil başına ham petrol fiyatının 100 doların üstüne çıkmasına neden olmuştur. 24 Şubat günü Hollanda ve İngiltere'de gaz fiyatları yaklaşık %40-50 oranında artmıştır. 25 Şubat günü fiyatlar düşmeye başlamış fakat piyasalarda yaşanan gerginlik devam etmiştir. Rusya dünyanın en büyük ikinci ham petrol üreticisidir. Avrupa'nın doğalgaz arzının yaklaşık %35'ini, Almanya'nın arzının ise %50'sini sağlamaktadır. Rusya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar doğrudan Rusya'nın gaz ve petrol akışını hedef almasa da yaptırımlar nedeniyle arz azalmış ve küresel anlamda enerji fiyatları artmıştır (Reuters, 2022).

Rusya enerji sektöründe olduğu gibi gıda, değerli maden ve sanayi metallerinde de dünya genelinde önemli bir oyuncudur. Rusya ve Ukrayna'nın toplam buğday

ihracatı dünya buğday ihracatının dörtte birini oluşturmaktadır. İki ülkenin birçok pazarda sahip olduğu konum nedeniyle, aralarında kriz yaşanması küresel düzeyde emtia fiyatlarını ani yükseltmiştir. Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan kriz finansal piyasaları da olumsuz etkilemiştir. Pandemi ile sarsılan küresel piyasalar, iki ülke arasında başlayan savaşın etkisiyle yeniden bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Savaşın getirdiği riskler, küresel düzeyde artan enflasyon, likidite sorunu, finansal piyasalarda tedirginliğe neden olmuştur. Savaş ile birlikte döviz, altın gibi varlık fiyatları artarken, borsa ve hisse senedi piyasalarında ise belirsizlikler artmıştır. Rusya-Ukrayna arasında yaşanan krizin etkilerinin yalnızca iki ülke ile sınırlı kalmadığını, tüm dünya ekonomisini ve finansal piyasaları olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz (Bakan, 2022, s.64-66).

3.2.2 Türkiye Ekonomisi

Finansal piyasalarda artan serbestleşme ve 2001 krizi sonrasında Türkiye'nin uyguladığı kalkınma programları sayesinde Türkiye, küresel piyasalarda ucuz kredi imkânı elde etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksek faiz oranlarına sahip olması ülkeye sıcak para girişini arttırmıştır.

2001 krizi sonrasında uygulanan politikalar ve o süreçte ABD ile olan dış ticaretin çok yüksek olmaması Türkiye'nin 2008 küresel krizini AB ve ABD kadar ciddi hasarlar almadan atlatmasını sağlamıştır. Küresel kriz sonrasında uygulanan genişleyici maliye ve para politikalarının etkisi ile 2011 yılında Türkiye küresel büyüme oranının üzerinde bir büyüme oranı elde ederek yabancı yatırımcıların dikkatini çekmiştir. Bu sayede Türkiye'ye dış kaynak girişi artmıştır. Fakat bu süreçte Türkiye'nin dolar cinsinden borcu ve cari açığı artmaya başlamıştır.

Türkiye'nin yüksek faiz ve düşük kura dayanan büyüme modeli uluslararası ve yerel ekonomik ve siyasal sorunlar nedeniyle işlevini kaybetmeye başlamıştır (Şanlı, 2021, s.139-140).

Yerel ve uluslararası düzeyde meydana gelen bazı değişiklikler nedeni ile 2018 yılında Türkiye'de kur oranlarında ani değişimler meydana gelmiştir. Türk lirası önemli derecede değer kaybetmeye başlamış ve uluslararası derecelendirme kuruluşları

tarafından Türkiye'nin notları düşürülmüştür. Ekonomik büyüme yavaşlamaya, enflasyon ve işsizlik oranları hızla yükselmeye başlamıştır.

2019 yılının sonunda ekonomi yavaş yavaş toparlanmaya başlamışken 2020 yılında Covid-19 salgının etkisi ile Türkiye'den yabancı sermaye çıkışları artmış, Türk lirası yeniden değer kaybetmeye başlamış ve ekonomi daha kırılgan bir hale gelmiştir (Orhangazi ve Yeldan, 2020, s.461).

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde 2018 yılında kurda meydana gelen dalgalanmanın nedenleri ve ekonomik göstergelere etkisi incelenecektir. Ayrıca Covid-19 krizinin ve Rusya-Ukrayna savaşının ekonomik etkilerine kısaca değinilecektir. TÜİK'den elde edilen veriler doğrultusunda 2018-2023 yılları arasında Türkiye'de yaşanan sorunların ekonomik göstergelerde meydana getirdiği değişimler incelenecektir.

3.2.2.1 Kurda Meydana Gelen Dalgalanma

2014-2019 yılları arasında FED tarafından faiz artırımının yapılması, ticaret savaşlarının yaşanması ve artan politik sorunlar, 2018 yılında Türkiye'nin ekonomisinin bozulmasına neden olmuştur (Şanlı, 2020, s.609).

Türkiye, 2013 yılından 2018 yılına kadar birçok sosyal ve siyasi problem ile karşı karşıya kalmıştır. 2013 yılında Türkiye'de meydana gelen gezi olayları, 2016 yılında yaşanan darbe girişimi ve aynı yıl içinde Amerikalı Rahip Bruson'un tutuklanması, Türkiye'yi politik anlamda zor duruma düşürmüştür. Rahip Bruson'un tutuklanması sonrası ABD ile yaşanan gerilimin üzerine 2017 yılında Rusya ile S-400 anlaşması yapılması eklenince 2018 yılında Türkiye'ye karşı Avrupa ve Amerika tarafından yaptırım söylemlerine başlanmıştır. Bu söylemler sonucunda kurda dalgalanmalar meydana gelmiş, enflasyon artmış ve sermaye çıkışları yükselmiştir. Ekonomide ortaya çıkan bu olumsuz görüntü sonrasında Türkiye'nin kredi risk primleri yükselmiştir (Alpdoğan, 2023, s.50-51).

Ayrıca Ortadoğu'da meydana gelen savaşlar ve yaşanan Covid-19 salgını Türkiye'nin ekonomik göstergelerini olumsuz etkileyen siyasal ve sosyal nedenlerdendir (Şanlı, 2021, s.139).

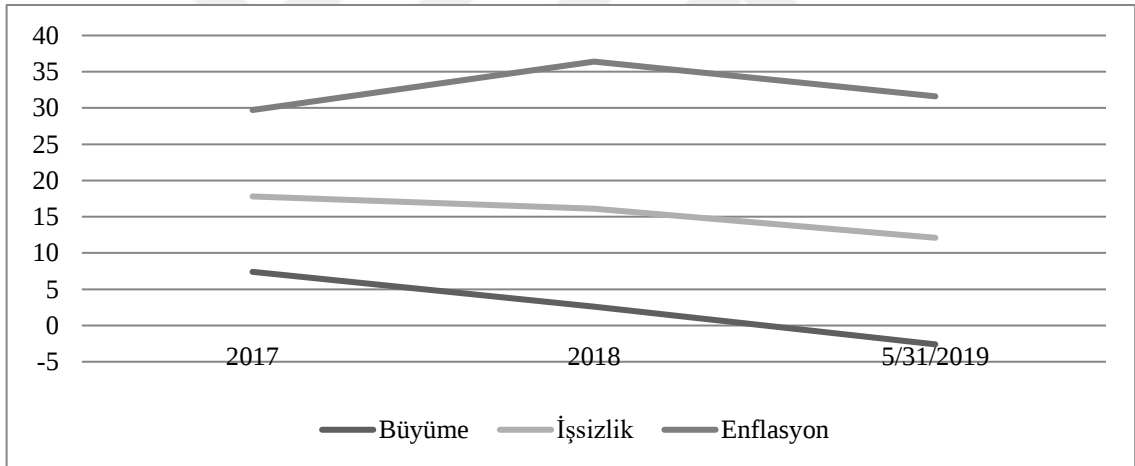
2018 yılının ağustos ayında kurda meydana gelen dalgalanma ile başlayan ve diğer ekonomik göstergeleri de etkileyen, özellikle 2018 ve 2019 yıllarını kapsayan bu süreci, bazı ekonomistler kur şoku diye adlandırırken bazıları kur krizi olarak değerlendirmektedir.

Mafi Eğilmez 2019 yılında kaleme aldığı köşe yazısında 2017-2019 yılları arasında bazı ekonomik göstergelerin değişimini incelemiştir.

Tablo 3. 4: Büyüme, İşsizlik, Enflasyon (2017, 2018 ve 31.05.2019)

Ekonomik Gösterge	Birim	2017	2018	31.05.2019
Büyüme	%	7,4	2,6	-2,6
İşsizlik	%	10,4	13,5	14,7
Enflasyon	%	11,92	20,30	19,50

Kaynak: (Eğilmez, 2019)

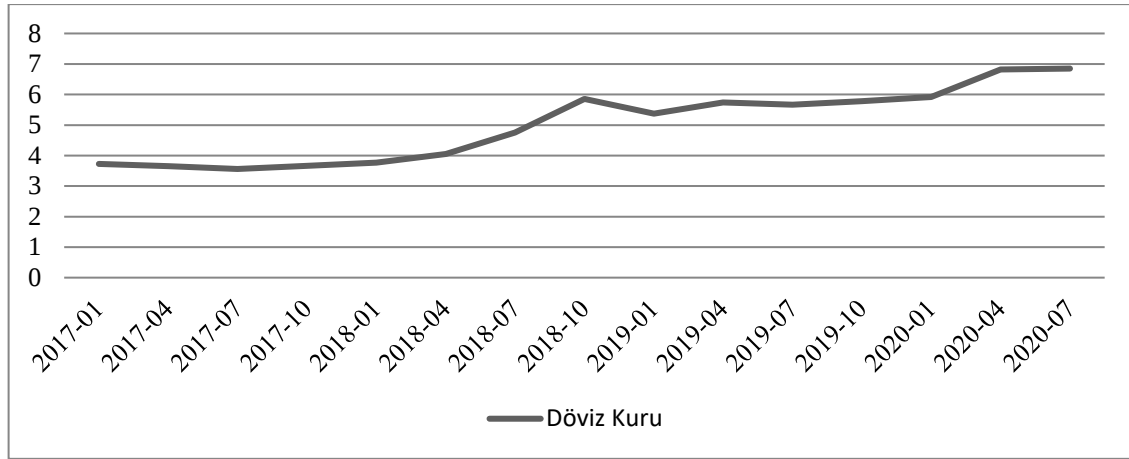
Şekil 3. 1: Büyüme, İşsizlik, Enflasyon (2017, 2018 ve 31.05.2019) (Eğilmez, 2019)

Grafikten de anlaşılacağı üzere 2017’de 7,4 olan büyüme hızı önce %2,6’ya düşmüş, daha sonra ise Türkiye ekonomisi %2,6 oranında küçülmüştür. 2017 yılında %10,4 olan işsizlik oranı Mayıs 2019’da %14,7’ye yükselmiştir. Ayrıca enflasyon oranında da ciddi bir artış söz konusudur. 2017 yılında %11,92 olan enflasyon oranı 2018 yılında %20,30’a kadar yükselmiştir. 2019 yılının mayıs ayında kısmen düşen enflasyon oranı %19,50 olarak belirlenmiştir.

Eğilmez yukarıda incelediğimiz değişkenlerin ekonomik krizin göstergesi olduğunu ifade etmiştir. Yaşanan bu krizin, yüksek enflasyon ve işsizlik ile ekonomik

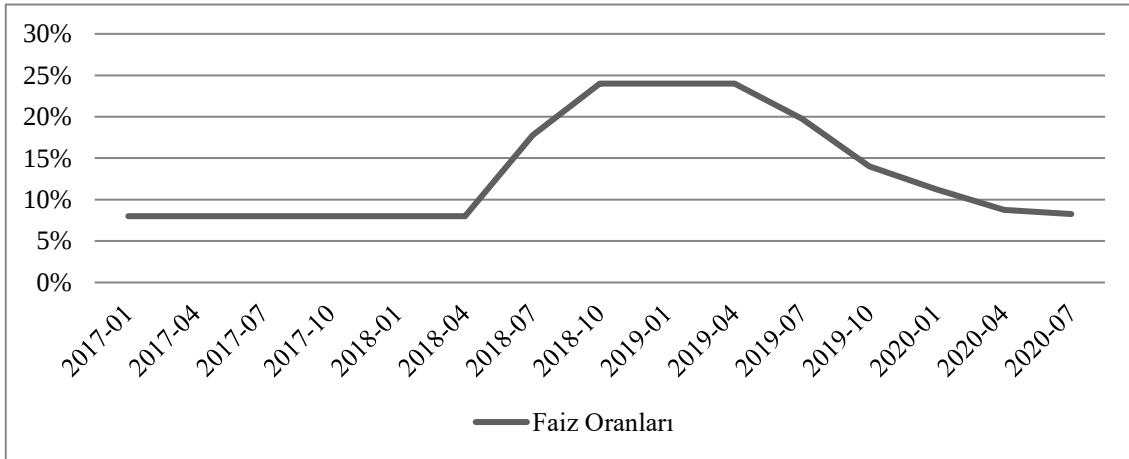
küçülmenin aynı anda yaşandığı ve ekonomik krizlerin en zoru olan “slumpflasyon” olduğunu belirtmiştir (Eğilmez 2019).

Fatih Özatay ise 2018’de başlayan bozulmanın göstergeleri olarak 2017-2020 yılları arasında kur, faiz ve döviz rezervlerindeki değişimleri incelemiştir.

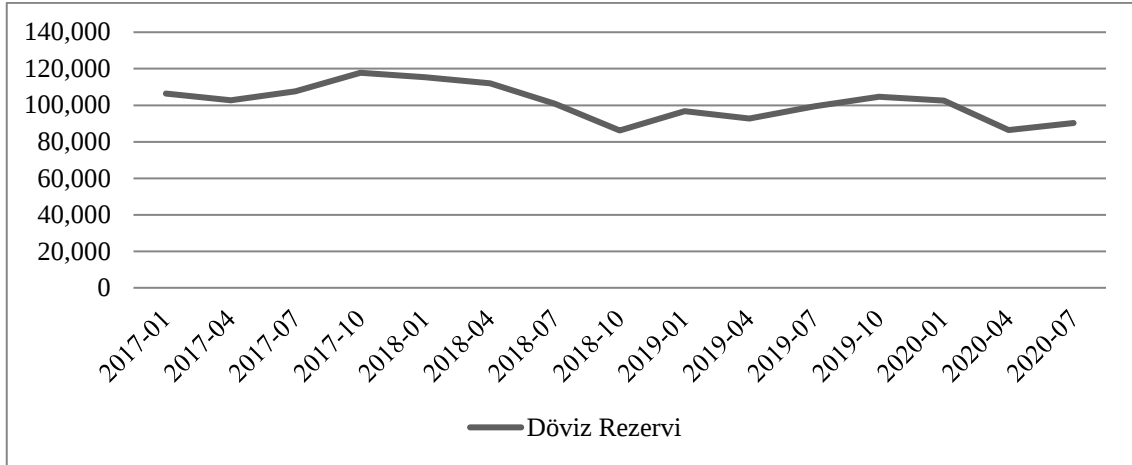
Şekil 3. 2: Ocak 2017-Temmuz 2020 ABD Doları TL Karşılığı (TCMB)

Nisan 2018’den itibaren dolar kurunda ciddi bir yükselme yaşanmıştır. 2018 Mart ayında 3,88 olan kur ağustos ayında 5,73’e çıkmıştır.

Şekil 3. 3: Ocak 2017-Temmuz 2020 Gösterge Faiz Oranları (Investing)

2018’in Nisan ayından sonra faiz oranlarında da yükselme meydana gelmiştir. Nisan ayında %8 olarak açıklanan faiz oranı Eylül ayında %24 olarak açıklanmıştır.

Şekil 3. 4: Ocak 2017-Temmuz 2020 Merkez Bankası Toplam Döviz Rezervi (TCMB)

2018 yılında TCMB toplam döviz rezervi miktarında da azalma meydana gelmiştir. Nisan 2018’de 111.966 milyar dolar olan rezerv miktarı Eylül ayında 84.714 milyar dolara inmiştir.

2018 yılında kur, faiz ve döviz rezervinde meydana gelen değişimleri 2008 küresel krizinde meydana gelen değişimlerle karşılaştıran Özatay, 2018’de kurdaki ve faiz oranlarındaki artışın ve döviz rezervindeki azalışın küresel krizdekenden daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’nin 2018 yılında kredi riskindeki değişimi inceleyen Özatay, Mart 2018’de 165 olan risk değerinin ağustos ayında 582’e çıktığını belirtmiştir (Özatay, 2020, s.254-257).

2018 yılında kurda yaşanan sıçrama ve sonrasında değişen faiz oranları piyasa aktörlerinin üretim, tüketim ve yatırım kararlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Döviz kurunun artması ile ithal malların maliyeti artarak enflasyonun yükselmesi sonucunu doğurmuştur. Enflasyonda meydana gelen yükselme ile satın alma gücü azalmış ve talepte daralma yaşanmıştır. Artan maliyetler ve azalan talep, üretimin azalmasına ve işsizliğin artmasına neden olarak reel kesimi ciddi derecede etkilemiştir. Ayrıca Türk lirasının değer kaybetmesi ile birlikte döviz cinsi borcu olan firmaların borç yükü artmıştır. Bu süreçte kredi kullanımını sınırlandırmak amacıyla faiz oranları arttırılmış ve kredi talebi azaltılmıştır. Fakat bu durum kredi çöküşüne neden olmuştur. 2018 yılında ekonomik konjonktürde meydana gelen değişim hem bankacılık hem de reel sektörü olumsuz etkileyerek ekonominin daralmasına neden olmuştur (Çalış, Özdemir, Kuş ve Spanca, 2020, s.23).

2018 yılında başlayan kur artışları nedeniyle reel sektör ciddi sarsılmalar yaşamış ve döviz borçlusu birçok firma borçlarını ödemekte sıkıntı çekmiş, yaşadıkları finansal sorunlar sonucunda iflasa kadar sürüklenmiştir (Akkoç, 2023, s.91).

Ekonomide yaşanan bozulma bankaların kârlılık sorunu yaşamasına neden olmuştur. 2018 yılında 9,3 milyar TL kâr elde eden kamu bankaları 2019 yılında oldukça yüksek bir düşüş yaşamış ve 2,4 milyar TL kâr elde etmişlerdir. Bu süreçte Türkiye’de bulunan banka şubelerinin sayısında da azalma gözlenmiştir. 2018 yılında faaliyet gösteren şube sayısı 10.454 iken 2019 yılında bu sayı 10.289’a düşmüştür. Şube sayısında yaşanan bu düşüş çalışan sayısında azalmayı da beraberinde getirmiş ve 2018’de 192.313 olan çalışan sayısı 2019 Eylül ayında 189.507’ye düşmüştür (Sezal, 2020, s.28-29).

3.2.2.2 Covid-19 Salgını

Çin’de ortaya çıkan ve 2020 yılında tüm dünyaya yayılan Covid-19 salgını, bir sağlık krizi olmasına rağmen ülkelerin ekonomilerini de olumsuz etkilemiştir. Tüm dünyada işsizlik, enflasyon, büyüme, gelir kayıpları gibi ekonomik göstergeler üzerinde ciddi etkiler bırakmıştır. 2020 yılında Türkiye kurda yaşanan dalgalanmanın etkileri ile mücadele ederken bir de pandemi ile uğraşmak zorunda kalmıştır (Öksüz ve Aydın, 2022, s.108-109).

Türkiye Covid-19 salgınına, yüksek işsizlik ve yüksek enflasyon oranları ile mücadele ederken yakalanmıştır. Salgının yayılmasını engellemek için birtakım önlemler alınmıştır. Alınan karantina kararları ve hastalanan çalışanlar nedeni ile toplam arzda düşüş yaşanmıştır. Ayrıca kapanmalar ile tüketim alışkanlıkları değişmiş ve toplam talep de daralmıştır. Arz ve talepte yaşanan düşüşler makroekonomik göstergeleri etkilemiştir (Ordu, 2022, s.416).

Covid-19 salgının emtia fiyatlarında artışa neden olması, arz ve talebin azalması, mal tedarikinde karşılaşılan zorluklar ve döviz kurundaki dalgalanmalar nedeniyle Türkiye’de enflasyon oranı 2021 yılında %36,08’e yükselmiştir. 2021 yılında OECD ülkeleri arasında en fazla büyüyen ekonomiye sahip ülke Türkiye olmasına rağmen enflasyon ve işsizlik oranlarının yüksek olması, kurdaki dalgalanmalar ve salgının

getirdiği belirsizlik nedeniyle CDS (kredi risk primi) yükselmiştir. 2017 yılında 166,6 bp (baz puan) olan CDS 2021 yılında 559,5 bp'ye yükselmiştir.

Salgına karşı alınan tedbirler Türkiye'nin dış ticaretini de olumsuz etkilemiştir. 2020 yılının şubat ayında %83 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, aynı yılın nisan ayında %66'ya düşmüştür. 2019 yılında 15 milyar dolar olan ihracat, Nisan 2020'de 9 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. 2019 yılında 20.1 milyar dolar olan ithalat ise Nisan 2020'de 13.6 milyar dolara düşmüştür (Ordu, 2022, s.418-419).

2008 krizinden sonra alınan tedbirler ile 2015 yılında %0,15'e düşen KKBG/GSYH oranı 2018 yılında yeniden yükselmeye başlamıştır ve %2,36'ya çıkmıştır. 2020 yılında ise salgın nedeniyle Türkiye'nin borçlanma ihtiyacı önemli derecede artış göstermiş ve KKBG/GSYH oranı %6,06'ya yükselmiştir. Borçlanma gereği oranı 2001 krizinden bu yana ilk defa bu kadar yükselmiştir (Yurdadoğ vd., 2021, s.92). (bkz. Tablo 3.1).

3.2.2.3 Rusya-Ukrayna Krizi

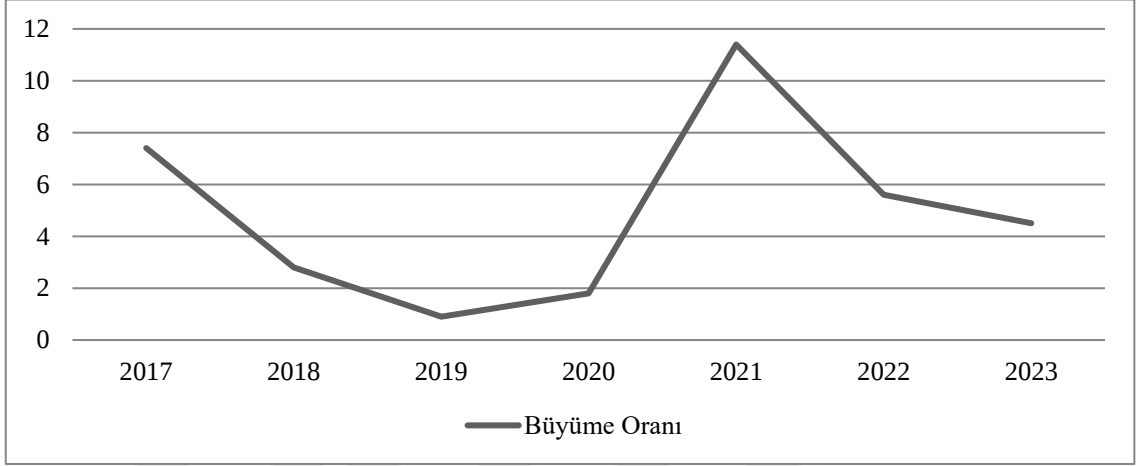
2022 yılında Rusya-Ukrayna savaşı başladığında, Türkiye hem salgın nedeniyle artan enflasyonla hem de kurda meydana gelen artış ile mücadele etmekteydi. Bu nedenle iki ülke arasında yaşanan krizin Türkiye'ye etkisi diğer ülkelere kıyasla daha fazla olmuştur. Türkiye de diğer ülkeler gibi hem enerji hem de gıda konusunda Rusya ve Ukrayna'ya bağımlı bir ülkedir ve savaş ile birlikte birçok temel gıda ürününde ciddi fiyat artışları yaşanmıştır. Türkiye'de 2022 yılı Nisan ayında enflasyon (TÜFE) %69,97'e çıkmıştır. Gıda ve alkolsüz içeceklerde bu oran %89'10'dur. Nisan ayında enflasyon oranları dünyanın diğer yerlerinde de artış göstermiştir fakat bu oranlar Türkiye ile aynı seviyede olmamıştır. Euro bölgesinde 2022 yılı nisan ayı yıllık enflasyon %7,5, Amerika'da ise %8,3'e çıkmıştır. Türkiye'de yüksek kurun etkisi ile enflasyon oranlarında da artışlar son derece yüksek olmuştur (Solmaz, 2022, s.396-397).

3.3.1 2018-2023 Yılları Arasında Makroekonomik Göstergeler

Çalışmanın bu bölümünde 2018 ve 2023 yılları arasında yaşanan olaylar, Türkiye ekonomisinde meydana getirdiği değişimler, büyüme oranları, enflasyon,

işsizlik ve kur oranları gibi temel ekonomik göstergelerdeki değişimler ışığında incelenmiştir.

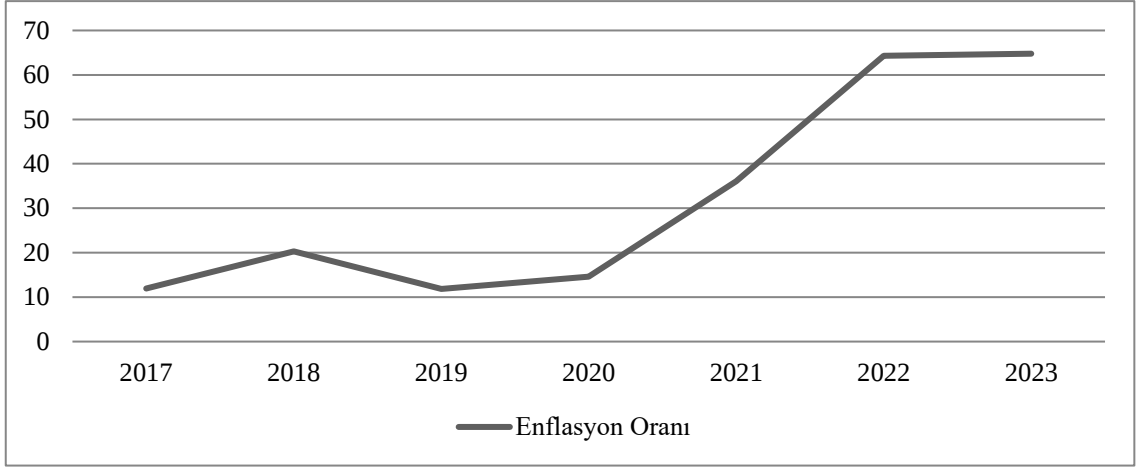
3.3.1.1 Büyüme Oranları

Şekil 3. 5: 2017-2023 Yılları Arasında Ekonomik Büyüme (GSYH %) (TÜİK)

2017 yılında bir önceki yıla göre %7,4 artan GSYH, 2018 yılında kurda meydana gelen değişim ile büyüme hızını kaybetmiş ve %2,8 oranında bir büyüme elde etmiştir. 2019 yılının ilk iki çeyreğinde Türkiye ekonomisi sırasıyla %2,6 ve %1,5 oranında daralmıştır. 2019'un son çeyreğinde ekonomi %0,9 büyüme elde etmiştir. 2020 yılında ise büyüme oranı kısmen de olsa artmış ve son çeyrekte %1,8 olarak kaydedilmiştir. 2021 yılında ise büyüme oranında %11,4 gibi ciddi artış gözlenmiştir. 2022 ve 2023 yıllarında ise ekonomik büyüme azalarak sırası ile %5,6 ve %4,5 seviyelerine düşmüştür.

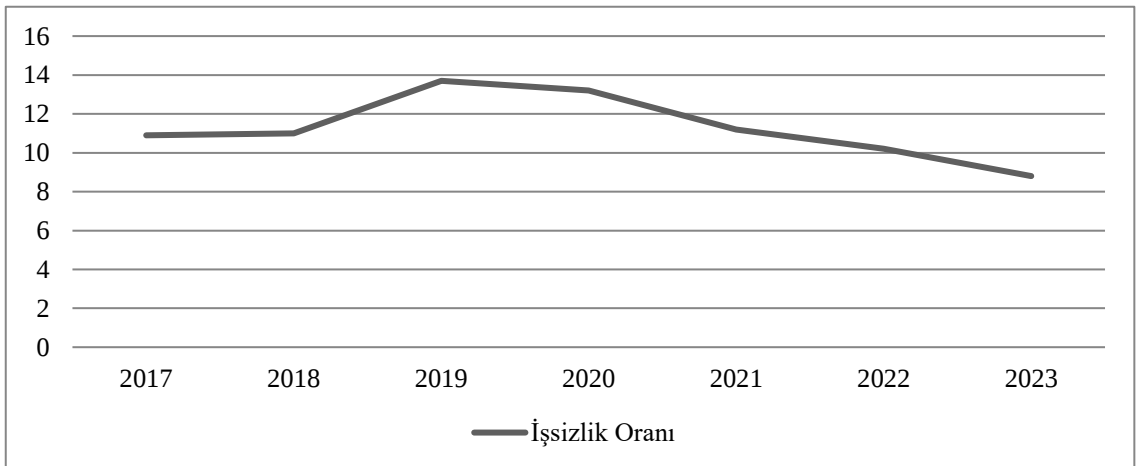
3.3.1.2 Enflasyon Oranları

Şekil 3. 6: 2017-2023 Yılları Arasında Enflasyon Oranları (TÜFE %) (TÜİK)

2017 yılında %11,92 olan enflasyon oranı, artan kurdan olumsuz etkilenecek 2018 yılında %20,30'a yükselmiştir. 2019 yılında azalan enflasyon oranı, 2017 yılındaki değere tekrar düşmüş ve %11,84 olarak kaydedilmiştir. 2020 yılında ise tekrar yükselişe geçerek %14,60'ı bulmuştur. 2020 yılından sonra enflasyon oranları önemli derecede artmış ve 2021 yılında %36,8'e ve 2022 yılında 64,27'ye kadar yükselmiştir. 2023 yılında önceki yıla göre sınırlı bir artış meydana gelmiş ve 2023 yılı enflasyon oranı %64,77 olarak belirlenmiştir.

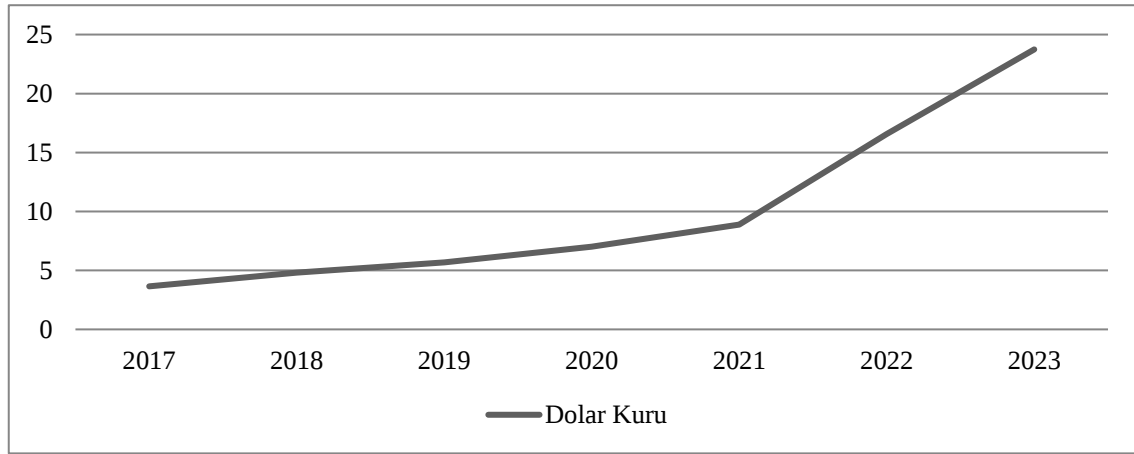
3.3.1.3 İşsizlik Oranları

Şekil 3. 7: 2017-2023 Yılları Arasında İşsizlik Oranları (TÜİK)

2017 yılında %10,9 olan işsizlik oranı kurda yaşanan dalgalanma sonucunda 2018 ve 2019 yıllarında sırasıyla %11 ve %13,7'ye yükselmiştir. 2020 yılında kısmen azalışa geçen işsizlik oranı %13,2'ye düşmüştür. 2021, 2022 ve 2023 yıllarında ise işsizlik oranındaki azalma devam etmiş ve sırasıyla %11,2, %10,2 ve %8,8'e düşmüştür.

3.3.1.4 Döviz Kuru

Şekil 3. 8: 2017-2023 Yılları Arasında Dolar Kuru (ABD Doları-Alış Kuru) (TCMB)

2017 yılında 3.65 olan dolar kuru, 2018 yılında 4.81'e çıkmıştır. 2018 yılından itibaren kurda sürekli artış yaşanmış ve 2019 yılında 5,67, 2020 yılında 7.01, 2021 yılında 8,89'a yükselen kurda 2022 yılında %50 civarında artış yaşanmış ve 1 ABD Doları 16,56 Türk Lirasına yükselmiştir. 2023 yılında ise ortalama kur 23.74'e yükselmiştir.

Özetle, 2018 yılı itibari ile Türkiye'nin makroekonomik göstergelerinde bozulmalar meydana gelmeye başlamıştır. 2018 yılında yaşanan kur şoku ile birlikte enflasyon artmaya; büyüme ve istihdam oranları azalmaya başlamıştır. 2019 yılından sonra işsizlik ve büyüme oranlarında görece iyileşmeler meydana gelse de hem Covid-19 hem de Rusya-Ukrayna krizinin etkisi ile enflasyon oranları sürekli artış göstermiştir. Ayrıca 2018 yılından itibaren Türk lirası dolar karşısında sürekli değer kaybetmiştir. Bu süreçte yaşanan değişimler kriz modelleri ışığında incelendiğinde söz konusu dönem Birinci Nesil Kriz Modelleri ile benzerlik göstermektedir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde 2018-2023 yılları arasında Türkiye'nin makroekonomik göstergelerinde meydana gelen değişimlerin inşaat sektörüne etkisi incelenecektir.

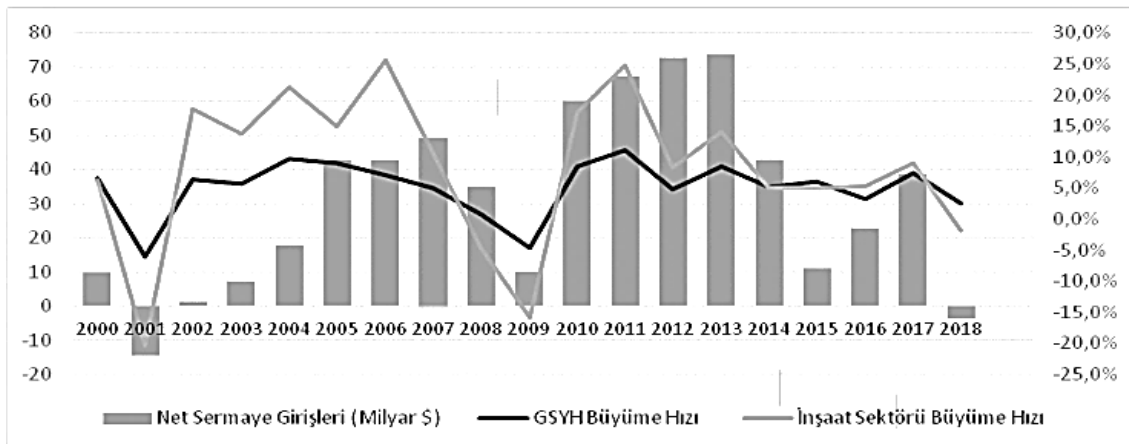
BÖLÜM IV

4. İNŞAAT SEKTÖRÜ

4.1 İNŞAAT SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ

İnşaat sektörü, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesinde önemli bir yere sahiptir. İnşaat sektörü sahip olduğu çimento, boya, demir çelik gibi alt sektörler sayesinde birçok farklı meslek koluna aracılık etmektedir. Ekonomiye girdi sağlayan alt sektörleri ve yarattığı mal ve hizmet talebi ile sektör, ekonominin lokomotifleri olarak adlandırılmaktadır (Yamak, Koçak ve Samut, 2018, s.99).

2000’li yılların başından itibaren “inşaata dayalı büyüme” Türkiye’de bir büyüme modeli haline gelmiştir. İnşaat yatırımlarına destekler artırılmış ve 2000’li yıllar itibariyle sektörün toplam üretimdeki payı yükselmiştir. 2001 yılında GSYH’den aldığı pay %4,5 olan inşaat sektörünün 2017 yılında payı %8,5’e yükselmiştir (Bayram ve Teletar, 2021, s.1284).

Şekil 4. 1: Yabancı Sermaye Girişleri, GSYH İnşaat Sektörü (2000-2018) (Yeşilbağ, 2020, s.110)

Grafikte de görüldüğü üzere 2006-2017 yılları arasında inşaat sektörünün büyüme hızı GSYH'nin büyüme hızının üzerine çıkmıştır. 2001, 2008 ve 2018 yıllarında ise inşaat sektörünün büyüme hızında çok sert düşüşler meydana gelmiştir.

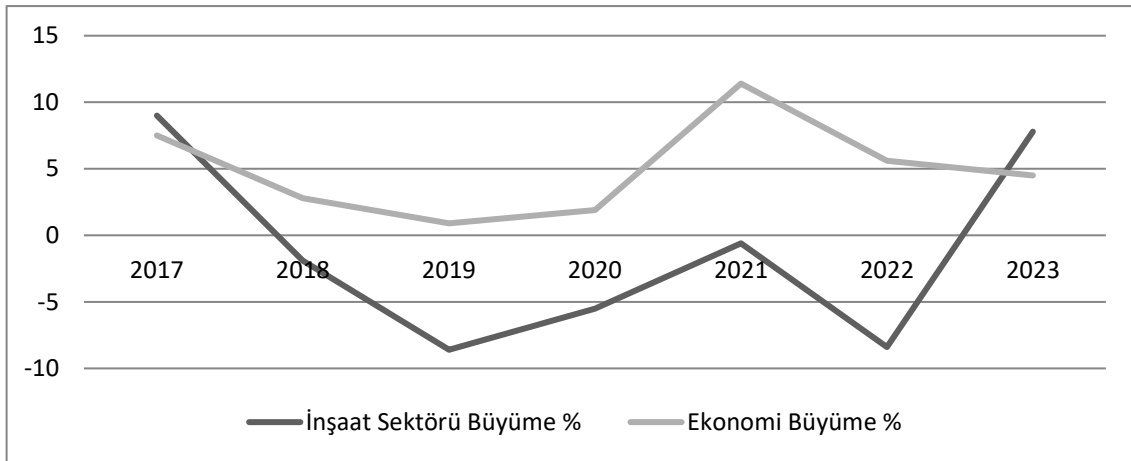
Kriz dönemlerindeki net sermaye girişlerinde yaşanan azalışlar göz önüne alındığında inşaat sektörü için dış sermaye girişlerinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir (Yeşilbağ, 2020, s.110).

Fatih Özatay, 2008 küresel krizine kıyasla 2018’de yaşanan bozulmanın büyümeyi daha az etkilediğini, fakat 2018 yılından sonra, küresel krize oranla daha fazla istihdam kaybı yaşandığını belirtmiştir. Bu durumun nedeni olarak, 2018 yılından önce inşaat sektöründe yaşanan hareketliliğin istihdama büyük bir katkı sağladığı ve 2018 sonrasında inşaat sektöründe yaşanan çöküntünün istihdamın düşmesine neden olduğu şeklinde açıklamıştır (TEPAV, 2020).

İnşaat sektörünün ekonomideki yeri ve krizlere karşı hassas bir yapıya sahip olması nedeniyle bu çalışmada 2018 yılında başlayan ekonomik bozulmanın inşaat sektörü üzerindeki etkileri incelenmiştir.

4.2 2018-2023 YILLARI ARASINDA İNŞAAT SEKTÖRÜ

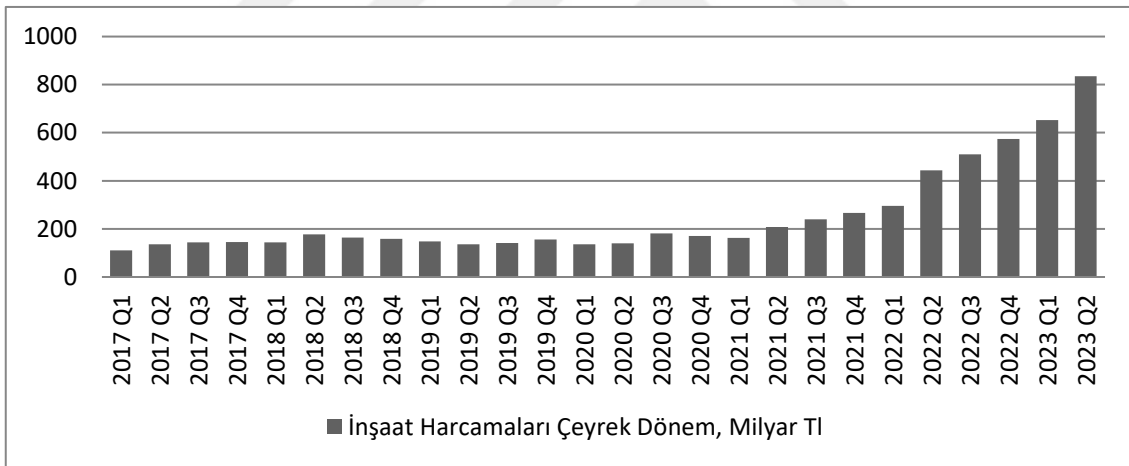
Aşağıda İMSAD, TÜİK ve TMB’den elde edilen veriler doğrultusunda 2018-2023 yılları arasında Türkiye ekonomisinde meydana gelen olayların inşaat sektöründe neden olduğu değişimler açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 4. 2: Ekonomik Büyüme ve İnşaat Sektörü İlişkisi (İMSAD ve TMB)

2017 yılında inşaat sektörüne sağlanan destekler ile kamu ve özel inşaatlarında önemli bir artış sağlanmış ve sektörde %9 büyüme gerçekleşmiştir (İnşaat Malzemecileri Sanayiciler Derneği [İMSAD], 2018:41). 2018 yılının ikinci yarısında

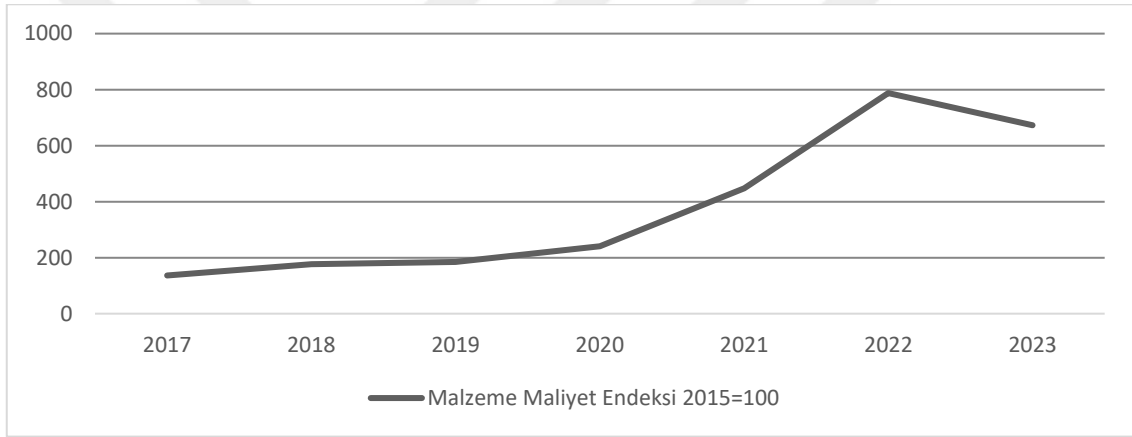
ekonomide yaşanan dalgalanmalar, inşaat sektörünün 9 yıl sonra ilk defa küçülmesine neden olmuştur. 2018 yılında inşaat sektörü %1,9 oranında küçülmüştür (İMSAD, 2019:41). 2018 yılında yaşanan sıkıntılar inşaat sektöründe bozulmalara yol açmıştır. 2019 yılında ekonomi kısmen toparlanmış fakat inşaat sektörü sahip olduğu yapısal problemler nedeniyle küçülmeye devam etmiştir. 2019 yılında inşaat sektöründe %8,6 küçülme yaşanmıştır (İMSAD, 2020:40). 2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını inşaat sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Sektöre bu süreçte verilen desteklere rağmen inşaat sektörü 2020 yılında %5,5 küçülmüştür (İMSAD, 2021:40). Sektör 2021 ve 2022 yılında da sırasıyla %0,6 ve %8,4 küçülmüştür. Böylece sektör 2018 yılında 2022 yılına kadar üst üste beş yıl daralmıştır. 2022 yılında yüksek enflasyon ve neden olduğu maliyet artışları inşaat sektörünü olumsuz etkilemiştir (İMSAD, 2023:41). 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan deprem felaketi nedeniyle inşaat faaliyetlerinde artış yaşanmıştır. Artan bu faaliyetler sebebiyle 2023 yılında inşaat sektörü %7,8 büyümüştür (Türkiye Müteahhitler Birliği [TMB], 2024:15).

Şekil 4. 3: İnşaat Harcamaları Çeyrek Dönem; Milyar TL (İMSAD)

2017 yılında kamunun, inşaat sektörünü desteklemek amacıyla yaptığı yatırım harcamaları inşaat harcamalarının %25,8 büyümesini sağlamış ve 2016 yılında 424,4 milyar lira olan harcamalar 533,8 milyar liraya yükselmiştir (İMSAD, 2017:44). 2018 yılında inşaat sektöründe yapılan harcamalar önceki yıla göre %20,7 büyümüştür fakat harcamalardaki bu artışın nedeni enflasyondaki ve maliyetlerdeki artıştan kaynaklanmıştır. İnşaat sektörüne yapılan harcamalar enflasyondan arındırıldığında reel olarak büyüme gerçekleşmediği görülmektedir (İMSAD, 2018:41). 2019 yılında inşaat sektöründe yapılan harcamaların cari fiyatı %9,8 daralırken, enflasyondan arındırılmış

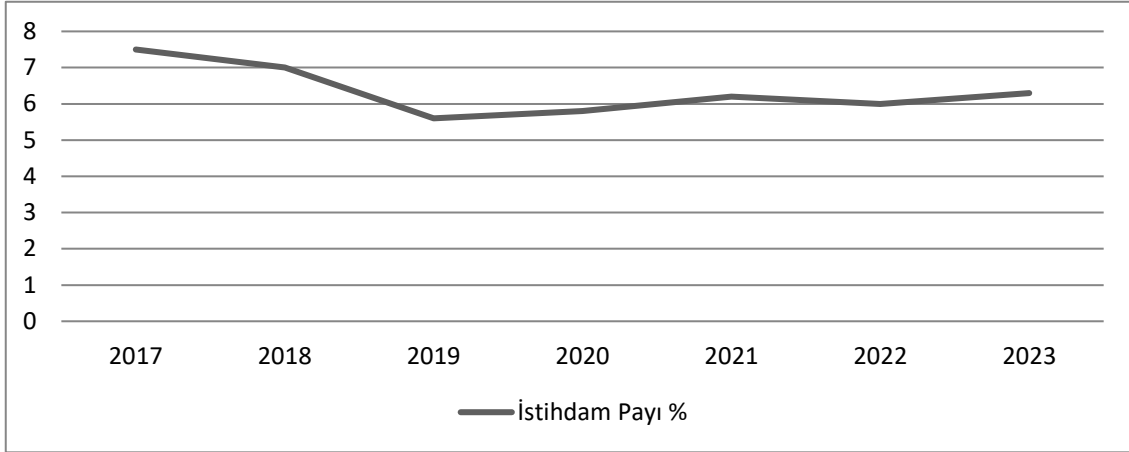
reel harcamalar ise %21,7 daralmıştır (İMSAD, 2019:41). 2020 yılında inşaat sektöründe yapılan cari harcamalar %8,1 artmış fakat reel harcamalar %13,6 daralmıştır (İMSAD, 2020:41). 2021 yılında inşaat harcamaları hem nominal hemde reel olarak artış göstermiştir. Cari harcamalar %39,5 artarak 877 milyar lira olarak kaydedilmiştir. Enflasyondan arındırılmış reel harcamalar ise %2,5 artmıştır (İMSAD, 2022:41). 2022 yılında inşaat harcamaları %107,9 artış göstermiş ve 1,82 trilyon lira olarak kaydedilmiştir. Ayrıca 2022 yılında harcamalarda reel olarak %26,5 büyüme gerçekleşmiştir (İMSAD, 2022:41). 2023 yılı ikinci çeyrekte 834,4 milyar TL inşaat harcaması gerçekleşmiştir. Enflasyon ve maliyet artışları harcamaların nominal olarak %87,4 artmasına neden olmuştur. Deprem bölgesinde yapılan faaliyetler harcamaların reel olarak da artış göstermesine neden olmuştur (İMSAD, 2023:3).

Şekil 4. 4: İnşaat Maliyet Endeksi 2015=100 (İMSAD ve TÜİK)

2017 yılında emtia fiyatlarında ciddi artışlar meydana gelmiş ve bu artışlar inşaat sektöründe de kendini göstermiştir. İnşaat malzemesi fiyatları önceki yıla göre %21,6 artış göstermiştir (İMSAD, 2017:45). 2018 yılında emtia ve döviz kurlarında meydana gelen artışlar inşaat sektörünü de etkilemiş ve sektörde 2010 yılından itibaren en yüksek maliyet artışı yaşanmıştır. İnşaat malzemesi maliyetleri 2018 yılında %29,2 artış göstermiştir (İMSAD, 2018:41). 2019 yılında kur ve mal fiyatlarındaki artışın kısmen de olsa istikrara kavuşması inşaat sektörü maliyetlerinin artışını sınırlandırmış ve 2019 yılında maliyetlerde yalnızca %5 artış gerçekleşmiştir (İMSAD, 2019:41). 2020 yılında özellikle kurda meydana gelen artış inşaat maliyetlerini ciddi şekilde etkilemiş ve maliyetlerin %30,34 artmasına neden olmuştur (İMSAD, 2020:41). 2021 ve 2022 yıllarında döviz kuru ve üretici fiyatlarında meydana gelen artışlar inşaat malzeme

maliyetlerinin artmasına sebep olmuştur. 2021 yılında inşaat malzeme maliyetlerinde %85,8; 2022 yılında ise %75,9 artış yaşanmıştır (İMSAD, 2022:41). 2023 yılının aralık ayında inşaat maliyet endeksi bir önceki yılın aralık ayına göre %67,31 artmıştır (TÜİK, 2023).

Şekil 4. 5: İnşaat Sektöründe İstihdam (İMSAD ve TÜİK)

2008 yılından 2017 yılına kadar inşaat sektöründe istihdam sürekli artış göstermiştir. 2017 yılında sektörde istihdam edilen kişi sayısı 108 bin daha artarak ilk defa 2 milyonu aşmıştır. 2017 yılında inşaat sektörünün toplam istihdam içindeki payı %7,4'e çıkmıştır (İMSAD, 2017:45). 2018 yılında uzun zaman sonra inşaat sektöründe istihdam azalmaya başlamıştır. 2018 yılında sektörde istihdam edilen kişi sayısı 112 bin azalmıştır. Toplam istihdam içindeki payın %6,9'a inmesi, sektördeki küçülmeyi yansıtmaktadır (İMSAD, 2018:41). 2019 yılında inşaat sektöründe istihdam şiddetli bir şekilde azalmış ve 1,59 milyona gerilemiştir. 2019 yılında sektörün istihdam payı %5,6'a inmiştir (İMSAD, 2019:41). 2020 yılında inşaat sektöründe istihdam azalmaya devam etmiştir ve sektörde istihdam edilen kişi sayısı 1,54 milyona gerilemiştir. 2020 yılında yaşanan salgın nedeniyle birçok sektörde istihdam kaybı ortaya çıkmıştır. Diğer sektörlerde yaşanan istihdam kaybı inşaat sektörüne kıyasla daha yüksek olmuştur. Bu nedenle inşaat sektörünün toplam istihdam içindeki payı %5,7'e yükselmiştir (İMSAD, 2020:41). İnşaat sektöründe 2021 yılında, 2018-2020 yılları arasında azalan istihdam yeniden artmaya başlamıştır, ayrıca toplam istihdam içindeki payı %6,2'ye yükselmiştir (İMSAD, 2021:41). 2022 yılında sektörde istihdam artışı devam etmiş fakat toplam istihdam içindeki payı %6'ya gerilemiştir (İMSAD, 2022:41). 2023 yılında ise inşaat

sektörünün toplam istihdam içindeki payı yükselmeye başlamış ve %6,3'e çıkmıştır (TMB, 2024:21).

BÖLÜM V

5. 2018-2023 YILLARI ARASINDA İNŞAAT İŞLETMELERİNDE FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ ARAŞTIRMASI

5.1 ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Araştırmanın amacı İç Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren inşaat işletmelerinin 2018-2023 yılları arasında Türkiye ekonomisinde meydana gelen değişikliklerden ve beraberinde getirdiği risklerden ne şekilde etkilendiklerini ve bu süreçte kullandıkları finansal risk yönetimi tekniklerini belirlemektir. Ayrıca çalışma ile işletmelerin riske bakış açıları hakkında bilgi edinmekte amaçlanmıştır.

5.2 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada temel olarak anket yöntemi uygulanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde işletmelerin, faaliyet yılları, personel sayıları gibi demografik özellikleri hakkında bilgi edinmeye yönelik sorular sorulmuştur. İkinci bölümde ise işletmelere, riske bakış açıları, söz konusu süreçten ne şekilde etkilendikleri ve uyguladıkları finansal risk yönetimi yöntemleri hakkında sorular yöneltilmiştir. Ankete toplam 57 işletme katılmıştır ve işletmelerden elde edilen veriler Microsoft Excel ile oran ve yüzde olarak analiz edilmiştir.

5.3 ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.3.1 İşletmelerin Demografik Özellikleri Hakkında Bulgular

Ankete katılan kişiye öncelikle işletmedeki görevinin ne olduğu sorulmuştur. Cevaplar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5. 1: Katılımcıların İşletmedeki Görevleri

Katılımcının Unvanı	Sayı	Yüzde (%)
Genel Müdür	31	54,4
Finans Yöneticisi	5	8,8
Muhasebe Müdürü	8	14
Diğer	13	22,8
Toplam	57	100

Ankete cevap verenlerin %54,4 ile çoğunluğu işletmenin genel müdürüdür. Cevap verenlerden %14'ü muhasebe müdürü ve %8,8'i ise finans yöneticisidir. Geri kalan %22,8'i ise diğer olarak adlandırdığımız ve işletmede bu görevlerin dışında kalan muhasebeci, dış ticaret uzmanı, pazarlama müdürü gibi meslekleri icra etmektedir.

İkinci olarak; katılımcılara, çalıştıkları işletmelerin sektörde kaç yıldır faaliyet gösterdikleri sorulmuştur.

Tablo 5. 2: İşletmelerin Faaliyet Yılları

Faaliyet Yılı	Sayı	Yüzde (%)
1-10	20	35,1
11-20	21	36,8
21-30	4	7
30 ve üzeri	12	21,1
Toplam	57	100

Ankete katılan işletmelerden 21 tanesi 11-20 yıldır sektörde faaliyet göstermektedir. 20 işletme henüz 1-10 yıldır faaliyette olduklarını belirtmektedir. 30 ve daha fazla yıldır sektörde var olan işletmelerin sayısı ise 12'dir. Geri kalan 4 işletme ise 21-20 yıldır sektörde faaliyet gösterdiklerini ifade etmiştir.

Sonraki soruda işletmelerin büyüklüğü hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla işletmede çalışan personel sayıları sorulmuştur.

Tablo 5. 3: İşletmelerin Personel Sayısı

Personel Sayısı	Sayı	Yüzde (%)
1-9	29	50,9
10-49	18	31,6
50-249	10	17,5
250 ve üzeri	0	0
Toplam	57	100

57 işletmeden 29 tanesinde çalışan personel sayısı 1-9 arasındır. 18 işletme 10-49 arası personel çalıştırdıklarını ifade etmiştir. Kalan 10 işletmenin ise 50-249 arasında personel çalıştırdığı belirtilmiştir. Maalesef katılımcılar arasında 250 ve üzeri personeli olan işletme bulunmamaktadır.

Son olarak; anketin birinci bölümünde işletmelerin risk yönetimi için özel bir birime sahip olup olmadığını öğrenmek amacıyla risk yönetiminden hangi birimin sorumlu olduğu sorulmuştur.

Tablo 5. 4: İşletmelerin Risk Yönetiminden Sorumlu Birimi

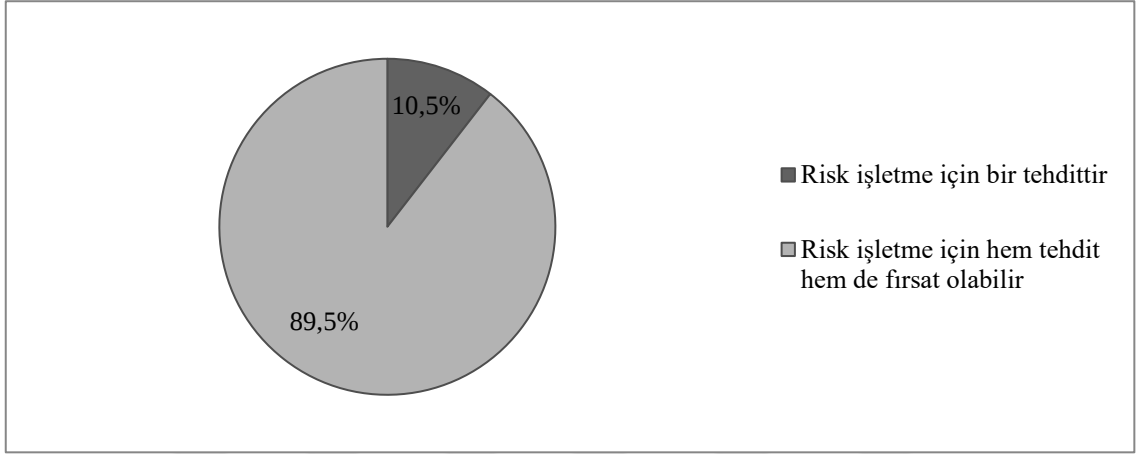
Sorumlu Birim	Sayı	Yüzde (%)
Finans Birimi	19	33,3
Muhasebe Birimi	25	43,8
Risk Yönetimi Birimi	1	1,8
Diğer	12	21,1
Toplam	57	100

Ankete katılan işletmelerden %43,8 gibi bir oranla çoğunluğu risk yönetiminden sorumlu birimlerinin muhasebe departmanı olduğunu belirtmiştir. Ankete katılan 19 işletmenin risk yönetiminden sorumlu birimi finans departmanıdır. Ankete katılan 57

işletmeden yalnızca 1 tanesinde risk yönetimi birimi bulunmaktadır. Bu sonuç, çalışma açısından oldukça önem arz etmektedir.

5.3.2 İşletmelerin Risk ve Finansal Risk Yönetimleri Hakkında Bulgular

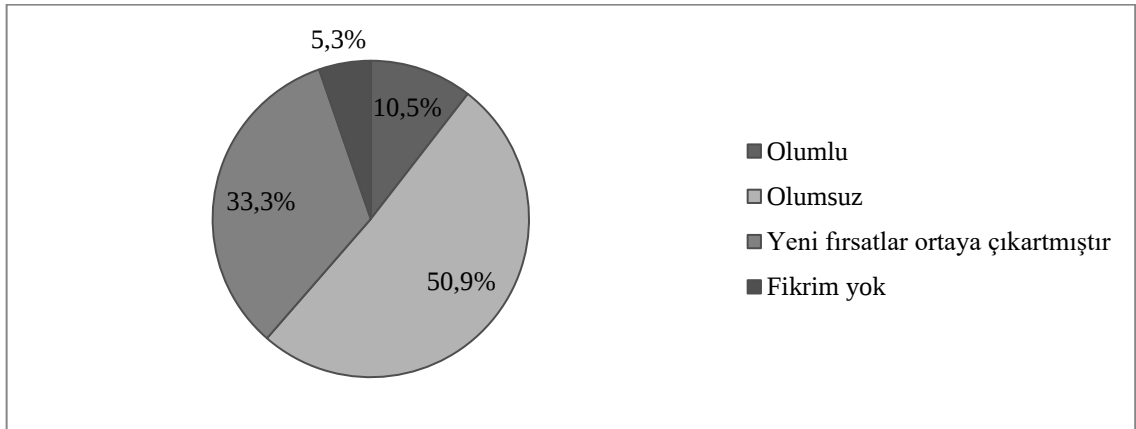
Anketin ikinci bölümünde öncelikle; işletmelerin riske bakış açılarının nasıl olduğunu öğrenmek amaçlanmıştır ve katılımcılara risk kavramının işletmeleri için ne ifade ettiği sorulmuştur.

Şekil 5. 1: İşletmelerin Riske Bakış Açıları

Ankete katılan 57 işletmeden 51 tanesi riskin işletme için hem tehdit hem de fırsat olabileceğini belirtmiştir. Kalan 6 işletme ise riski işletmeleri için tehdit olarak gördüklerini ifade etmiştir.

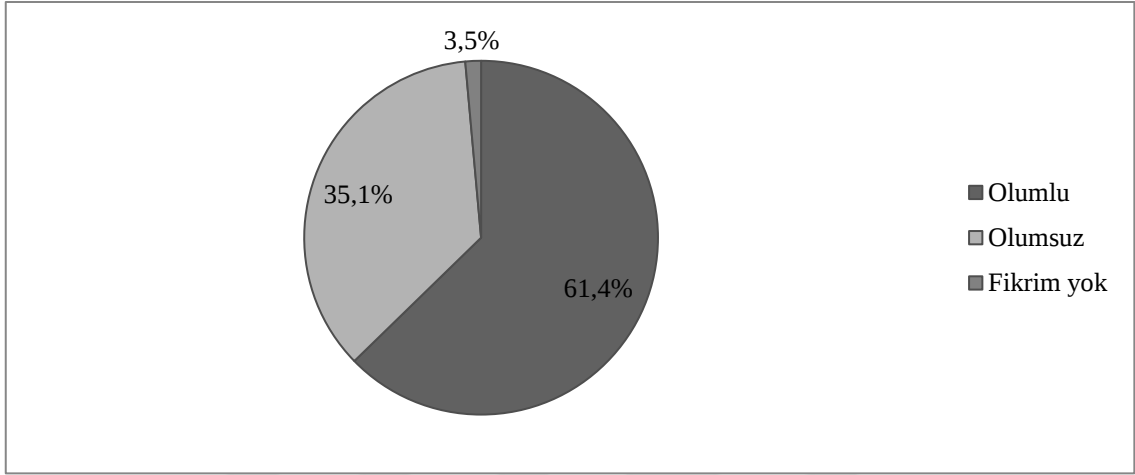
Sonraki soruda; işletmelerin, 2018-2023 yılları arasında geçen sürecin ülke ekonomisine etkisini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur.

Şekil 5. 2: 2018-2023 Sürecinin Ülke Ekonomisine Etkileri

29 katılımcı söz konusu sürecin Türkiye ekonomisini olumsuz etkilediğini söylemiştir. Katılımcıların 19 tanesi ise bu sürecin ekonomide yeni fırsatlar yarattığını; katılımcıların 6 tanesi ise bu sürecin ekonomiye etkisinin olumlu olduğunu belirtmiştir.

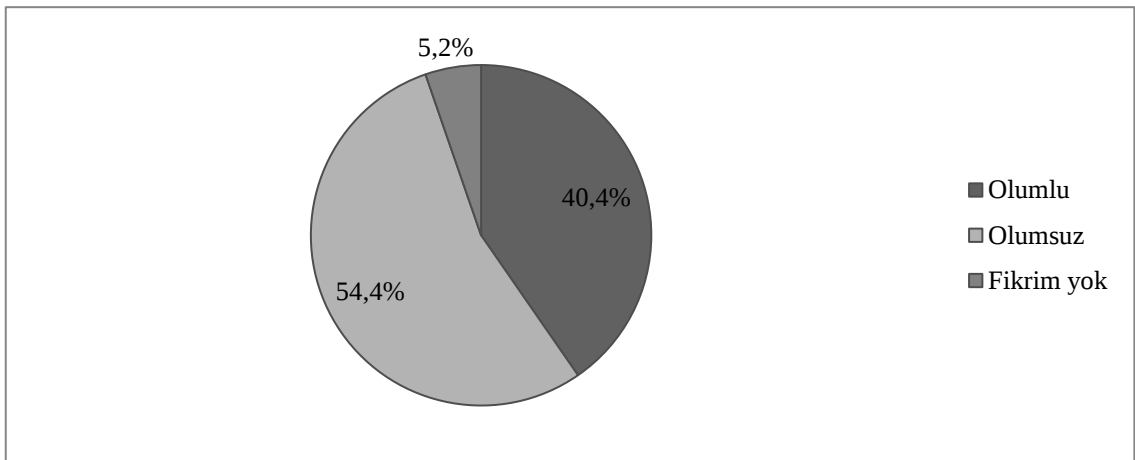
Diğer bir soruda; ankete katılan işletmelere, rakiplerine kıyasla bu süreci ne şekilde atlattıklarını düşündükleri sorulmuştur.

Şekil 5. 3: 2018-2023 Sürecinin Rakiplere Kıyasla İşletmeye Etkisi

Katılımcıların %61,4 gibi büyük çoğunluğu bu sürecin rakiplerine kıyasla işletmeleri için olumlu geçtiğini belirtmiştir. %35,1'i ise bu sürecin rakiplerine kıyasla işletmeleri açısından olumsuz olduğunu ifade etmiştir.

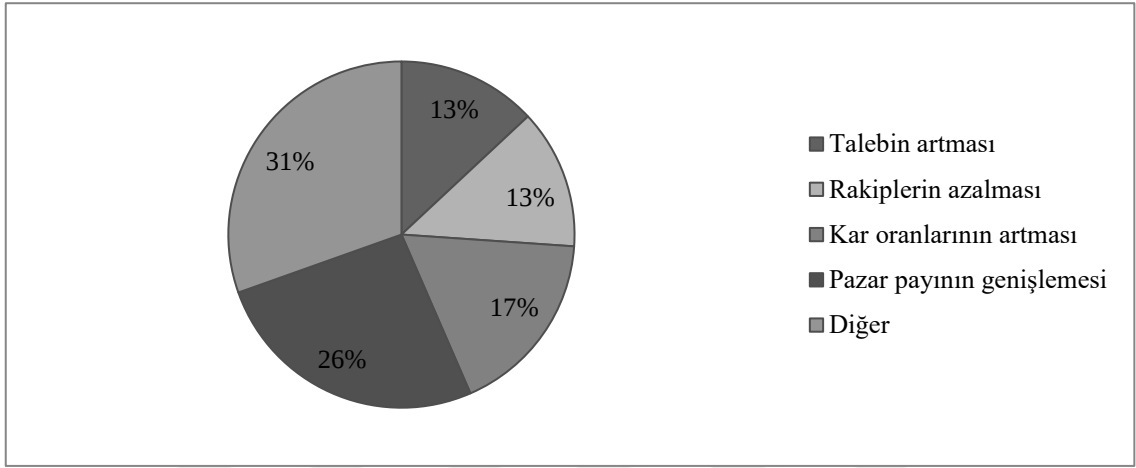
Anketin ilerleyen kısmında, bu sürecin işletmelerini nasıl etkilediği sorulmuştur.

Şekil 5. 4: 2018-2023 Sürecinin İşletmeye Etkisi

Bu sürecin işletmelerine etkilerinin olumlu veya olumsuz olduğunu söyleyen katılımcıların sayısı birbirine oldukça yakındır. 31 katılımcı bu sürecin işletmelerine etkisinin olumsuz olduğunu ifade ederken 23 katılımcı olumlu olduğunu belirtmiştir.

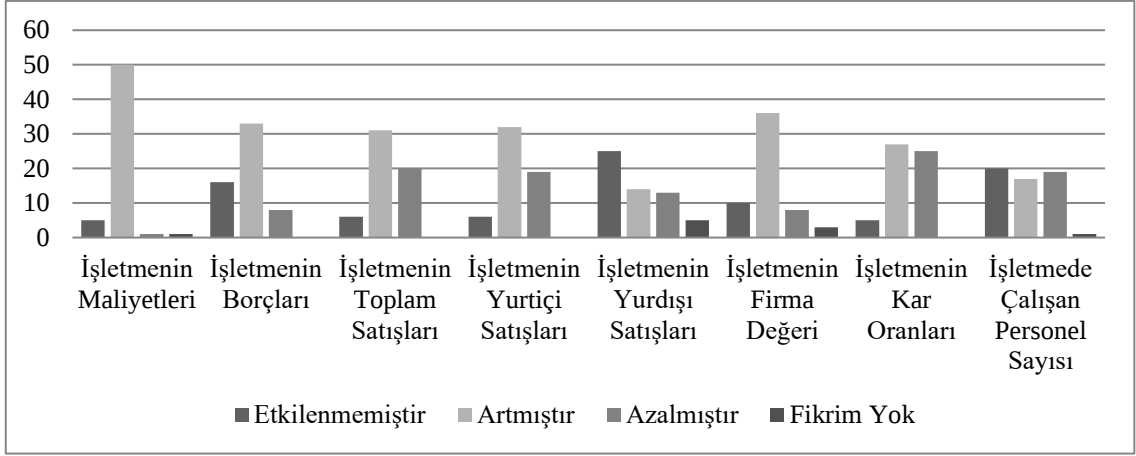
Bu sürecin işletmelerine etkisinin olumlu olduğunu söyleyen 23 işletmeye bu sürecin ne gibi faydaları olduğu sorulmuştur ve verilen cevaplar araştırmacı tarafından sınıflandırılmıştır.

Şekil 5. 5: 2018-2023 Sürecinin İşletmeye Faydaları

Katılımcıların %26'sı bu süreçte sosyal medya kullanımı gibi yeni pazarlama stratejileri geliştirerek daha geniş pazarlara yayıldıklarını ifade etmiştir. %17'si ise bu süreçte kâr oranlarının arttığını belirtmiştir. Katılımcıların %13'ü bu süreçten küçük işletmelerin daha fazla etkilendiğini ve bu sayede rakipleri azaldığı için satışların arttığını; diğer %13'ü ise bu süreçte talep artışı olduğunu bu nedenle satışlarının arttığını ifade etmiştir. Kalan %31'lik kısım ise bu süreçte düşük faizli kredi imkânı sağlandığı, vadeli satışların azaldığı, risk iştahının arttığı gibi çeşitli cevaplar vermiştir ve bu cevaplar grafikte diğer olarak adlandırılmıştır.

Anket kapsamında sorulan bir sonraki soruda; 2018-2023 yılları arasında ekonomide meydana gelen değişikliklerin işletmenin ekonomik göstergelerine etkilerinin neler olduğu sorulmuştur.

Şekil 5. 6: 2018-2023 Sürecinin İşletmenin Ekonomik Göstergelerine Etkisi

Katılımcıların 5 tanesi bu sürecin işletme maliyetlerine etkisi olmadığını; 1 tanesi maliyetlerin azaldığını ve bir tanesi de bu hususta fikrinin olmadığını belirtmiştir. 50 katılımcı ise bu süreçte işletme maliyetlerinin arttığını belirtmiştir.

16 katılımcı bu sürecin işletmelerin borçlarına etkisinin olmadığını, 8 katılımcı bu süreçte borçlarının azaldığını belirtmiştir. 33 katılımcı ise bu süreçte işletmenin borçlarının arttığını ifade etmiştir.

Sürecin işletmelerin toplam satışlarına etkisine bakacak olursak; 6 katılımcı toplam satışlarının etkilenmediğini, 20 katılımcı işletmenin toplam satışlarının azaldığını ve 31 katılımcı ise toplam satışlarını arttırdığını ifade etmiştir.

Anket çalışmasına katılanlar arasında, bu süreçten, işletmenin yurtiçi satışlarının etkilenmediğini ifade eden 6 katılımcı vardır. 19 katılımcı bu süreçte yurtiçi satışlarının azaldığını, 32 katılımcı ise yurtiçi satışlarının arttığını belirtmiştir.

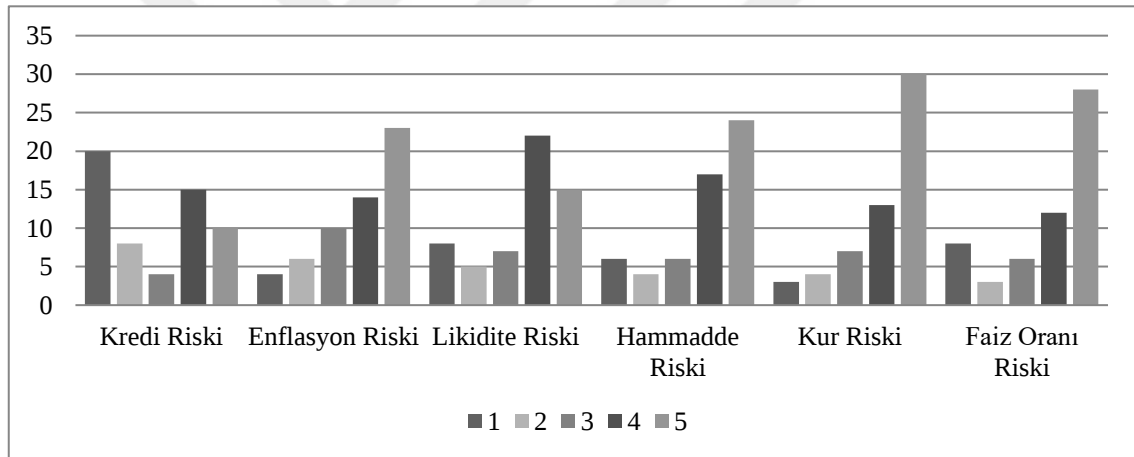
25 katılımcı bu sürecin işletmenin yurtdışı satışlarını etkilemediğini belirtmiştir. 13 katılımcı bu süreçte yurtdışı satışlarının azaldığını, 14 katılımcı ise yurtdışı satışlarının arttığını ifade etmiştir. Kalan 5 katılımcı ise fikri olmadığını bildirmiştir.

Bu sürecin firma değerlerine etkisi sorulduğunda ise 10 katılımcı firma değerlerinin etkilenmediğini; 8 katılımcı firma değerlerinin azaldığını ve 36 katılımcı firma değerlerinin arttığını belirtmiştir. Geriye kalan 3 katılımcı ise fikri olmadığını ifade etmiştir.

5 katılımcı bu süreçten kâr oranlarının etkilenmediğini belirtirken, 25 katılımcı işletmelerinin kâr oranlarının azaldığını ve 27 katılımcı işletmelerinin kâr oranlarının arttığını ifade etmiştir.

Son olarak bu süreçte personel sayılarında ne gibi değişiklikler olduğu sorulmuştur. 20 işletme bu süreçte personel sayılarının değişmediğini, 17 işletme personel sayılarının arttığını ve 19 işletme personel sayılarının azaldığını ifade etmiştir. Katılımcılardan 1'i ise fikri olmadığını belirtmiştir.

Daha sonra katılımcılardan bu süreçte karşılaştıkları finansal riskleri önemlilik derecelerine göre işaretlemeleri istenmiştir. Bu kısımda 1-çok önemsiz, 2-önemsiz, 3-ne önemli ne önemsiz, 4-önemli ve 5-çok önemli olmak üzere beşli likert ölçeği kullanılmıştır.

Şekil 5. 7: 2018-2023 Sürecinde İşletmelerin Karşılaştıkları Finansal Riskler

20 katılımcı bu süreçte kredi ödemelerinden kaynaklanan risklerin çok önemsiz olduğunu, 8 katılımcı önemsiz olduğunu belirtmiştir. 15 katılımcı kredi riskinin önemli olduğunu, 10 katılımcı ise çok önemli olduğunu ifade etmiştir. 4 katılımcı ise bu süreçte kredi riski ne önemli ne de önemsiz şeklinde oy kullanmıştır.

Enflasyon oranındaki değişimlerden kaynaklanan riskler sorulduğunda ise 4 katılımcı çok önemsiz olduğunu, 6 katılımcı ise önemsiz olduğunu belirtmiştir. 14 katılımcı enflasyon riskinin bu süreçte önemli olduğunu, 23 katılımcı ise çok önemli olduğunu ifade etmiştir. 10 katılımcı ise enflasyon riskinin bu süreçte işletmeleri için ne önemli ne de önemsiz olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların 8'i likidite eksikliğinden kaynaklanan risklerin bu süreçte işletme için çok önemsiz olduğunu, 5 işletme ise önemsiz olduğunu ifade etmiştir. 22 işletme, bu süreçte likidite riskinin işletmeleri için önemli olduğunu, 15 işletme ise çok önemli olduğunu belirtmiştir. Kalan 7 işletme ise likidite riskinin bu süreçte işletmeleri için ne önemli ne de önemsiz olduğunu değerlendirmiştir.

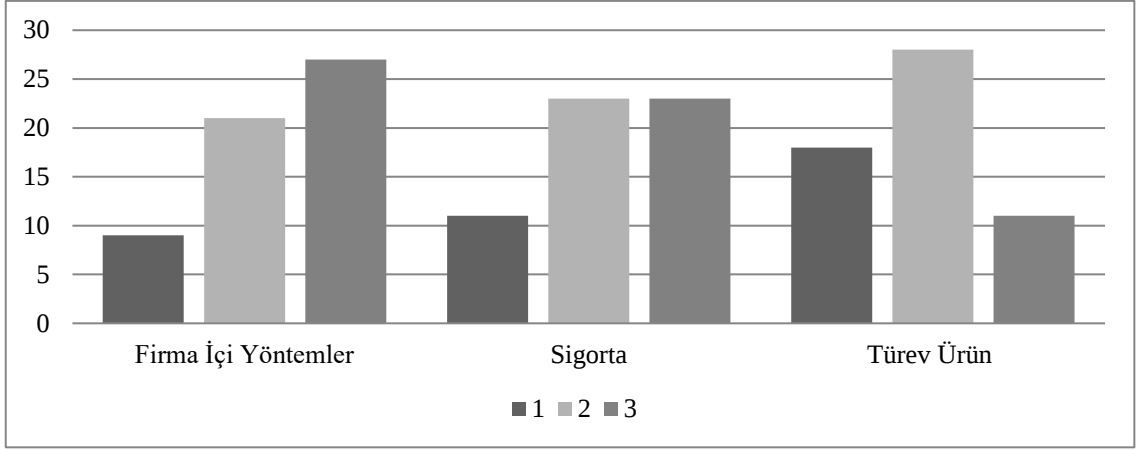
Hammadde fiyatlarındaki değişimlerden kaynaklanan risklerin işletmeleri için bu süreçte önemlilik derecesi sorulduğunda ise 6 işletme çok önemsiz olduğunu, 4 işletme ise önemsiz olduğunu belirtmiştir. 17 işletme hammadde riskinin bu süreçte işletmeleri için önemli olduğunu belirtirken, 24 işletme çok önemli olduğunu belirtmiştir. 6 katılımcı ise hammadde riskinin bu süreçte ne önemli ne de önemsiz olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcılardan 3'ü bu süreçte kurda meydana gelen değişimlerden kaynaklanan risklerin işletmeleri için çok önemsiz olduğunu ifade ederken, 4 katılımcı önemsiz olduğunu beyan etmiştir. Kur riskinin bu süreçte işletmeleri için önemli olduğunu belirten 13 katılımcı varken, çok önemli olduğunu belirten 30 katılımcı vardır. 7 katılımcı ise kur riskinin ne önemli ne de önemsiz olduğunu ifade etmiştir.

8 katılımcı bu süreçte faiz oranında meydana gelen değişimlerden kaynaklanan risklerin işletmeleri için çok önemsiz olduğunu, 3 katılımcı ise bu risklerin önemsiz olduğunu belirtmiştir. 12 katılımcı faiz oranı riskinin işletmeleri için önemli olduğunu ve 28 katılımcı çok önemli olduğu ifade etmiştir. Bu süreçte faiz oranlarından kaynaklanan risklerin işletmeleri için ne önemli ne de önemsiz olduğunu söyleyen 6 katılımcı vardır.

Özetleyecek olursak bu süreçte işletmeler için en önemli finansal riskin kur riski olduğu, en önemsiz finansal riskin ise kredi riski olduğunu söyleyebiliriz.

Anket çalışmasında sorulan 8. soruda, işletmelerin bu süreçte finansal risk yönetimi tekniklerinden (firma içi yöntemler, sigorta ve türev ürünler) en fazla hangisini kullandıklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda katılımcılardan kullanmadıkları teknik için 1'i, nadiren kullandıkları için 2'yi ve sıklıkla kullandıkları teknik için ise 3'ü işaretlemeleri istenmiştir.

Şekil 5. 8: Finansal Risk Yönetimi Teknikleri Kullanımı

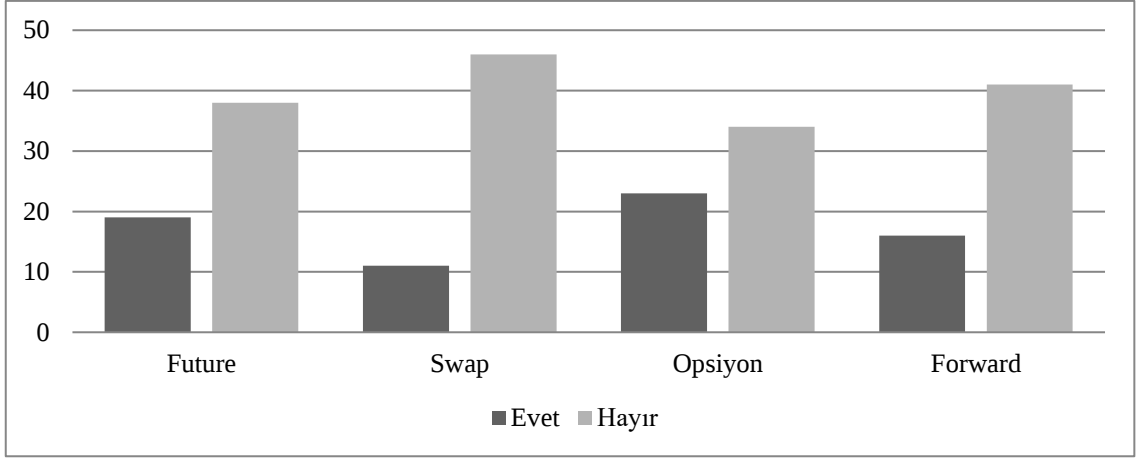
57 katılımcıdan 9'u firma içi yöntemleri hiç kullanmadıklarını belirtmiştir. 21 katılımcı firma içi yöntemleri nadiren kullandıklarını belirtirken, 27 işletme firma içi yöntemleri sıklıkla kullandıklarını belirtmiştir.

11 katılımcı sigorta tekniğini hiç kullanmadığını; 23 katılımcı nadiren kullandıklarını ve kalan 23 katılımcı ise sıklıkla kullandıklarını ifade etmiştir.

Türev ürün kullanımına bakıldığında zaman 18 işletmenin hiç türev ürün kullanmadığı, 28 işletmenin ise nadiren türev ürün kullandığı görülmektedir. Kalan 11 işletme ise sıklıkla türev ürün kullandıkları tespit edilmiştir.

Katılımcıların verdikleri cevaplara göre bu süreçte en sık kullanılan finansal risk yönetimi tekniği firma içi yöntemler iken; en az kullanılan teknik, türev ürün kullanımıdır.

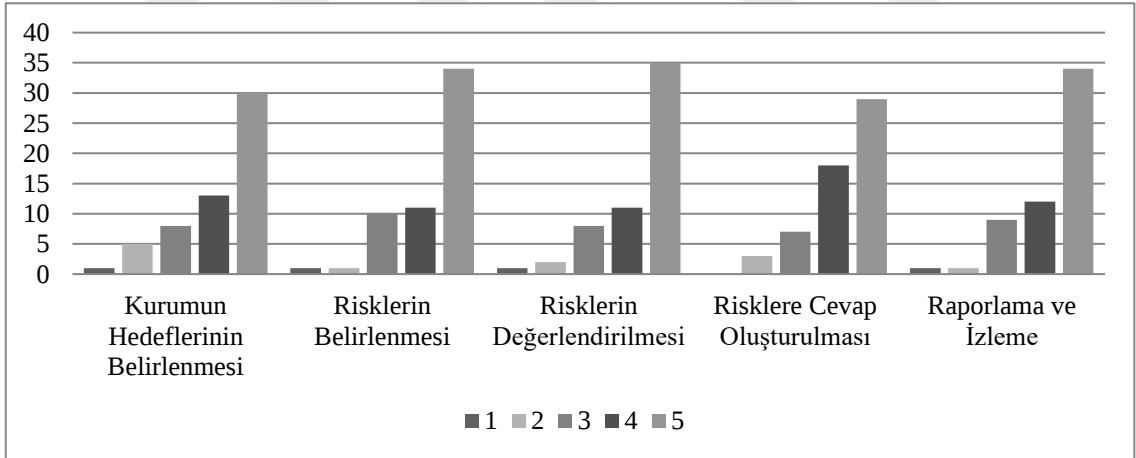
Anket kapsamındaki bir diğer soruda bu süreçte katılımcılara işletmelerinin hangi türev ürünleri kullandığı sorulmuştur.

Şekil 5. 9: Türev Ürün Kullanımı

57 işletmeden 19'u future kullandığını, 11'i swap kullandığını, 23'ü opsiyon kullandığını ve 16'sı forward kullandığını ifade etmiştir. Buna göre en fazla kullanılan türev ürün opsiyon iken en az kullanılan türev ürün swap olmuştur.

10. soruda işletmelerden 5'li likert ölçeği kullanılarak risk yönetimi aşamalarının işletmeleri için önemlilik derecelerini belirtmeleri istenmiştir.

Şekil 5. 10: Risk Yönetimi Aşamaları

Katılımcılardan yalnızca 1 kişi kurumun hedeflerinin belirlenmesinin işletmeleri için çok önemsiz olduğunu, 5 kişi ise önemsiz olduğunu belirtmiştir. 13 kişi kurumun hedeflerinin belirlenmesinin önemli olduğunu ifade ederken, 30 kişi bu aşamanın işletmeleri için çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Kalan 8 kişi bu aşamanın ne önemli ne de önemsiz olduğu kanısındadır.

Katılımcılardan 1 kişi risklerin belirlenmesinin işletme için çok önemsiz olduğunu ve 1 kişi de önemsiz olduğunu belirtmiştir. 11 kişi risklerin belirlenmesinin işletme için önemli olduğunu ifade ederken, 34 katılımcı bu aşamanın çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların geri kalanı bu aşamanın ne önemli ne de önemsiz olduğunu belirtmiştir.

Risklerin değerlendirilmesi aşamasının çok önemsiz olduğunu belirten 1 katılımcı varken, önemsiz olduğunu belirten 2 katılımcı vardır. 11 katılımcı ise risklerin değerlendirilmesinin işletme için önemli olduğunu belirtmiştir. Bu aşamanın işletme için çok önemli olduğunu ifade eden katılımcı sayısı ise 35'tir. 8 katılımcının ise risklerin değerlendirilmesinin işletme için ne önemli ne de önemsiz olduğunu düşündüğü tespit edilmiştir.

Risklere cevap oluşturma aşamasının ise çok önemsiz olduğunu düşünen katılımcı yoktur fakat 3 katılımcı önemsiz olduğunu belirtmiştir. 18 katılımcı bu aşamanın işletme için önemli olduğunu ifade ederken; 29 katılımcı çok önemli olduğunu ifade etmiştir. 7 katılımcı ise risklere cevap oluşturma aşamasının işletme için ne önemli ne de önemsiz olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılardan 1 kişi raporlama ve izleme aşamasının işletme için çok önemsiz olduğunu, 1 kişi de önemsiz olduğunu belirtmiştir. 12 kişi bu aşamanın işletme için önemli olduğunu ve 34'ü ise çok önemli olduğunu ifade etmiştir. 9 kişi ise bu aşamanın işletme için ne önemli ne de önemsiz olduğunu belirtmiştir.

Genel olarak katılımcıların çoğunluğu risk yönetimi aşamalarının tamamının bu süreçte işletmeleri için çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Son olarak 2018-2023 yılları arasında işletmelerin kendi geliştirdikleri firma içi risk yönetimi tekniklerini öğrenmek amacıyla işletmelere bu süreçte ekonomide meydana gelen dalgalanmalara karşı aldıkları önlemler sorulmuştur. Her katılımcı birden fazla önlem söyleyebileceği için tablo ya da grafik yapılması doğru bulunmamıştır. Katılımcıların cevapları araştırmacı tarafından sınıflandırılarak çoğunluk olan cevaplar aşağıda sıralanmıştır:

- Faaliyetlere ara vermek
- Personel azaltmak
- Düşük faizli kredi kullanmak
- İhracatı arttırmak
- Kısa vadeli satış- uzun vadeli alış yapmak
- Anlaşmaları döviz cinsinden yapmak
- Ürün yelpazesini arttırmak
- Likitte kalmak

Bu süreçte özellikle düşük faizli kredi kullandığını ve vadeli alım satımlarda düzenleme yaptıklarını söyleyen katılımcıların sayısı yüksektir.

5.4 İNŞAAT SEKTÖRÜ İÇİN FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ AÇISINDAN ÖNERİLER

İnşaat sektörü sahip olduğu dinamik ve küresel yapı nedeniyle sürekli risklere maruz kalmaktadır. Risklerin etkin bir şekilde yönetilmesi işletmelerin sürdürülebilirlik, rekabet üstünlüğü ve kârlılıkları açısından son derece önemlidir. Özellikle tüm ekonomik sistemi etkileyen finansal risklerin yönetimi firmalar için büyük önem arz etmektedir. İşletmeler, hedeflerini ve risklerini belirleyerek söz konusu finansal risklere karşı önlemler almalıdır. Etkin bir risk yönetimi sayesinde işletmeler yalnızca tehditleri değil fırsatları da önceden öngörebilecek ve doğru bir şekilde yönetebilecektir. İşletmelerin risklerini etkin bir şekilde yönetebilmesi için ilk önce ortak bir risk yönetimi kültürü oluşturulmalıdır. Öncelikle, üst yönetimden başlayarak kurumun tüm çalışanları ortak bir risk yönetimi anlayışını benimsemelidir. Ayrıca işletmenin amaç ve hedefleri de tüm çalışanlar tarafından bilinmelidir. Bir işletmede tüm çalışanların risk yönetiminden sorumlu tutulması ve buna uygun bir görev tanımlaması yapılması gerekmektedir. İşletmelerin, tüm risklerini, diğer departmanlardan iletilecek bilgiler doğrultusunda toplayacak ve üst yönetime raporlayacak uzmanlaşmış bir risk yönetimi birimi veya risk yönetimi sorumlusu bulundurması oldukça önemlidir. Yukarıda yapılan çalışma ise birçok işletmede özel bir risk yönetimi birimi bulunmadığını gözler önüne sermiştir. Risk yönetimi için özel bir birim kurma veya risk yönetimi sorumlusu çalıştırma imkânı olmayan işletmelerin özellikle yöneticileri başta olmak üzere tüm

alışanlarına risk yönetimi konusunda eğitim sağlanması gerekmektedir. Bütünleşik bir risk yönetimi sisteminin kurulması; ortak bir risk yönetim kültürünün belirlenmesi; risk yönetimi için yeterli kaynak sağlanması ve personelin bu konuda eğitilmesi etkin bir risk yönetiminin başlangıcıdır. Ayrıca düzenli olarak toplantıların yapılması ve risk yönetimi sürecinin sürekli gözden geçirilerek güncellenmesi özellikle ekonomik dalgalanmaların olduğu dönemlerde son derece önemlidir.

İşletmelerin risk yönetiminin önemini anlaması için ülke genelinde risk yönetimi kültürü oluşturulmalıdır. Denetleyici ve düzenleyici kuruluşlar başta olmak üzere devletin risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi ve öneminin anlaşılması için çalışmalar yapması gerekmektedir. Verilen risk yönetimi eğitimleri desteklenmeli ve risk yönetimi birimleri kurulması konusunda teşviklerde bulunulmalıdır. Türk Ticaret Kanunu madde 378’de, işletmelerin yönetim kurulu üyelerine ve müdürlerine, riskin erken saptanması komitesi kurma görevi verilmiştir (Tore, 2021,146). Kanun koyucu tarafından risklerin erken teşhis edilmesinin ve yönetilmesinin bir hükme bağlanması Türkiye’de risk yönetiminin öneminin anlaşılması açısından oldukça önemlidir fakat söz konusu hükmün bazı eksiklikleri mevcuttur. Öncelikle ilgili maddede risk, işletmeler açısından yalnızca tehlikeli durumları ifade etmek için kullanılmıştır. Bu yaklaşım modern risk yönetimi anlayışına uygun değildir. Mevcut düzenleme doğrultusunda işletmeler riski yalnızca tehdit olarak algılayabilir ve işletmeler için sağlayabileceği fırsatları gözden kaçırabilirler. Ayrıca maddede risk eşitleri ve yönetim şekli konusunda bilgilendirme yapılmamıştır. Her ne kadar söz konusu düzenleme risk yönetiminin erken teşhis edilmesi açısından önemli bir hüküm olsa da işletmelerin modern risk yönetimi anlayışına sahip olmaları için rehberlik etmemektedir.

Özellikle, ekonomik göstergelerde dalgalanmaların yaşandığı süreçlerde, işletmelerin finansal risklerini yönetmek için kullanabilecekleri en etkili yöntem türev ürünlerdir. Yukarıda yapılan çalışma türev ürün kullanımının yaygın olmadığını göstermektedir. İşletmelerin özellikle maliyet artışlarından etkilendiklerini ifade etmeleri kur risklerini etkin ynetemediklerinin bir göstergesidir. Firmaların kur riskinden etkilenmemesi ancak alış ve satışlarını aynı para birimi ile yapmalarıyla mümkündür. Özellikle ithalat yapan fakat ihracat yapmayan işletmeler TL’de yaşanan değer kaybından ciddi şekilde etkilenecektir. Kurda meydana gelen değişimlerden

etkilenmemek için işletmeler türev ürün kullanımını yaygınlaştırmalıdır. Fakat türev ürün kullanımı belirli bir bilgi ve donanım gerektirmektedir. Bu nedenle finansal risk yönetiminin kurumsal riskin bir parçası haline getirilmesi ve finansal risk yönetimi teknikleri konusunda bilgili personellerin çalıştırılması gerekmektedir. Bu sayede yalnızca kur değil faiz oranı, enflasyon, kredi riski gibi finansal riskler de erkenden belirlenebilecek ve yönetilebilecektir.

Ayrıca, kur riskinden korunmak için bazı işletmelerin firma genelinde uygulayabileceği yöntemler yeterli olmamaktadır. İhracat yapan işletmelerin, kur riskini yönetmek için ihracat oranlarını arttırması fakat maliyetlerde yaşanan artış nedeni ile üretimlerini arttırmaması, ihracat yapmayan işletmelerin fiyat artışları ve ticari mal temini karşısında zor duruma düşmesine neden olmaktadır. Bu süreçte iç pazarda satış yapan işletmelerin kur riskinden daha az etkilenmeleri için devlet tarafından sektörde düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

İnşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerle yapılan anket sonucundan anlaşılabileceği gibi işletmelerin karşılaştığı finansal riskler aynı olsa dahi işletmelere etkileri farklılık göstermektedir. Ayrıca her işletme farklı firma içi risk yönetimi tekniği geliştirebilmektedir. Bu nedenle işletmenin risk yönetimi biriminin, işletmenin önceliklerini ve yapısını tanıması oldukça önemlidir.

İşletmeler, özellikle belirsizlik durumunda kabul edebilecekleri risk seviyesini yeniden gözden geçirmelidir. Kurumlar, kriz süreçlerinde karar verirken yalnızca kendi işletmelerinin değil ticaret yaptıkları diğer işletmelerin de finansal durumlarını ve risklerini dikkate almalıdır ve buna göre risk iştahlarını yeniden belirlemelidir.

Son olarak, işletmelerin kriz süreçlerinde riski erken teşhis etmesi ve önlem alması ne derece önemli ise ani pozisyon değişimlerinden kaçınması da o derece önemlidir. İşletmeler kriz süreçlerinin geçici olduğunun farkına varmalı ve ani değişikliklerle işletmeye duyulan güveni kaybetmemelidir. Çünkü işletmelerinin sürdürülebilirliği açısından itibar son derece önemli bir unsurdur.

Yukarıda inşaat sektörü özelinde yapılan çalışma sonucunda finansal risk yönetimi için verilen tavsiyeler çeşitli sektörlerde uygulanabilir niteliktedir.

SONUÇ

Küreselleşme ile birlikte ülkelerin sınırları ortadan kalkmıştır ve özellikle ekonomi alanında ülkeler birbirlerine bağımlı hale gelmiştir. Bu durum ülke ekonomileri için yeni riskler ortaya çıkartırken var olan riskleri de arttırmıştır. Küreselleşmenin ülke ekonomilerine en çok zarar verdiği zamanlar ise kriz süreçleridir. Kriz süreçlerinde belirsizlik ortamı oluşmakta ve riskler artmaktadır. Bu nedenle ülkelerin kriz süreçlerinde risklerini etkin bir şekilde yönetmesi oldukça önemlidir.

2018-2023 yılları hem dünya hem de Türkiye ekonomisi için oldukça sancılı bir süreç olmuştur. 2018 yılında ABD ve Çin arasında ticaret savaşları başlamıştır. Çin ve ABD arasında yaşanan bu gerilimin etkileri yalnızca Çin ve ABD ekonomisi ile sınırlı kalmamıştır. Küresel ekonomideki belirsizliklerin artmasına neden olarak dünya ticaretini olumsuz etkilemiştir. Ticarete korumacılık artmış, maliyetler yükselmiş ve dünya genelinde mal ticareti yıllık büyüme oranı düşmüştür. 2018 yılında Türkiye ekonomisinde de bozulmalar görülmeye başlamıştır. Siyasi nedenlerle Amerika ve Avrupa'nın Türkiye'ye yaptırımlar uygulayacağını söylemesi ile ülkeden sermaye çıkışları yükselmiş, kurda dalgalanmalar ve Türkiye'nin kredi risk primleri yükselmeye başlamıştır. Türkiye'nin büyüme, enflasyon, işsizlik gibi makroekonomik göstergelerinde bozulmalar meydana gelmiştir. Türkiye, kur oranlarında yaşanan ani yükseliş ve beraberinde getirdiği sorunlar ile mücadele ederken 2019 yılında Çin'de ortaya çıkan Covid-19 virüsü 2020 yılında tüm dünyaya yayılarak küresel bir kriz haline gelmiştir. Salgına yönelik alınan önlemler tüm dünyada ekonomik faaliyetlerin azalmasına, işsizliğin artmasına, ekonomik büyümenin düşmesine ve ticaret hacminin azalmasına neden olarak ekonomik bir krize dönüşmüştür. Türkiye ekonomisi de bu süreçten ciddi şekilde etkilenmiştir. Salgınla mücadele etmek için alınan kararlar toplam arz ve talebin düşmesine neden olmuştur. Enflasyon oranları ve kur yükselmeye devam etmiştir. Ekonomide oluşan bu belirsizlik nedeniyle 2017'de 166,6 baz puan olan kredi risk primi 2021 yılında 559,5 baz puana çıkmıştır. Dünya, salgının etkilerinden tam olarak kurtulamamışken 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasında kriz patlak vermiştir.

Ukrayna ve Rusya'nın gıda, emtia ve enerji sektörlerinde dünyanın en önemli tedarikçileri olmaları, krizin tüm dünyayı etkilemesine neden olmuştur. Küresel boyutta enerji ve emtia fiyatlarında artışlar meydana gelmiştir. Hali hazırda yüksek enflasyon ile mücadele eden Türkiye bu krizden diğer ülkelere kıyasla daha fazla etkilenmiştir.

2018-2023 yılları arasında Türkiye'nin temel makroekonomik göstergelerinde yaşanan değişimler incelenmiştir. 2018 yılında kurda meydana gelen dalgalanma nedeniyle büyüme oranı hız kaybetmiş ve 2017 yılında %7,4 olan oran 2018 yılında %2,8'e düşmüştür. 2019 ise Türkiye ekonomisi küçülmeye başlamıştır. 2020 yılında kısmen artış gösteren büyüme oranı 2021 yılında ciddi şekilde artmıştır ve %11,4'e yükselmiştir. 2022 ve 2023 yıllarında ise büyüme oranları azalmıştır. 2018 yılında enflasyon oranı artmaya başlamıştır. 2019 yılında enflasyon oranı azalmaya başlasa da 2020 yılında yeniden yükselişe geçmiştir ve 2021, 2022, 2023 yıllarında önemli derecede artışlar yaşanmıştır. 2018 ve 2019 yıllarında işsizlik oranlarında da artış meydana gelmiştir. Fakat 2020 yılı ve sonrasında işsizlik oranları yeniden düşmeye başlamıştır. 2018 yılında kurda yaşanan ani yükseliş, 2019-2023 yılları boyunca devam etmiştir. 2017 yılında 3,65 olan dolar kuru, 2023 yılında 23,74'e kadar yükselmiştir.

2018-2023 yılları arasında Türkiye'nin makroekonomik göstergelerinde meydana gelen değişiklikler birçok sektörü olumsuz etkilemiştir. Özellikle inşaat sektörünün krizlere karşı kırılgan bir yapıya sahip olması bu süreçten çok ciddi şekilde etkilenmesine neden olmuştur. 2018 ve 2022 yılları arasında inşaat sektörünün büyüme oranları ekonomik büyümenin altında kalmıştır. 2023 yılında ise yaşanan deprem felaketi nedeniyle artan inşaat faaliyetleri 5 yıl sonra sektörün büyüme oranının ekonomik büyüme oranının üstüne çıkmasına neden olmuştur. Yüksek enflasyon ve kur oranları inşaat malzemelerinin maliyetlerinin ciddi şekilde artmasına neden olmuştur. 2018 yılında uzun bir zamandan sonra ilk defa inşaat sektöründe istihdam oranı düşmeye başlamıştır ve 2019 yılında şiddetli bir düşüş yaşanmıştır. 2021 yılında ise istihdam yeniden artmaya başlamıştır.

2018-2023 yılları arasında inşaat sektöründe sürekli dalgalanmalar meydana gelmiştir. Bu sürecin inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelere etkilerini, bu süreçte işletmelerin hangi finansal risklerle karşılaştıklarını ve bu riskleri yönetmek için hangi yöntemleri seçtiklerini araştırmak amacıyla işletmelerle anket çalışması

yapılmıştır. Çalışma kapsamında, işletmelerin öncelikle riske bakış açıları hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Ankete katılan 57 işletmeden 51 tanesi risk kavramının işletmeleri için hem fırsat hem de tehdit olabileceğini belirtmiştir. Fakat ankete katılan işletmelerden yalnızca bir tanesinde risk yönetimi için özel bir birim olduğu ortaya çıkmıştır. İşletmelerden 2018-2023 yılları arasında geçen süreci değerlendirmeleri istendiğinde, işletmelerin %50,9'u bu sürecin ülke ekonomisi için olumsuz olduğunu ifade ederken %33,3'ü ekonomi için yeni fırsatlar ortaya çıkarttığını belirtmiştir. Bu sürecin kendi işletmeleri için olumsuz olduğunu söyleyen katılımcı sayısı 31 iken 23 katılımcı olumlu olduğunu ifade etmiştir. Bu sürecin işletmelerine olumlu etkileri olduğunu ifade eden işletmelere ne gibi faydalar sağladığı sorulduğunda ise bu süreçte taleplerin arttığı, rakiplerin azaldığı, kâr oranlarının arttığı ve pazar payının genişlediği gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte katılımcılara, işletmelerinin ekonomik göstergelerinde ne gibi değişikliklerin meydana geldiği sorulmuştur. Verilen yanıtlar incelendiğinde özellikle bu süreçte işletmelerin maliyetlerinin arttığı sonucu elde edilmiştir. Katılımcılara bu süreçte işletmelerinin karşılaştığı finansal riskler sorulmuştur. Verilen cevaplar doğrultusunda işletmelerin bu süreçte en fazla kur riskinden etkilendikleri; en az ise kredi riskinden etkilendikleri belirlenmiştir. Ayrıca katılımcılara bu süreçte en kullandıkları risk yönetimi teknikleri sorulmuştur ve en fazla firma içi yöntemlerin; en az ise türev ürünlerin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Daha sonra işletmelere hangi türev ürünleri kullandıkları sorulmuştur. Verdikleri yanıtlara göre en fazla kullanılan türev ürünün opsiyon; en az kullanılan türev ürünün ise swap olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Son olarak işletmelerin 2018-2023 yılları arasında sektörde meydana gelen dalgalanmaya karşı ne gibi önlemler aldıkları sorulmuştur. Bu soru ile işletmelerin kendi geliştirdikleri firma içi yöntemlerini tespit etmek amaçlanmıştır. İşletmeler bu süreçte faaliyetlere ara verdiklerini, personel azalttıklarını, düşük faizli krediden faydalandıklarını, alış satış vadelerinde düzenleme yaptıklarını, döviz cinsinden anlaşma yaptıklarını belirtmiştir. Ayrıca ihracat yapan işletmeler bu süreçte ihracatlarını arttırdıklarını belirtmiştir.

Sonuç olarak 2018 yılından 2023 yılına kadar geçen sürecin inşaat sektörü için kriz dönemi olduğunu söyleyebiliriz. Çalışma ile inşaat sektörünün ekonomide meydana gelen değişimlere karşı oldukça hassas bir yapıya sahip olduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir. 2018 yılında sektörde başlayan ve 2023 yılına kadar devam eden

bozulmalar 2023 yılında yaşanan deprem felaketi ve beraberinde deprem bölgesinde artan inşaat faaliyetleri nedeniyle düzelme göstermiştir. Fakat 2018-2022 yıllarında hem dünya hem de Türkiye ekonomisinde hâkim olan belirsizlik, inşaat sektörünün karşılaşılabileceği finansal riskleri arttırmıştır. Bu süreçte sektörde faaliyet gösteren işletmelerin karşılaştıkları riskleri yönetebilmeleri kârlılık, sürdürülebilirlik ve rekabet üstünlüğü açısından son derece önemlidir. İşletmelerin risklerini etkin bir şekilde yönetebilmesi için hem ülke hem de kurum genelinde risk kültürünün oluşması ile mümkündür. Kurum genelinde ortak bir risk anlayışının belirlenmesi, işletmenin hedef ve amaçlarının tüm kurum çalışanları tarafından doğru bir şekilde anlaşılması çok önemlidir. Etkin bir risk yönetimi için işletmelerin en üst yöneticiden en alt çalışanına kadar tüm personellerinin risk yönetiminden sorumlu tutulması ve bütünleşik bir risk yönetimi sisteminin kurulması gerekmektedir. Ayrıca işletmelerin, tüm departmanlardan gelen bilgiler doğrultusunda risk raporlarını hazırlayacak ve üst yönetime bildirecek bir risk yönetimi birimi veya risk yönetimi sorumlusu bulundurması gereklidir. İnşaat sektörü üzerine yapılan çalışma birçok işletmede risk yönetimi için özel bir birim kurulmadığını göstermiştir. Risk yönetimi birimi veya risk yönetiminden sorumlu bir uzman bulunduramayacak olan işletmelerin üst yöneticileri başta olmak üzere firma çalışanlarına risk yönetimi eğitimleri verilmelidir. Ayrıca devletin, inşaat sektörü gibi risklere açık sektörlerde bu eğitimleri desteklemesi ve risk yönetimi birimi kurulması konusunda teşvikte bulunması; ülke genelinde risk yönetimin öneminin anlaşılması için ciddi bir adım olacaktır. Ekonomik dalgalanmaların yaşandığı, enflasyon ve kur oranlarının sürekli değiştiği dönemlerde özellikle döviz riskini yönetmek için kullanılabilecek en etkili yöntemlerden birisi türev ürünlerdir. Fakat yapılan çalışma işletmelerin türev ürünü kullanımında yetersiz olduğunu gözler önüne sermiştir. Türev ürün kullanımı belirli bir bilgi ve beceri gerektirmektedir. Bu nedenle işletmeler finansal risk yönetiminin kurumsal risk yönetiminin bir parçası olduğunu göz ardı etmemeli ve risk yönetimi birimlerinde finansal risk yönetimi konusunda bilgili personel bulundurmalıdır. İşletmeler özellikle kriz dönemlerinde karar verirken yalnızca kendi sahip oldukları riskleri değil ekonomik ortaklarının da risklerini belirlemelidir. Ayrıca kriz süreçlerinin geçici olduğu gerçeği unutulmamalı ve ani pozisyon değişiklikleri ile işletmenin itibarı zedelenmemelidir. İşletmeler risklerini yönetirken işletmenin sürekliliğini tehlikeye atmamalıdır.

Çalışmanın kısıtı, Türkiye'nin makroekonomik göstergelerinde meydana gelen değişimler incelenirken yalnızca TÜİK ve TCMM'den elde edilen veriler kullanılmıştır. İstatistik üretiminden sorumlu diğer kurum ve kuruluşların yayınladığı verilere yer verilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Ağırman, E. ve Akyol, Ş. (2021). *Finansal risk yönetimi ile firma performansı arasındaki ilişki: Borsa İstanbul üretim sektörü alt dalları üzerine bir araştırma*. Gazi Kitabevi.
- Akalin, G. ve Uzgören, E. (2016). Reel döviz kuru hareketlerinin firma performansına etkisi: Türk firmaları üzerine ampirik bir çalışma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 449-469.
- Akar, S. ve Karavardar, A. (2023). Türkiye’de finansal krizlerin belirleyicilerinin öngörülebilirliği: Logit modeli. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 655-673. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1060912>
- Akbulak, T. (2020). Küresel finansal krizlerin Türk bankacılık sektöründeki risklere yansımaları. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 103-112.
- Akçakanat, Ö. (2016). Kurumsal risk yönetimi ve kurumsal risk yönetim süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(7), 30-46.
- Akgönül, H. ve Masca, M. (2001). Gelişmekte olan ülkeler açısından küreselleşme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 127-136.
- Akkoç, S. (2023). 2018 Kur şoku ve Türkiye ekonomisine yansımaları”. *International Review of Economics and Management*, 11(2), 75-96. <https://doi.org/10.18825/iremjournal.1366215>
- Aksu, D. (2016). İmalat sektöründe kur riskinin birincil ve ikincil etkileri ve kur riskine karşı çözüm önerileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (71), 149-164. <https://doi.org/10.25095/mufad.396707>
- Aktan, C. C. ve Şen, H. (2001). Ekonomik kriz: Nedenler ve çözüm önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(42), 1225-1230.
- Alkan, N. B. (2008). Likidite riski ölçümü. *Bankacılık Dergisi*, (66), 66-81.
- Alpdoğan, F. F. (2023). Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomi politiği bir döngünün içerisinde mi? Kırılgan Türk ekonomisinin son otuz yıldaki krizleri. *Sosyolojik Düşün*, 8(1), 35-64.
- Altaşlı, Y. ve Işık, M. (2017). Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin istihdam üzerine etkileri (1980-2013). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 567-585.

Altıntaş, H. (2009). Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye girişi ve dış ticaret arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi: 1996-2007. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(2), 1-30. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002101

Aşıkoğlu, R. ve Ögel, S. (2006). 2001 krizinin İmkb’de hisse senetleri işlem gören imalat işletmelerinin finansal yapısı üzerindeki etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 1-18.

Ata, S. ve Terzi, H. (2017). Dış Ticaret. T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Aydın, M. K. ve Aksoy, Ö. (2016). Türkiye ekonomisi: Kendi krizlerinden küresel finans krizine. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-22.

Aydoğdu B. S. (2016). Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinin dış ticarete etkileri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 46-54.

Bakan, S. (2022). Savaş, dünya ekonomisi ve finansal piyasalar için de felaket mi?”. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(2), 59-74.

Bayrak, İ. C. ve Telatar, O. M. (2021). İnşaat sektörü ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ampirik bir analiz”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 1283-1297. <https://doi.org/10.36362/gumus.960560>

Bekaert, G. ve Wang, X. (2010). Inflation risk and the inflation risk premium. *Economic Policy*, 25(64), 755-806.

Biber, A. E. (2020). *Finansal krizler ve uygulanan politikalar*. İksad Yayınevi. <https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2020/10/FINANSAL-KRIZLER-VE UYGULANAN-POLITIKALAR.pdf>

Birgili, E., Akyel, N., & Karaca, N. (2005). Futures sözleşmeler ve muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (26), 109-119.

Bolak, M. (2016). *Risk ve yönetimi*. Birsen Yayınevi.

Budak, H. ve Erpolat, S. (2012). Kredi riski tahmininde yapay sinir ağları ve lojistik regresyon analizi karşılaştırılması. *AJIT-E: Academic Journal of Information Technology Dergisi*, 3(9), 23-30. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2012.4.002.x>

Bulut, Y. (2008). *Finansal risklerin yönetimine ilişkin alternatif sigorta ürünlerinin geliştirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Candoğan, M. A. ve Altan, M. (2014). Basel kriterleri çerçevesinde operasyonel risk ölçüm yöntemlerinin karşılaştırılması: Örnek bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (31), 265-276.

Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. Enterprise Risk Management- Integrated Framework. New 2004. https://egrove.olemiss.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1037&context=aicpa_assoc

- Coşkun, M. N. (2001). Gelişmekte olan ekonomilerde bankacılık krizleri”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 39-50.
- Çabuk, A. ve Özkan, G. (2010). Küresel finansal krizin türk reel sektörüne etkileri: bursa örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(12), 1-23.
- Çağdaş, B. ve Gürsoy, C. T. (2003). Şirketlerde finansal risk yönetimi amaçlı bir modelin geliştirilmesi yöntem ve aşamaları. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, 2(3), 55-64.
- Çalış, Y. E., Özdemir, G., Kuş, M., & Spanca, R. (2020). 2018 kur krizinin BIST'te işlem gören otomotiv şirketleri finansal yapısı üzerindeki etki analizi. *Avrasya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 21-36. <https://doi.org/10.17740/eas.soc.2020.V30-02>
- Çelikel D. A. (2013). Para krizleri: Türkiye’de yaşanmış krizlerin değerlendirilmesi”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 1-11.
- Çonkar, K. ve Ata, A. (2002). Riskten korunma aracı olarak türev ürünlerin gelişmiş ülkeler ve Türkiye’de kullanımı”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-18.
- Dalgıç, C. (2011). *Risk bileşenleri analizi: İmkb’de bir uygulama* (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir). <https://avesis.deu.edu.tr/dosya?id=d777d955-95ad-486e-9951-d82ca9fc3eff>
- D'Arcy, S. P. ve Brogan, J. C. (2001). Enterprise risk management. *Journal of Risk Management of Korea*, 12(1), 207-228.
- Darıcan, M. F. (2013). Ekonomik krizler ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 5(17), 39-46.
- Delice, G. (2003). Finansal krizler: Teorik ve tarihsel bir perspektif”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (20).
- Demir, F., Karabıyık, A., Ermişoğlu, E., & Küçük, A. (2008). ABD mortgage krizi. *BDDK Çalışma Tebliği*, 3, 1-118.
- Doğanay, M. (2016). Döviz kuru riski yönetimine sektörel bir yaklaşım. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 149-164.
- Doğanlar, M., Bal, H., & Özmen, M. (2007). Döviz krizi modelleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 253-275.
- Dzarasov, R. (2023). Günümüz küresel ekonomik krizi: bir dünya sistemi yaklaşımı. H. A. Karasar ve Ş. Oğuz (Ed.), *İnsanlık ve gezegen için ortak ufuk tasavvuru* (s.163-178). Kapadokya Üniversitesi Yayınları.
- Eğilmez, M. (2017, 4 Mart). Son 14 Yılda Türkiye Ekonomisi,. *Kendime Yazılar*. <https://www.mahfiegilmez.com/2017/03/son-14-yilda-turkiye-ekonomisi.html>

- Eğilmez, M. (2019, 31 Mayıs). Türkiye Krizde Mi? *Kendime Yazılar*. <https://www.mahfiegilmez.com/2019/05/turkiye-krizde-mi.html>
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2018). *Ekonomi politikası teori ve Türkiye uygulması*. Remzi Kitapevi.
- Engin, C. ve Göllüce, E. (2016). 2008 küresel finans krizi ve Türkiye üzerine yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 27-40.
- Erdönmez A. Pelin. (2003). Türkiye’de 2001 yılındaki mali kriz sonrasında kurumsal sektörde yeniden yapılandırma. *TBB Bankacılar Dergisi*, 47(38), 1-19.
- Erdönmez, A. P. (2006). Aktif menkul kıymetleştirilmesi. *TBB Bankacılık Dergisi* (57) 75-84.
- Erler, A. (2023). 2008 küresel krizi ile covid 19 sağlık krizi döneminde uygulanan iktisadi politikalar. B. Uğur (Ed.) *Güncel uygulamalar ile iktisat politikası* (s.41-62) Eğitim Yayınevi.
- Ertan, Y., Arsoy, A. P., & Kılınçarslan, T. B. (2017). Kurumsal risk yönetimi olgunlaşma seviyesinin finansal performansa etkisi: Türkiye örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (76), 139-156. <https://doi.org/10.25095/mufad.400226>
- Ertuğrul, C., İpek, E., & Çolak, O. (2010). Küresel mali krizin Türkiye ekonomisine etkileri. *Journal of Management And Economics Research*, 8(13), 59-72.
- Fırat, E. (2009). Türkiye’de 1980 sonrası yaşanan üç büyük kriz ve sonuçlarının ekonomi-politiği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 501-524.
- Frankel, J. A., & Rose, A. K. (1996). Currency crashes in emerging markets: An empirical treatment. *Journal of international Economics*, 41(3-4), 351-366. [https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(96\)01441-9](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(96)01441-9)
- Ganiev, J. (2014). Küreselleşme, finansal piyasalar ve kriz. *Journal of Economic Policy Researches*, 1(2).
- Gates, S., Nicolas, J. L., & Walker, P. L. (2012). Enterprise risk management: A process for enhanced management and improved performance. *Management accounting quarterly*, 13(3), 28-38.
- Glöser, S., Espinoza, L. T., Gandenberger, C., & Faulstich, M. (2015). Raw material criticality in the context of classical risk assessment. *Resources Policy*, 44, 35-46.. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2014.12.003>
- Göksu, T. (2011). Kriz Yönetimi. <http://turgutgoksu.com/FileUpload/ks7441/File/krizyonetimitg21sbt2011.pdf>
- Gruszczynski, L. (2020). The Covid-19 pandemic and international trade: Temporary turbulence or paradigm shift? *European Journal of Risk Regulation*, 11(2), 337-342. <https://doi.org/10.1017/err.2020.29>

- Gür, T. H., & Tosuner, A. (2002). Para ve finansal krizlerin öncü göstergeleri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 9-36.
- Güzel, S. (2009). 2008 küresel ekonomik krizi ve İmf'nin önerdiği ekonomi politikalarının krizle mücadeledeki rolü. *Uludağ Üniversitesi İBF Dergisi*, 28(2), 55-69.
- Hacıoğlu, M. (2010). *Yükselen piyasa ekonomilerinin vadeli işlemler piyasalarında risk yönetimi*. (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul). <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/46074.pdf>
- Harunoğulları, E. (2023). Dünya ekonomisinde kriz işaretleri. *The Journal of Academic Social Science*, 142(142), 253-264. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.70008> .
- Hatıplı, M. (2011). Türkiye ekonomisine etkileriyle küresel finansal kriz. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 191-213.
- Hedge Fund Alfa. (2023). In One Chart: A Decade of The U.S. Trade Deficit with China. <https://hedgefundalpha.com/in-one-chart-a-decade-of-the-u-s-trade-deficit-with-china/>
- Horcher, K. A. (2011). *Essentials of financial risk management*. John Wiley & Sons.
- Investing.com. Merkez Bankaları. Erişim 29 Aralık 2023. <https://tr.investing.com/central-banks/>
- İşık, N. ve Tünel, T. (2011). Türev ürünlerin 2008 Küresel Finansal Krizindeki rolü. *Avrasya Etüdleri*, 39(1), 47-88.
- İşık, N., & Duman, E. (2012). 1929 ekonomik buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 73-101.
- İnşaat Malzemecileri Sanayiciler Derneği. (2018). Türkiye İMSAD Yapı Sektörü Rapor 2017. https://imsad.org/dflip/Uploads/Files/turkiye_imsad_yapi_sektoru_raporu2017.pdf
- İnşaat Malzemecileri Sanayiciler Derneği. (2019). Türkiye İMSAD Yapı Sektörü Rapor 2018. https://imsad.org/dflip/Uploads/Files/turkiye_imsad%20_yapi_sektoru_raporu_2018_web.pdf
- İnşaat Malzemecileri Sanayiciler Derneği. (2021). Türkiye İMSAD Yapı Sektörü Rapor 2020. https://imsad.org/dflip/Uploads/Files/turkiye_imsad_yapi_sektoru_raporu_2020.pdf
- İnşaat Malzemecileri Sanayiciler Derneği. (2022). Türkiye İMSAD Yapı Sektörü Rapor 2021. https://imsad.org/dflip/Uploads/Files/Yapi_Sektoru_Raporu_2021_web.pdf

İnşaat Malzemecileri Sanayiciler Derneği. (2023). Türkiye İMSAD Aylık Sektörü Raporu.

https://imsad.org/Uploads/Files/Turkiye_IMSAD_Aylık_Sektor_Raporu_BB_Agustos2023.pdf

İnşaat Malzemecileri Sanayiciler Derneği. (2023). Türkiye İMSAD Yapı Sektörü Rapor 2022. https://imsad.org/dflip/Uploads/Files/Yapi_Sektoru_Raporu_2022_web.pdf

İnşaat Malzemecileri Sanayiciler Derneği. (2020). Türkiye İMSAD Yapı Sektörü Rapor 2019.

https://imsad.org/dflip/Uploads/Files/turkiye_imsad_yapi_sektoru_raporu_2019.pdf

Kalkan, Y. ve Sönmez, Ş. (2023). Coğrafi ağırlıklı regresyon ile ülkelerin ekonomik risk analizi. E. İ. Şahin (Ed.). 10. *Çukurova Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi* içinde (775-788). Adana: IKSAD Yayıncılık.

Kamu Gözetleme Kurumu (KGK). (2006). *Türkiye muhasebe standartları* (TMS 39).

Kamu İç Denetim. (2023). Kurumsal Risk Yönetimi. <https://kamuicdenetim.blogspot.com/2016/03/kurumsal-risk-yonetimi.html>

Kandemir, E. ve Bakar, M. Türev Ürünlerin Değerlemesi. *Vergi Raporu* (207), 9-21.

Karaçor, Z. (2006). Öğrenen ekonomitürkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 krizinin öğrettikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (16), 379-391.

Kaygusuzoğlu, M. (2011). Finansal türev ürünlerden forward sözleşmeleri ve muhasebe işlemleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2), 137-149.

Kesebir, M. (2018). 2008 Küresel Finansal Kriz ve bu krizin Türkiye'deki ekonomik göstergelere etkisi". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 531-538. <https://doi.org/10.18506/anemon.378086>

Kesebir, M. (2018). Türkiye'de 2001 Krizi sonrası bankacılık sektörünün durumu, yapısal reformlar ile son yıllardaki gelişmeler. *Akademik İzdüşüm Dergisi* (3)2, 1-19.

Kesgingöz, H. (2016). Türkiye'de yaşanan 2008 ekonomik krizinin yoksulluk ve emeklilik kararları üzerine etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 6(1), 126-158.

Keskin, H., Kiriş, H. M., & Şentürk, C. (2001). 2001 krizinin ekonomik ve siyasi yönleri üzerine bir değerlendirme çabası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 46-73.

Kılıç, C., Savrul, B. K., Topkaya, Ö., & Özekicioğlu, H. (2013). Küresel finansal krizin Türkiye'nin inşaat sektörü üzerindeki etkileri. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(3), 95-104.

Kılıç, F. A., Tığtepe, E., & Ersungur, Ş. M. (2022). Covid-19 pandemisinin uluslararası ticarete etkisi: Türkiye örneği. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 9(27), 66-81.

Kılıç, S. ve Alp, A. (2021). *Finansal yönetim*. İstanbul: Beta Yayıncılık

- Kıral, H. (2018). Kurumsal risk yönetiminin riskleri. *Denetim*, (18), 5-14.
- Kırlioğlu, H. ve Altinkaynak, F. (2016). Forward sözleşmelerin günümüz piyasalarında yeri ve muhasebeleştirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(12), 604-614.
- Kızılboğa, R. (2013). Geleneksel risk yönetiminden kurumsal risk yönetim sistemine geçiş. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 297-316.
- Kibritçiöğlu, A. (2001). Türkiye'de ekonomik krizler ve hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(41), 174-183.
- Kishali, Y. ve Pehlivanlı, D. (2006). Risk odaklı iç denetim ve İmkb uygulaması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (30), 75-87.
- Koçyiğit, S. Ç., Bal, E. Ç., & Bal, H. (2009). İmkb'de işlem gören şirketlerde türev ürünlerin risk yönetimi amacıyla kullanılma düzeyleri. *Muhasebe ve Denetim Bakış* (28), 109-130.
- Kol, E. N. (2007) *2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve istihdam üzerine etkileri* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya). <https://acikerisim.selcuk.edu.tr/server/api/core/bitstreams/f0d2d27c-b6b7-49c8-bd9d-05db82a4f52e/content>
- Kurar, İ. ve Çetin, A. (2016). Türev araçlarının risk yönetim fonksiyonu: Vadeli işlem piyasası risk yönetimi üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 403-425.
- Küçükkaya, H. (2011). *Finansal krizler ve finansal risk yönetimi: Ege Bölgesindeki işletmeler üzerine bir uygulama* (Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın). <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11607/1344/410702.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kühn, R. ve Neu, P. (2003). Functional correlation approach to operational risk in banking organization. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications Dergisi*, (322), 650-666. [https://doi.org/10.1016/S0378-4371\(02\)01822-8](https://doi.org/10.1016/S0378-4371(02)01822-8)
- Mangır, F. (2006). Finansal deregülasyonun 1989–2001 Türkiye ekonomisi üzerine etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 459-472.
- Merna, T., ve Al-Thani, F. F. (2008). Corporate risk management. *John Wiley & Sons*.
- Meulbroek, L. K. (2002). Integrated risk management for the firm: A senior manager's guide. *Harvard Business School Working Paper*, 2(46).
- Mishkin, F. S. (1994). Preventing financial crises: An international perspective. *National Bureau of Economic Research*.

Narin, M. ve Aslı Ö. (2010). Küresel Krizin reel sektör üzerine etkileri: Türkiye imalat sanayi. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi I*, 1089-1122.

Nurcan, B. (2005). *Türev piyasası işlemlerinin vergilendirilmesi ve örnek ülke uygulamaları*. Ankara (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü).

Ordu, S. (2022). Covid-19 salgınının makroekonomik ve bazı temel sektörler üzerindeki etkileri: Türkiye ve dünya için bir değerlendirme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 411-422. <https://doi.org/10.52791/aksarayiibd.1071298>

Orhangazi, Ö., & Yeldan, A. E. (2021). The re-making of the Turkish crisis. *Development and Change*, 52(3), 460-503.

Öksüz, M. ve Aydın, M. (2022). Ekonomik kriz dönemlerinde sosyal harcamalar: 1990 sonrası Türkiye değerlendirmesi. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 5(2), 97-117. <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.66670>

Özatay, F. (2006). *Finansal krizler ve Türkiye*. İstanbul: Doğan Egmont.

Özatay, Fatih. (2020, 16 Eylül). İnceledikçe ilginçliği artan kriz: 2018-2019. (TEPAV). <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6772>

Özbilen, Ş. (2001). Türkiye’de iktisadi krizin temel nedenleri ve bir mali sistem reform önerisi. *Yeni Türkiye Dergisi* (1).

Özbozkurt, O. B. (2020). Uluslararası işletmecilik perspektifinden politik risk: Türleri, değerlendirilmesi ve yönetimi. *Turkish Studies- Economics Finance Politics Dergisi*, 15(1), 411-428. <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.40446>

Özkan, A. (2005). Ekonomik kriz ve muhasebe uygulamalarına bazı yansımalar. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 165-180.

Özün, A. ve Çifter, A. (2006). Bankaların hisse senedi getirilerinde faiz oranı riski: Dalgacıklar analizi ile Türk bankacılık sektörü üzerine bir uygulama. *Bankacılar Dergisi* (59), 3-15.

Pandian, C. R. (2006). *Applied software risk management a guide for software project managers*. New York: Auerbach Yayıncılık.

PricewaterhouseCoopers Türkiye Danışmanlık Hizmetleri (PWC). (2006). *Her yönüyle kurumsal risk yönetimi*. İstanbul: Infomag Yayıncılık.

Rabobank. (2023). The US-China Trade War in the Rerun. <https://www.rabobank.com/knowledge/d011320827-the-us-china-trade-war-in-the-rerun>

Reuters. (2023). Europe at War: Six Charts to Know in Financial Markets. <https://www.reuters.com/markets/europe/europe-war-six-charts-know-financial-markets-2022-02-26/>

Saltoğlu, B. (2019). *Finansal risk yönetimi*. İstanbul: Alef Yayınevi.

- Sarmas, P. (2004). Elements of corporate hending policy. *Southwest Business and Economics Journal*, 13(1).
- Sayılğan, G. (1995). Finansal risk yönetimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(01). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001778
- Selçuk, B. (2010). Küresel krizin türk finans sektörü üzerindeki etkileri. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 21-27.
- Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası mali krizler, Imf politikaları, az gelişmiş ülkeler, Türkiye ve dönüşüm ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 141-156.
- Sezal, L. (2020). 2018 Ağustos Krizinin Türk bankacılık sektörüne etkisi. *Journal of Economics and Research*, 1(1), 17-32.
- Sezer, E. (2023). 21. yüzyılın küresel ekonomik sorunları. M. Ercan ve E. Gemici (Ed.) *Uluslararası küresel güvenlik sorunları içinde* (s.45-64) Efeakademi Yayınları.
- Shim, J. K. ve Constas, M. (2001). *Encyclopedic dictionary of international finance and banking*. Florida: St. Lucie Yayınları.
- Solmaz, M. (2022). 2002'den Covid-19 pandemisine, Rus-Ukrayna savaşına Türkiye ekonomisinde enflasyon. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 6(2), 385-402.
- State of New York Comptroller. (2016). *Standards for internal control in New York State Government*. Amerika.
- Şafak B. A. (2013). *Risk yönetimi ve kontrol faaliyetleri*. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Mali Yönetim ve Kontrol Dairesi.
- Şanlı, O. (2020). Ticaret ve kur savaşlarının Türkiye ekonomisi üzerine muhtemel etkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 600-636. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.603521>
- Şanlı, O. (2021). Türkiye'de 1994, 2001 ve 2018-2021 kur krizlerinin yeni nesil kriz teorileri çerçevesinde incelenmesi. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 117-158. <https://doi.org/10.53839/aifd.988000>
- Şanlı, O. ve Ateş, İ. (2009). ABD-Çin odaklı ticaret ve kur savaşlarının dünya ekonomisi üzerine etkileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 75-101.
- Şeker, H. ve Demirel, B. (2019). 2008 Finansal Krizi sonrası para politikası üzerine teorik bir inceleme. *Politik Ekonomik Kuram*, 3(1), 1-18. <https://doi.org/10.30586/pek.569676>
- Şen, A. (2015). Asimetrik bilgi- Finansal kriz ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (14).
- Tan, T. (2003). Firmalarda aktif-pasif yönetimi. *Mali Çözüm* (64).

Tanrıöven, C. ve Aksoy, E. E. (2015). Sistematiik riskin belirleyicileri: İmkb’de sektörel karşılaştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (51), 119-138.

Taş, K. M. (2015). Dünya sigorta pazarında Türkiye'nin yeri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(27), 133-148.

Tekinşen, A. (2015). Finansal kriz türleri ve krizlerin öngerülmesinde kullanılan temel ve öncü göstergeler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (6).

The Institute of Risk Management (IRM). (2002). *A risk management standart*. Londra <https://www.theirm.org/what-we-do/what-is-enterprise-risk-management/irms-risk-management-standard/>

Tore, İ. (2021). Kurumsal yönetim açısından riskin erken saptanması ve yönetimi komitesi, eksiklikleri ve çözüm önerileri. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 145-164.

Turan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye’deki krizlerin ortaya çıkış nedenleri ve ekonomik kalkınmaya etkisi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 56-80.

Turgut, A. (2007). Türleri, nedenleri ve göstergeleriyle finansal krizler. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20(4-5), 35-46.

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği. (TUSİAD). (2008). *Kurumsal Risk Yönetimi*. İstanbul: Graphis Yayınları. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/3637-kurumsal-risk-yonetimi>

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. Erişim 20 Mart 2024. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_2/5868/DataGroup/turkish/bie_rktufey/#collapse_2

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. Erişim 29 Aralık 2023. <https://evds2.tcmb.gov.tr/>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistik Veri Portalı. Erişim 20 Şubat 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistik Veri Portalı. Erişim 20 Şubat 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Ulusal-Hesaplar-113>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistik Veri Portalı. Erişim 20 Şubat 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Enflasyon-ve-Fiyat-106>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistik Veri Portalı. Erişim 22 Nisan 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Insaat-Maliyet-Endeksi-Aralik-2023-49488>

Türkiye Mütcahhitler Birliğı (TMB). (2024). İnşaat Sektör Analizi: Seçimin Ekonomisi, Ekonomisinin Seçimi. <https://www.tmb.org.tr/uploads/publications/66264f76293fd56b298475ee/1713786736611-2024-analiz-nisan-son.pdf>

Türk Ticaret Kanunu (2011), Resmî Gazete, 6102, 14.02.2011.

Uluyol, O. (2013). Küçük ve orta ölçekli işletmelerde (KOBİ) finansal yönetim uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (60), 87-106.

Uruş, A. F. (2019). Finansal krizler sonrası uygulanan regülasyonlar ve etkinliği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(1), 33-48.

Usman, Ö. ve Kaygusuz, S. Y. (2019). Kurumsal risk yönetiminde uygulanması gereken adımlar. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 18(56), 109-128.

Usta, Ö. ve Demireli, E. (2010). Risk bileşenleri analizi: İmkb’de bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(12), 25-36.

Uygur, E. (2014). 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri üzerine değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 25(227), 37-70.

Uzun, Y. U. (2023). Rusya-Ukrayna krizinin küresel ekonomiye ve enflasyona yansımaları. S. Koç (Ed.) *Olağanüstü Dönemlerde Enflasyon Olgusu ve Çözüm Önerileri* içinde (s.197-214) Bursa: Ekin Basım.

Yamak, N., Koçak, S., & Samut, S. (2018). Türkiye’de inşaat sektörünün kısa ve uzun dönem dinamikleri. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 96-113.

Yazıcı, M. (2019). *İşletmelerde risk yönetimi ve karar verme*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yeşilbağ, M. (2020). İnşaat sektörünün kriz dinamikleri: Güncel bir değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*, 44(1), 101-130.

Yıldırım, M. ve Kısakürek, M. (2011). *Kriz dönemlerinde finansal risk yönetimi: İhracatçı işletmeler üzerine inceleme*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Yıldırım, H. ve Çolakyan, A. (2014). Finansal yatırım araçlarında riske maruz değer uygulaması, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 1-24.

Yılmaz, B. ve Şahin, İ. E. (2009). Türev ürünlerinden swap işlemlerinin mali risk yönetiminde kullanımı. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 393-406.

Yılmaz, E. ve Aslan, T. (2016). Finansal risklerin yönetilmesinde türev ürünlerin kullanımı: Borsa İstanbul (Bist) 100 endeksi’ndeki şirketler üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 663-678.

Yılmaz, Ö., Kızıltan, A., & Kaya, V. (2005). İktisadi kriz kuramları, finansal küreselleşme ve para krizleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (24), 77-97.

Yiğitoğlu, A. İ. (2005). 2001 Krizi sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin ve bankacılık sektörünün değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 1(1). <https://doi.org/10.17233/se.46995>

Yurdadoğ, V., Akça, H., & Albayrak, M. (2021). 2000 sonrası dönemde türkiye'nin iç ve dış borç yapısının analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30(3), 88-101. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.975444>

Yücel, A. T., Mandacı, P. E., & Kurt, G. (2007). İşletmelerin finansal risk yönetimi ve türev ürün kullanımı: İmkb 100 endeksinde yer alan işletmelerde bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36), 1-9.

Yücel, F. ve Kalyoncu, H. (2010). Finansal krizlerin öncü göstergeleri ve ülke ekonomilerini etkileme kanalları: Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, (159), 53-69.

EKLER

ANKET FORMU

İşletmenin

Adı :

E-mail adresi :

İş adresi :

Telefon numarası :

I.Bölüm

1) Anket katılan kişinin işletmedeki görevi

a)Genel Müdür

b)Finans Yöneticisi

c)Muhasebe Müdürü

d)Diğer

2)İşletmenin faaliyet yılı

a)1-10

b)11-20

c)21-30

d)30 üzeri

3)İşletmede yıllık çalışan personel sayısı

a)2-9 kişi,

- b)10-49 kişi,
- c)50-249 kişi,
- d) 250 ve üstü

4)Finansal risk yönetiminden sorumlu olan birim hangisidir?

- a)Finans Birimi
- b)Muhabebe Birimi
- c)Risk Yönetimi Birimi
- d)Diğer

II.Bölüm

1)Risk kavramı işletme için ne ifade etmektedir?

- a)Risk işletme için bir tehdittir
- b)Risk işletme için hem fırsat hemde tehdit olabilir

2)2018-2023 yılları arasını dikkate aldığınızda, bu dönemin ülke ekonomisine etkilerini nasıl değerlendirirsiniz?

- a)Olumlu
- b)Olumsuz
- c)Ekonomi için yeni fırsatlar ortaya çıkartmıştır
- d)Fikrim yok

3)Rakipleriniz ile kıyasladığınızda, 2018-2023 yılları arasındaki dönemi işletmeniz açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- a)Olumlu
- b)Olumsuz
- c)Fikrim yok

4) 2018-2023 dönemi ekonomik görünümü dikkate aldığınızda, bu dönemin işletmenize etkilerini nasıl değerlendirirsiniz?

a)Olumlu

b)Olumsuz

c)Fikrim yok

5) 4.sorunun cevabı olumlu ise, lütfen bu dönemin ne tür olumlu etkiler sağladığını yazınız. (Örneğin bu dönem işletmenin sağladığı fırsatlar vs.)

6)

2018-2023 yılları arasında ekonomide meydana gelen değişimlerin işletmeye etkileri nelerdir	Etkilenmemiştir	Artmıştır	Azalmıştır	Fikrim Yok
İşletmenin maliyetleri				
İşletmenin borçları				
İşletmenin toplam satışları				
İşletmenin yurtiçi satışları				
İşletmenin yurtdışı satışları				
İşletmenin firma değeri				
İşletmenin kar oranları				
İşletmede çalışan personel sayısı				

7)

2018-2023 yılları arasında karşılaştığınız finansal riskleri işaretleyiniz	1	2	3	4	5
Kredi ödemelerinden kaynaklanan riskler					
Enflasyon oranlarındaki değişimlerden kaynaklanan riskler					
Likidite eksikliğinden kaynaklanan riskler					

Hammadde fiyatlarındaki değişimden kaynaklanan riskler					
Kurda meydana gelen değişimlerden kaynaklanan riskler					
Faiz oranlarındaki değişimden kaynaklanan riskler					

NOT: (Riskleri önemlilik derecelerine göre işaretleyiniz. 1-Çok önemsiz, 2-Önemsiz, 3-Ne önemli ne önemsiz, 4-Önemli, 5-Çok önemli)

8)

2018-2023 yılları arasında risk yönetimi tekniklerini işaretleyiniz	1	2	3
Firma içi yöntemler (Ürün çeşitlendirmesi, piyasa seçimi, aktif-pasif yönetimi vb.)			
Sigorta			
Türev ürün (Forward, Swap, Future, Opsiyon)			

NOT: (Risk yönetimi tekniklerini kullanım sıklığına göre işaretleyiniz. 1-Hiç, 2-Nadiren, 3-Sıklıkla)

9)

2018-2023 yılları arasında işletmenin kullandığı türev ürünler	Evet	Hayır
Future		
Swap		
Opsiyon		
Forward		

10)

2018-2023 yılları arasında risk yönetimi sürecinin aşamalarını önem sırasına göre değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Kurumun hedeflerinin belirlenmesi					
Risklerin belirlenmesi					
Risklerin değerlendirilmesi					
Risklere cevap oluşturulması					
Raporlama ve izleme					

NOT: (Aşamaları önemlilik derecelerine göre işaretleyiniz. 1-Çok önemsiz, 2-Önemsiz, 3-Ne önemli ne önemsiz, 4-Önemli, 5-Çok önemli)

11)2018-2023 yılları arasında ekonomide meydana gelen dalgalanmalara karşı aldığınız önlemler nelerdir? (örn:İhracatı arttırmak, personel azaltmak, kredi kullanmak, faaliyetlere ara vermek...)